

**Міжнародна науково-
практична конференція**

.....
**International scientific
and practical conference**

**9 листопада 2025 р.
м. Дніпро, Україна**
.....
**November 9, 2025
Dnipro, Ukraine**

**Актуальні проблеми науки та
освіти в умовах сучасних викликів**

.....
**Current issues of science and education
in the context of modern challenges**

Міжнародна
науково-практична
конференція

**Актуальні проблеми
науки та освіти в умовах
сучасних викликів**

Матеріали

9 листопада 2025 р.

м. Дніпро, Україна

International
scientific and practical
conference

**Current issues of science
and education in the context
of modern challenges**

Proceedings

November 9, 2025

Dnipro, Ukraine

Актуальні проблеми науки та освіти в умовах сучасних викликів : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / Міжнародний гуманітарний дослідницький центр (м. Дніпро, 9 листопада 2025 р.). Research Europe, 2025. 178 с.

До збірника ввійшли матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Актуальні проблеми науки та освіти в умовах сучасних викликів”, яка відбулася 9 листопада 2025 року. Збірник розрахований на науковців, освітян, студентів, державних службовців, представників бізнесу та широку громадськість.

Робочі мови конференції: українська та англійська.

Матеріали конференції опубліковані мовою оригіналу та в обсязі, наданому авторами. Збірник відформатовано та підготовлено до публікації в уніфікованому стилі без змін змісту окремих тез доповідей. Автори несуть повну відповідальність за достовірність фактів, власних імен, цитат, статистичних даних, галузевої термінології та іншої інформації, поданої в їхніх матеріалах.

Відповідно до Закону України “Про авторське право і суміжні права”, при використанні наукових ідей та матеріалів цього збірника, посилання на авторів і видання є обов’язковим.

**Research
Europe.org**

IHRC INTERNATIONAL
HUMANITARIAN
RESEARCH CENTER

© Міжнародний гуманітарний
дослідницький центр, 2025
© Research Europe, 2025

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc251109>

Current issues of science and education in the context of modern challenges : proceedings of the International scientific and practical conference / International Humanitarian Research Center (Dnipro, 2025, November 9). Research Europe, 2025. 178 p.

The collection includes the proceedings of the International scientific and practical conference “Current issues of science and education in the context of modern challenges”, which took place on 9 November 2025. This collection is intended for scientists, educators, students, government officials, business representatives, and the general public.

Working languages of the conference: Ukrainian and English.

The conference proceedings are published in the original language and as submitted by the authors. The collection has been formatted and prepared for publication in a unified style, without altering the content of individual contributions. The authors are fully responsible for the accuracy of the facts, proper names, quotations, statistical data, industry terminology, and other information presented in their materials.

According to the Ukrainian Law on Copyright and Related Rights, proper citation of the authors is required when using any scientific ideas or materials from this collection.

**Research
Europe.org**

IHRC INTERNATIONAL
HUMANITARIAN
RESEARCH CENTER

© International Humanitarian
Research Center, 2025
© Research Europe, 2025

Official website: researcheurope.org

ЗМІСТ

.....

TABLE OF CONTENTS

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

.....

SECTION 1. THEORY AND TEACHING METHODS

Андрощук К. М.

Проблема автентичності навчальних матеріалів
у процесі формування іншомовної професійної
компетентності майбутніх інженерів. 11

Бандура Т. Й.

Інноваційна методика вивчення сучасної
української лірики в профільній школі. 15

Блажко О. А., Сніцаренко В. О., Проценко М. Г.

Формування в учнів ключової компетентності "уміння
вчитися впродовж життя" у процесі навчання хімії. 20

Гавриленко Т. Л.

Образ Марії Монтесорі у сучасному кінематографі. 23

Думбур О. А.

Модифікація колірного тесту в арт-контексті. 26

Кичак Д. В.

Вплив CLIL на мотивацію учнів до вивчення англійської мови. 29

Огурцова Д. А.

Інтеграція художніх англомовних фільмів
у процес навчання аудіювання. 32

Сімчук А. О., Зембицька М. В.

Сторітелінг як засіб розвитку підготовленого
усного монологічного мовлення учнів 9-их класів
на заняттях з англійської мови. 34

СЕКЦІЯ 2. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ В ОСВІТІ

.....

SECTION 2. INFORMATION TECHNOLOGIES AND INNOVATIVE METHODS IN EDUCATION

Кмін А. О.

Сучасні освітні методи у вивченні історичних дисциплін. 38

Шумило М. Ю.

Нові педагогічні тенденції в медичній освіті. 40

Яненко І. Г.

Цифрова модернізація освіти у контексті
реструктуризації глобальної економіки. 43

СЕКЦІЯ 3. ВИЩА ОСВІТА

.

SECTION 3. HIGHER EDUCATION

Білецька М. В., Підварко Т. О.

Формування медіакомпетентності майбутнього
вчителя музичного мистецтва засобами інноваційних
форм музичного виконавства. 47

Гагіна Н. В., Лось О. В.

Soft skills у системі професійної
підготовки майбутніх перекладачів. 49

Гладюк Т. В.

Удосконалення природничої підготовки майбутніх фахівців
дошкільної і початкової освіти в умовах сьогодення. 52

Зінченко Н. О., Штепа О. О., Перун С. В.

Значення історичної освіти у формуванні критичного
мислення здобувачів закладу вищої освіти. 55

Кіблик Д., Хилько Л.

Гарантування соціальних прав працівників освіти. 60

Мельник Т. П.

Українська мова в сучасній освіті й науці:
проблеми та перспективи розвитку. 64

СЕКЦІЯ 4. ТОЧНІ ТА ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

.

SECTION 4. EXACT AND NATURAL SCIENCES

Коломієць І. В., Котягіна Л. С., Черненко С. В.

Екстракція біологічно активних
речовин з рослин Черкащини. 67

Савченко А. Р., Костріков С. В.

Велосипедна урбаністика як складова
сталого міського розвитку: кейс Львова. 72

СЕКЦІЯ 5. СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

.....

SECTION 5. SOCIAL AND HUMANITARIAN SCIENCES

Бельська Н. А.

Варіант методики Р. Лазарус – С. Фолкман для
вивчення копінг-поведінки українських підлітків. 76

Білоножко М. П.

Психологічні особливості сексуальної
просвіти серед християнської молоді. 81

Квасник О. В., Могилка О. М.

Взаємозв'язок тривоги та формування деструктивних
емоційних станів у сучасних жінок в умовах невизначеності. 84

Ковтун І. І., Колобов І. Ю., Лесик В. Й.

Циркулярна економіка на підприємствах в умовах
розвитку зовнішньоекономічної діяльності. 86

Кофанова Ю. В.

Теоретична модель рефлексивної компетентності як
психологічного ресурсу професійного здоров'я викладача. 89

Мартинюк Т. О., Тітов А. О., Кубрак А. Б.

Забезпечення стійкості міжнародних ланцюгів
постачання: стратегії ризик-менеджменту та
гнучкої адаптації логістичних процесів. 94

Мац Ю. О., Мачула Р. В., Сорока В. В.

Індикатори оцінювання ефективності
міжнародних розрахунків. 97

Ніколенко К. В.

Епістемічна логіка та дискурсивна дилема:
виклики колективної раціональності у правосудді. 99

Обернієнко О. М., Перожак Р. І., Ковалько О. О.

Міжнародні розрахунки в умовах
зовнішньоекономічної діяльності. 102

Орищин Н. Р., Паращин О. Р., Руліківський О. А.

Адаптація механізмів зовнішнього фінансування
до циклів криза-відновлення: зміна пріоритетів
інвесторів та вимог до стійкості підприємств. 104

Пігур Р. І., Шило І. В., Кудряк В. Я.

Управління інвестиційними ресурсами підприємств в
умовах розширення зовнішньоекономічних зв'язків. 108

Скляров Н. Ю.

Функціональний і дисфункціональний державний
брендинг: уроки та орієнтири для України. 110

Сокіл Т. Є.

Діалектика свободи та рівності: забезпечення змістовної
справедливості як центральне завдання філософії права. 115

Shevchuk, Y. A.

Influence of european integration on the development
of competence of public project managers in Ukraine. 118

Шендюк Р. Б., Кульматицький В. С., Смолин М. А.

Перебудова механізмів залучення зовнішнього
капіталу: цифрова інтеграція, адаптація фінансових
інструментів та нові моделі оцінки підприємств. 122

СЕКЦІЯ 6. ЕКОНОМІКА ТА ТЕХНОЛОГІЇ

.

SECTION 6. ECONOMICS AND TECHNOLOGY

Брюховецька Н. Ю., Ієвлєв В. В.

Алгоритм реалізації стратегії забезпечення
людськими ресурсами підприємств. 126

Гармаш К. О.

Зелена економіка як фактор
конкурентоспроможності на глобальному ринку. 129

Дяченко А. К., Олійник А. А.

Роль кредитних рейтингів у міжнародному кредитуванні. 134

Калита П. Я.

Досконалий менеджмент – стратегічна основа розвитку:
від менеджменту якості – до якості менеджменту. 138

Невенченко А. А.

Особливості фіскальної політики в Україні в умовах війни. 142

Павлова С. І., Кравчук М. М.

Організаційно-економічні аспекти діяльності
бару готельно-ресторанного комплексу. 144

Сосницька Я. С.

Цифровізація територіальних громад в
Україні: проблеми та перспективи розвитку. 147

Талько В. О.

Валютне регулювання та заходи фінансового моніторингу
Національного банку України в особливий період. 152

Томчук В. В., Білоус О. П.

Управлінський облік як інструмент забезпечення
стабільності підприємств в умовах кризи. 154

Церковна М. С.

Гармонізація українського законодавства про
платіжні системи з правом Європейського Союзу. 158

СЕКЦІЯ 7. ІНОЗЕМНІ МОВИ

.

SECTION 7. FOREIGN LANGUAGES

Horun, H.

Development of communicative competence of non-linguistic
students in the process of learning a foreign language. 162

Davydenko, I.

Intelligence, intellect and mind as cognitive
dimensions of the concept of “I”. 164

Kravets, O.

Use of smart learning technologies in teaching
English to students of the specialty “Primary
education and English language”. 167

Приймак А. М., Олійник І. О.

Типи мовних контактів і механізм
запозичення в польській мові. 170

СЕКЦІЯ 8. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

.

SECTION 8. PHYSICAL CULTURE AND SPORT

Брусак О. М., Бичков О. В.

Особливості використання спортивних споруд і тренажерів
здобувачами вищої освіти першого (бакалаврського)
рівня спеціальності А7 “Фізична культура і спорт”. 174

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

SECTION 1. THEORY AND TEACHING METHODS

Андрущук К. М.,

УДК 37.011.3:811.111(075.8)

аспірант кафедри педагогіки

і освітнього менеджменту,

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця

**ПРОБЛЕМА АВТЕНТИЧНОСТІ НАВЧАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ
У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ**

Сучасна система професійної освіти спрямована на підготовку конкурентоспроможних фахівців, здатних ефективно функціонувати в умовах глобалізованого професійного середовища. Знання англійської мови як мови міжнародного спілкування стає ключовою складовою професійної компетентності майбутніх інженерів, економістів, юристів та представників інших спеціальностей. У цьому контексті особливого значення набуває автентичність навчальних матеріалів, що забезпечує реальний зв'язок навчання із практичними комунікативними ситуаціями професійного середовища.

Проблема автентичності полягає у пошуку балансу між реалістичністю мовного матеріалу та його доступністю для студентів певного рівня володіння мовою. Метою статті є проаналізувати суть поняття "автентичність" у викладанні англійської мови за професійним спрямуванням, визначити переваги та труднощі використання автентичних матеріалів, а також окреслити шляхи їх ефективної інтеграції в освітній процес.

У методиці викладання іноземних мов поняття "автентичність" (від грец. *authentikos* – "справжній, достовірний") трактується як відповідність навчальних матеріалів реальним комунікативним умовам, у яких функціонує мова. За визначенням Н. Гіро [1], автентичні матеріали – це такі тексти, які не створювалися з навчальною метою, а використовуються для передачі інформації у реальному житті.

Ключовими напрямками сучасної теорії автентичності є:

- *континуум автентичності* – від адаптованих до повністю автентичних текстів [2];

- *комунікативна і прагматична автентичність* – матеріали повинні відтворювати не лише лексику, а й функції мовлення в професійному контексті [3];

- *цифрова автентичність* – ресурси з інтернету, форуми, технічні відео й онлайн-стандарты як джерело сучасної автентичності [4].

У контексті професійно орієнтованого навчання англійської мови це означає залучення таких матеріалів:

1. *Технічна документація* (специфікації, стандарти, технічні завдання). Розвиває навички читання фахового тексту й точність у термінології [5; 6].

2. *Проектні звіти і тендерна документація* – тренують уміння формулювати професійні пропозиції англійською.

3. *Навчальні кейси та інженерні звіти* – придатні для PBL і міждисциплінарних модулів.

4. *Відео- та мультимедійні ресурси* (інструктажі, презентації виробників, вебінари) – важливі для сприйняття мови в усній фаховій [7].

5. *Професійні форуми та блоги* – дозволяють спостерігати сучасний дискурс, практикувати письмові та читальні навички [8].

Використання таких матеріалів сприяє розвитку комунікативної компетентності у студентів, формує навички професійного мовлення та розуміння термінології в контексті реальної фахової діяльності.

Дослідження [4; 6; 8] свідчать, що автентичні матеріали підвищують мотивацію студентів, оскільки демонструють практичну цінність вивчення мови; сприяють розвитку інтеркультурної компетентності, оскільки відображають реалії професійного спілкування у різних країнах; розвивають критичне мислення та навички аналізу складних професійних текстів; забезпечують зв'язок навчання з майбутньою професійною діяльністю, зокрема у сфері будівництва, архітектури чи інженерії.

Наприклад, при вивченні теми *“Sustainable Construction Technologies”* студенти можуть аналізувати автентичні статті з інженерних журналів або переглядати презентації міжнародних компаній. Це дозволяє не лише засвоїти термінологію, а й розвинути розуміння логіки побудови англомовного науково-технічного тексту, навчитись узагальнювати дані та робити висновки у форматі коротких звітів чи анотацій.

Перегляд відеоінструкцій або презентацій відомих інженерних і будівельних компаній, таких як *Arup*, *Skanska* чи *Autodesk*, сприяє розвитку аудитивних навичок і водночас моделює ситуації професійної комунікації – наприклад, обговорення інноваційних технологій чи представлення проектних рішень. Робота з такими матеріалами стимулює студентів до сприйняття

природного мовлення у технічному контексті, розширює їхні знання про міжнародні стандарти та сучасні тенденції в галузі.

Особливий потенціал для розвитку комунікативних навичок мають професійні форуми, блоги та технічні онлайн-спільноти [8]. Аналіз реальних дискусій на таких платформах, як *The Civil Engineer Forum* або *Engineering Stack Exchange*, допомагає студентам зрозуміти стилістику професійного письма, структуру запитів і відповідей, а також термінологію, що використовується у фаховому спілкуванні. У навчальній практиці це може реалізовуватись у вигляді рольових завдань: студенти моделюють ситуацію запиту технічної консультації чи відповіді на професійне питання, дотримуючись англомовних комунікативних норм.

Таким чином, інтеграція автентичних матеріалів у навчальний процес майбутніх інженерів-будівельників не лише підвищує мотивацію до вивчення англійської мови, а й формує у студентів уміння користуватися нею як інструментом професійної діяльності – для пошуку інформації, підготовки технічної документації, участі у міжнародних конференціях і спілкування з колегами з різних країн.

Однак попри очевидні переваги, викладачі стикаються з низкою проблем у процесі використання автентичних ресурсів:

- мовна складність текстів, що перевищує рівень підготовки студентів;
- неструктурованість матеріалу, який не завжди відповідає дидактичним вимогам;
- дефіцит часу на адаптацію автентичних джерел під навчальні цілі;
- відсутність методичних рекомендацій щодо їх ефективного використання у професійно орієнтованому навчанні.

Тому важливим завданням викладача є педагогічна адаптація таких матеріалів: добір відповідних уривків, створення завдань на основі контексту, розробка допоміжних лексичних і граматичних вправ.

Для подолання вказаних труднощів доцільно застосовувати такі підходи:

1. Поетапна інтеграція – починати з частково автентичних матеріалів (адаптованих текстів), поступово переходячи до повністю автентичних джерел.

2. Змішане навчання (blended learning) – використання цифрових платформ (YouTube, BBC Learning English, Coursera, Engineering Toolbox), що містять професійно орієнтовані ресурси.

3. Проектна робота – створення студентами власних автентичних продуктів (презентацій, звітів, відеоінтерв'ю), що сприяє практичному засвоєнню професійної лексики.

4. Колаборативне навчання – обговорення реальних кейсів або технічних проблем англійською мовою у групах.

Такі підходи забезпечують глибше занурення у професійний контекст та формують у студентів вміння використовувати англійську мову як інструмент професійної комунікації.

Отже, автентичні навчальні матеріали є важливим чинником ефективності викладання англійської мови за професійним спрямуванням, адже вони забезпечують реалістичність навчального процесу, підвищують мотивацію студентів та сприяють формуванню іншомовної професійної компетентності. Водночас використання таких матеріалів потребує ретельного методичного супроводу, педагогічної адаптації та врахування рівня підготовки студентів.

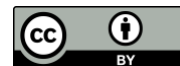
Список використаних джерел

1. Nunan D. *Learner-Centered English Language Education: The Selected Works of David Nunan*. 2012 (1st ed.). DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203096888>.
2. Tomlinson B. Materials development for language learning and teaching. *Language Teaching*, Routledge. 2012, №45(2). С. 143–179. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0261444811000528>.
3. Ellis R. *Task-based language learning and teaching*. Oxford: Oxford University Press, 2008. URL: https://books.google.com.ua/books?id=coO0bxnBeRgC&printsec=copyright&hl=uk&source=gbps_pub_info_r#v=onepage&q&f=false.
4. Gilmore A. Authentic materials and authenticity in foreign language learning. *Language Teaching*. 2007. 40(2). С. 97–118. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0261444807004144>.
5. Pan L., Block D. English as a “global language” in China: An investigation into learners’ and teachers’ views. *System*. 2011. №39(3). С. 391–402. DOI:10.1016/j.system.2011.07.011.
6. Мельник О.Д. Інноваційні методи викладання англійської мови студентам технічних спеціальностей у Вінницькому національному технічному університеті. *International scientific conference “Philological sciences and translation studies : conference proceedings*, Jul. 9-10, 2021. Wolclawek : “Baltija Publishing”, 2021. 311–314p. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-110-7-82>.
7. Liang, Y., Wang, H., & Li, X. Using video-based materials in ESP courses for engineering students. *Journal of Language and Education Research*. 2023. Т. 9. № 1. С. 45–53.
8. Androshchuk, K. M. Innovative Approaches to the Use of Professional English-Language Forums for the Development of Foreign Language Professional Competence of Future Civil Engineers // *Abstracts of XIV International Scientific and Practical Conference “The Latest Opportunities for Learning, Broadcasting and Social Development”*. – Graz, Austria, 2024. – С. 222-225. URL: <https://iq.vntu.edu.ua/method/getfile.php?fname=163789.pdf&x=1>.

Бандура Т. Й.,

УДК 372.881.161.2(075.8)

канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри української
та зарубіжної літератур,
Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені
К. Д. Ушинського, м. Одеса

ІННОВАЦІЙНА МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІРИКИ В ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ

На сьогодні актуальним є питання розробки нових методів, які б дозволили осмислювати сучасну лірику на уроках української літератури в профільній школі не лише на рівні змісту, а й у площині особистісного діалогу між учнем та художнім текстом. Однією з найпродуктивніших у цьому аспекті видається екзистенційно-діалогічна концепція викладання літератури. У цьому аспекті особливе значення має викладання української літератури, зокрема сучасної лірики, яка близька старшокласникам за проблематикою та світоглядом.

Проблема вивчення ліричних текстів у шкільному курсі української літератури має чимало наукових інтерпретацій. Так, у дослідженні О. Глеб "Формування у старшокласників уміння інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури" акцентується увага на формуванні в учнів "уміння інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори, що є важливим складником читацької компетентності" [1, с. 62]. Водночас Л. Пархета у статті "Особливості вивчення лірики на уроках літератури" зауважує, що особливо важливим є аналіз лірики у виявленні жанровій ідентифікації, зокрема "її здатність викликати в учнів емоційний відгук і стимулювати особистісне ставлення" [8, с. 73].

У наукових розвідках Г. Клочека [4] і Р. Мовчан [7] акцентується увага на стратегічних орієнтирах літературної освіти в умовах реформування Нової української школи, зокрема на необхідності переходу від формального засвоєння текстів до їхнього глибинного осмислення. Ґрунтовно досліджує виклики й переваги профільного навчання літератури К. Корнілова, підкреслюючи, що саме на цьому етапі "старшокласники готові до екзистенційних інтерпретацій художніх текстів" [6, с. 205].

Важливим є доробок Г. Токмань [9], яка запропонувала екзистенційно-діалогічну концепцію викладання української літератури, довівши її ефективність у формуванні в учнів уміння вести внутрішній діалог із текстом і самим собою.

Подібної думки дотримується Т. Яценко [10], яка розглядає тенденції розвитку методики навчання української літератури та обґрунтовує необхідність застосування діалогічних методів у роботі з лірикою.

У сучасному літературознавстві концепція екзистенціалізму пов'язана з розумінням художнього твору як пошуку сенсу людського існування, де центральними є категорії свободи, вибору, відповідальності, самотності, смерті та кохання. В українській методиці викладання літератури ця ідея активно розвивалася в екзистенційно-діалогічній концепції Г. Токмань, яка розглядає процес навчання як діалог між учнем і текстом, реципієнта із самим собою. Дослідниця наголошує, що "екзистенційний підхід допомагає учням не лише зрозуміти зміст твору, а й співвіднести його з власним досвідом та життєвими цінностями" [9, с. 163]. У роботах Т. Яценко також наголошується на тому, що "спеціалізоване вивчення літератури відкриває можливості для особистісно орієнтованого, екзистенційного прочитання текстів, що сприяє формуванню рефлексії та світоглядної самостійності у старшокласників" [10, с. 49]. Тож, ми погоджуємося з концепцією діалогічної природи методології тлумачення сучасної української лірики, зокрема для розкриття екзистенційного потенціалу вивчення поезії в профільній школі.

Сучасна українська лірика вирізняється тематичним багатством та відкритістю до актуальних проблем сьогодення. У поезії ХХІ століття активно звучать мотиви війни, національної ідентичності, пошуку сенсу життя в умовах соціальних та культурних криз, інтимної та духовної сфер. Дослідники К. Корнілова [6] Р. Мовчан [7] зазначають, що лірика цього періоду має особливу цінність для виховання молоді, оскільки поєднує особисте та загальнолюдське, приватне та громадське. У цьому аспекті особливо доцільними для профільної школи є твори Ліни Костенко, Сергія Жадана, Василя Герасим'юка, Маріанни Кіяновської, Катерини Калитко та інших авторів, чиї вірші допомагають підліткам осмислювати складні екзистенційні питання та знаходити власні відповіді.

У методиці викладання літератури сформувалося кілька підходів до аналізу лірики. Традиційні методи орієнтовані на текстоцентричний аналіз (робота з композицією, художніми засобами, мотивами), що забезпечує формування літературної компетентності. Водночас сучасна педагогіка все частіше звертається до інноваційних методів, зокрема екзистенційно-діалогічних, інтерпретаційних, проблемно-тематичних та інтерактивних. На нашу думку, саме поєднання традиційних та сучасних методів забезпечує всебічне розуміння лірики: від розуміння форми до співпереживання змісту. Таким чином,

методичний арсенал вчителя має включати як класичні засоби аналізу тексту, так і практики діалогу, дискусії, творчої інтерпретації.

Ліричний текст традиційно вважається особливо чутливою формою художнього вираження, оскільки саме в ньому зосереджений внутрішній світ митця та його екзистенційні переживання. У сучасній українській поезії цей потенціал проявляється з особливою силою: теми свободи, особистого вибору та відповідальності набувають значення в контексті соціально-історичних викликів війни, боротьби за національну ідентичність, утвердження людської гідності. Водночас "не менш значущими залишаються мотиви самотності, кохання та смерті, які апелюють до універсальних смислів буття" [7, с. 206]. Як зазначає Г. Токмань, "ліричний твір може стати для старшокласників "екзистенційним дзеркалом", у якому вони бачать не лише відображення намірів автора, а й власного досвіду" [9, с. 173]. Такий текст перетворюється на простір пошуку сенсу, в якому учень не отримує готових відповідей, а формує їх у процесі інтерпретації. Саме тому вивчення сучасної лірики у профільній школі є ефективним інструментом розвитку критичного мислення та самопізнання учнів.

Однією з ключових умов розкриття екзистенційного потенціалу поезії є організація діалогічної взаємодії. Лише в діалозі з текстом школяр здатний перейти від поверхневого читання до глибокого тлумачення. Діалог "учень – текст" передбачає активну емпатію та рефлексію, тоді як "учень – автор" розширює горизонти розуміння через звернення до біографічних та культурних контекстів.

Особлива роль у цьому процесі належить учителю, який "виступає не як перекладач готових значень, а як модератор діалогу, створюючи умови для відкритості думок, толерантності до різних інтерпретацій" [5, с. 10]. Такий підхід змінює характер уроку, він стає не репродуктивним, а дискурсивним, відкритим для суб'єктивних прочитань. Відтак учень не лише аналізує художні засоби, а й співвідносить їх із власними життєвими цінностями.

Робота з поезією, в якій домінують глибокі емоційно-психологічні мотиви, розвиває здатність учнів до емпатії та рефлексії. Екзистенційні питання, що порушуються поетичним текстом, дозволяють учням відчувати себе суб'єктами власного життя, а не пасивними спостерігачами. Таким чином, сучасна українська лірика, будучи пронизана пошуками сенсу та духовними викликами, має потужний освітній потенціал, що відповідає завданням Нової української школи.

Однією з найефективніших форм роботи зі старшокласниками є діалогічний семінар, де аналіз поезії поєднується з відкритою дискусією. Наприклад, під час

вивчення вірша Ліни Костенко "Життя іде і все без коректур" учням можна запропонувати питання: Що означає "без права на чернетку" у вашому власному житті? Чи погоджуєтеся ви з думкою поетеси, що "і як напишеш, так уже і буде"? Така форма роботи спонукає школярів замислитися над темами невідворотності часу, відповідальності за власні вчинки та цінності кожної миті життя. У поезії Мар'яни Савки зі збірки "Квіти цмину" (2006) семінар може вибудовуватися на основі запитань: Чому авторка звертається до голосів предків? Як тема національної пам'яті стає особистісною для сучасного читача? Це сприяє усвідомленню зв'язку між особистою та колективною історією, а також діалогічності поколінь.

Літературна дискусія передбачає колективне обговорення полемічних чи багатозначних моментів тексту. Для прикладу, у вірші Сергія Жадана "Давай, скажи їй щось, зупини..." (зі збірки "Життя Марії", 2015) постає тема болю, втрат і війни. Учні можуть дискутувати над питанням: Чи може поезія стати способом збереження людяності у нелюдських обставинах? Важливо, що така дискусія формує етичну чутливість і вміння співвідносити літературний текст із власним світоглядним досвідом.

Ще одним прикладом може бути вірш Ліни Костенко "Крила", який формує поле для дискусії: Що означають "крила" для сучасної молоді людини? Чи можливо залишатися вільним у суспільстві, яке часто диктує власні правила? Таке обговорення допомагає усвідомити символічний зміст поезії й актуалізує тему свободи як екзистенційної категорії.

З метою особистісного осмислення лірики ефективними є творчі інтерпретаційні завдання. Після прочитання поезії Маріанни Кіяновської "До циклу Христини Валько" учням можна запропонувати написати есей на тему: "Мій особистий досвід зустрічі зі страхом та надією". Це дозволяє школярам вийти на рівень індивідуальної рефлексії та пов'язати текст із власним життям.

Сучасні цифрові інструменти дають змогу створювати буктрейлери на основі окремих віршів або збірок. Так, після аналізу поезії Ліни Костенко "Страшні слова, коли вони мовчать" доцільно запропонувати учням підготувати короткий відеоролик, у якому вони передадуть особисте розуміння теми вартості й відповідальності слова. У такий спосіб інтегруються міждисциплінарні зв'язки (література, живопис, медіа), що стимулює креативне мислення школярів.

Отже, екзистенційно-діалогічний підхід до вивчення сучасної української лірики у спеціалізованій школі відкриває нові можливості для поєднання

літературної освіти з особистісним розвитком старшокласників. Він дозволяє розглядати поетичний текст не лише як об'єкт естетичного сприйняття, а й як пошук сенсу, в якому учень взаємодіє з автором, учителем та самим собою.

Інноваційні методи (діалогічні семінари, літературні дискусії, творчі інтерпретації, рольові дискусії) доводять, що сучасні тексти Ліни Костенко, Сергія Жадана, Маріанни Кіяновської та інших авторів мають високий потенціал для екзистенційно-діалогічного вивчення сучасної лірики, створюючи умови для виховання духовно зрілої, відповідальної особистості, здатної до самостійного вибору та творчого діалогу зі світом.

Список використаних джерел

1. Глеб О. В. Формування у старшокласників умінь інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури: дис. ...канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2016. 254 с.
2. Ключек Г. Д. Літературна освіта в новій українській школі: стратегія і тактика реформування. *Дивослово*. Київ, 2017. № 1. С. 7–11.
3. Корнілова К. Вивчення української літератури в профільній школі: переваги та виклики. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 66. С. 203-207. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/66_2023/part_2/40.pdf
4. Мовчан Р.Н. Літературна освіта в українській загальноосвітній школі: сучасний стан, виклики реальності, реформування. *Дивослово*. Київ : 2017. №1. С. 2–6.
5. Пархета Л. Особливості вивчення лірики на уроках літератури. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2023. Вип. 1(9). С. 72-78. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/probl_sych_school/2023/1/9.pdf.
6. Токмань Г. Методика викладання української літератури в основній школі: екзистенційно-діалогічна концепція. Київ : Міленіум, 2012. 312 с.
7. Яценко Т.О. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина XX – початок XXI століття) : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2016. 360 с.

Блажко О. А.,

УДК 373.5.016:54

д-р пед. наук, професор,

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc251109.01>

професор кафедри хімії

та методики навчання хімії,

Вінницький державний педагогічний

університет імені Михайла

Коцюбинського, м. Вінниця

Сніцаренко В. О.,

здобувач третього (освітньо-

наукового) рівня вищої освіти,

Вінницький державний педагогічний

університет імені Михайла

Коцюбинського, м. Вінниця

Проценко М. Г.,

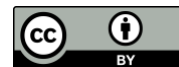
здобувач другого

(магістерського) рівня вищої освіти,

Вінницький державний педагогічний

університет імені Михайла

Коцюбинського, м. Вінниця

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ КЛЮЧОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ "УМІННЯ ВЧИТИСЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ" У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ХІМІЇ

У сучасному швидкоплинному світі, де обсяг інформації постійно зростає, а технології зазнають стрімких змін, традиційна парадигма освіти вже не відповідає викликам часу. Сучасний освітній процес повинен бути орієнтований не лише на передачу знань, а й на формування в учнів здатності самостійно здобувати, аналізувати та застосовувати нову інформацію. А це, в свою чергу, вимагає від вчителя під час організації освітнього процесу зміщення акценту з формування суто предметної компетентності учнів на розвиток у них і ключових компетентностей. Серед ключових компетентностей однією з найважливіших є "Уміння вчитися впродовж життя", оскільки саме вона забезпечує особистісну, соціальну, професійну та економічну самореалізацію здобувачів освіти.

У Концепції нової української школи зазначено, що ключова компетентність "Уміння вчитися впродовж життя" виявляється у: здатності особистості до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових вмінь і навичок, організації навчального процесу (власного і колективного), зокрема через ефективне керування ресурсами та

інформаційними потоками; а також через її вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою освітньо-професійну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя [6, с. 11].

Навчальний предмет "Хімія" має значний педагогічний потенціал щодо формування в здобувачів освіти усіх визначених ключових компетентностей, зокрема і ключової компетентності "Уміння вчитися впродовж життя". Хімічна освіта не лише надає фундаментальні знання про світ, але й вимагає від учнів системного мислення, навичок експериментування, вміння працювати з інформацією та розв'язувати проблеми. Таким чином, процес вивчення хімії може стати ефективним інструментом для цілеспрямованого розвитку в учнів вміння навчатися, що є критично важливим для їх успіху у майбутньому.

На думку авторів публікації [3] "основою уміння вчитися впродовж життя є власний досвід навчання хімії, освоєння як теоретичного змісту науки, так і хімічного експерименту. Учитель має спрямовувати самоосвіту учнів: спонукати до роботи з підручником, іншими дидактичними матеріалами, довідниками, додатковими джерелами; навчати організовувати пізнавальну діяльність згідно з поставленим теоретичним чи практичним завданням: планувати, добирати потрібні засоби, розраховувати власний час і доводити роботу до завершення, оцінювати результат тощо. Найкращим чином уміння вчитися мотивується, формується й виявляється під час роботи над навчальними проектами" [3, с. 9].

У модельній навчальній програмі "Хімія. 7-9 класи" для закладів загальної середньої освіти (автор Григорович О. В.) [4] визначено навчальні уміння учнів, що повинні формуватися засобами навчального предмету "Хімія" під час розвитку ключової компетентності "Уміння вчитися впродовж життя". Так, у процесі вивчення хімії ключова компетентність "Уміння вчитися впродовж життя" повинна розвиватися в процесі формування таких умінь учнів, як-от: 1) визначати цілі навчальної діяльності, способи і засоби їхнього досягнення; 2) планувати й організовувати власну проектну діяльність; 3) працювати над самовдосконаленням, адаптуватися до змінних умов діяльності; 4) розвивати здібність досліджувати природу; 5) здійснювати рефлексію власної діяльності [4].

Нормативно детермінована необхідність формування та розвитку в учнів вищезазначених вмінь є актуальною педагогічною проблемою, а її розв'язання лежить в різних площинах методики навчання хімії як часткової дидактики.

На нашу думку, одним із засобів навчання, використання якого в освітньому процесі з хімії сприятиме розвитку ключової компетентності "Уміння вчитися впродовж життя", є шкільний підручник.

Для побудови нашого дослідження ми врахували думку Н.М. Буринської, яка зазначає, що "... робота з підручником на уроці сприяє формуванню в учнів

самостійності і таких важливих якостей хімічних знань, як систематичність, глибина, усвідомленість, міцність тощо; активізує їхню пізнавальну діяльність, викликає зацікавленість навчальною роботою, особливо якщо вона поєднує репродуктивну і творчу діяльність, що із часом найчастіше переходить у стійкий інтерес до навчального предмета" [2, с. 17].

Контекст нашого наукового пошуку присвячено дидактичному обґрунтуванню основних видів роботи учнів з підручником, які слід використовувати в освітньому процесі для розвитку ключової компетентності "Уміння вчитися впродовж життя".

На основі аналізу методичної літератури [1, 5] вважаємо за доцільне акцентувати увагу на наступних видах роботи учнів з підручником, що сприятимуть розвитку ключової компетентності "Уміння вчитися впродовж життя":

- 1) читання та аналіз тексту підручника, складання плану прочитаного, написання конспекту;
- 2) виділення головного в тексті та переказ тексту;
- 3) знаходження відповіді на запитання вчителя у тексті підручника;
- 4) встановлення логічного зв'язку та залежності між відомостями, викладеними у параграфі підручника;
- 5) виділення тексту, який характеризує ознаки явищ, речовин;
- 6) складання порівняльних характеристик речовин та їх властивостей;
- 7) складання узагальнюючих схем, опорних конспектів, ментальних карт, таблиць, графіків на основі тексту підручника;
- 8) проведення хімічного експерименту за інструкцією у тексті підручника;
- 9) складання схем перетворення, які характеризують одержання речовин;
- 10) аналіз змісту малюнків;
- 11) складання словника хімічних термінів та понять;
- 12) складання завдань, на основі використання тексту підручника.

Отже, на нашу думку, цілеспрямоване використання у процесі навчання хімії зазначених вище видів роботи з підручником здатне забезпечити ефективний розвиток ключової компетентності "Уміння вчитися впродовж життя", що, в свою чергу, не лише сприятиме формуванню у здобувачів освіти здатності до саморозвитку та постійного навчання у майбутньому, але й дозволить покращити якість засвоєння навчального матеріалу з предмету "Хімія" за рахунок підвищення мотивації учнів до самостійної пізнавальної діяльності.

Список використаних джерел

1. Блажко О.А. Загальна методика навчання хімії: навчальний посібник. Вінниця: "Едельвейс і К". 2008. 242 с.
2. Буринська Н. Про організацію роботи учнів з підручником. *Біологія і хімія в рідній школі*. 2014. № 1. С. 15-17.

3. Величко Л.П., Вороненко Т.І. Методичний коментар. Вивчення хімії в загальноосвітніх навчальних закладах у 2017/2018 навчальному році з урахуванням змін у навчальних програмах. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/714772/1/method_comm.pdf (дата звернення: 17.10.2025).

4. Григорович О. В. Модельна навчальна програма "Хімія. 7-9 класи" для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Pryrodnycha.osvitnya.haluz.2023/Khimiya.79.klas.Hryhorovych.29.12.2023.pdf> (дата звернення: 17.10.2025).

5. Найдан В.М., Грабовий А.К. Використання засобів навчання на уроках хімії: Посібник для вчителя. Київ: Рад. школа., 1988. 218 с.

6. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. 2016. 40 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 17.10.2025).

Гавриленко Т. Л.,

УДК 37.015.31(092)Монтессорі:791.43(045)

д-р пед. наук, професор,

старший науковий співробітник

відділу педагогічного

джерелознавства та біографістики,

Державна науково-педагогічна бібліотека

України імені В. О. Сухомлинського, м. Київ

ОБРАЗ МАРІЇ МОНТЕССОРІ У СУЧАСНОМУ КІНЕМАТОГРАФІ

У сучасному світі зростає інтерес до педагогічних ідей, що ґрунтуються на гуманістичному підході, індивідуалізації навчання й розвитку творчого потенціалу дитини. Саме тому постать Марії Монтессорі – видатної італійської педагогині, лікарки, філософині – знову привертає увагу науковців, освітян і митців. Її педагогічна система продовжує вивчатися і практично впроваджуватися у багатьох країнах світу – від Італії, Франції, Німеччини та Великої Британії до США й Японії [1]. Спадщина Марії Монтессорі також є предметом наукового зацікавлення й педагогічної спільноти України. Так, науковими співробітниками

Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського підготовлено унікальне видання – біобібліографічний покажчик "Марія Монтессорі (1856–1940)", що систематизує основні праці педагогині та дослідження зарубіжних й українських учених про її життя, творчість і педагогічні погляди [2]. Ідеї Марії Монтессорі покладені в основу сучасних освітніх технологій, орієнтованих на самостійну діяльність дитини, розвиток її критичного мислення та емоційного інтелекту. Це свідчить про визнання Марії Монтессорі як однієї з ключових постатей світової педагогіки, чиї ідеї залишаються актуальними й у XXI столітті.

Водночас малодослідженим аспектом є образ Марії Монтессорі у мистецтві, зокрема в кінематографі – потужному засобі впливу на суспільну свідомість, що здатен не лише популяризувати педагогічні ідеї, а й розкрити глибоко людський, емоційний вимір постаті видатної вченої.

Проаналізуємо франко-італійський художній фільм "Maria Montessori" (оригінальна назва – "La Nouvelle Femme" – "Нова жінка"), знятий французькою письменницею, режисеркою та продюсеркою Леа Тодоров і презентований на Цюрихському фестивалі у жовтні 2023 р. [3]. У березні 2024 р. стрічка вийшла в прокат у французьких, німецьких та австрійських кінотеатрах і стала однією з перших масштабних кінематографічних спроб осмислення життя й педагогічної спадщини видатної вченої. У центрі сюжету – ранній період діяльності Марії Монтессорі, коли вона, як одна з перших жінок-лікарів Італії, починає працювати з дітьми, які мають інтелектуальні та фізичні особливості розвитку. Саме в цей час формується її новаторське бачення дитини як активного суб'єкта навчання.

У фільмі показано, як Марія Монтессорі долає упередження консервативного суспільства, стикається з академічними бар'єрами та водночас відкриває революційну педагогічну істину: кожна дитина має природне прагнення до пізнання. Сцени роботи педагогині з дітьми передають глибокий гуманізм її методу – від спостереження за поведінкою дітей до створення "підготовленого середовища", у якому вони навчаються через досвід і свободу вибору.

Особливої уваги заслуговує феміністичний вимір стрічки: Марія Монтессорі показана як "нова жінка" – науковиця, мати, педагогиня, яка поєднує в собі силу розуму і глибоку емпатію. Через цю оптику фільм не лише реконструює біографію вченої, а й порушує важливі соціальні питання: боротьбу жінок за право на освіту, наукову діяльність, самореалізацію поза межами сім'ї.

Уведення вигаданого персонажа – акторки Лілі д'Аленжі, матері дитини з особливими потребами, – виконує важливу драматургічну функцію: цей образ

підкреслює взаємозв'язок між мистецтвом і педагогікою, показуючи, як завдяки творчості, співпереживанню та любові можна змінювати світогляд і виховання. Такий художній прийом надає фільму емоційної глибини та робить історію ближчою сучасному глядачеві.

Візуально стрічка вирізняється стриманою, лаконічною естетикою, що наголошує на простоті середовища, де відбувається навчання дітей. Кожна деталь – світло, кольори, предмети, навіть погляди дітей – передає сутність підходу Марії Монтессорі: гармонію, спокій, концентрацію, радість пізнання. Завдяки цьому кінематографічному втіленню педагогічна система постає не лише як методика, а як цілісна філософія життя, заснована на повазі до дитини.

Отже, образ Марії Монтессорі у художньому фільмі "Maria Montessori – La Nouvelle Femme" постає глибоким і багатовимірним – це жінка-науковиця, педагогиня, мати, реформаторка, яка випередила свій час. Її ідеї – свобода, самостійність, любов до дитини – завдяки кінематографічній мові є частиною культурного діалогу між минулим і сучасністю. Стрічка про видатну вчену є не лише біографічною драмою, а й культурно-педагогічним феноменом, що повертає глядача до витоків сучасної освіти. Вона спонукає замислитися над тим, що справжня педагогіка починається з любові й довіри до дитини. Окрім того, фільм виконує важливу культурну функцію – популяризує постать Марії Монтессорі серед широкої аудиторії, роблячи її ближчою, зрозумілішою та надихаючою для сучасного покоління.

Список використаних джерел

1. Марія Монтессорі (1870–1952): біобібліогр. покажч. / упоряд.: Березівська Л.Д., Гавриленко Т.Л., Дурдас А.П., Лапаєнко С.В., Якобчук Н.О., Павленко Т.С., Демида Є.Ф. Вінниця: ТВОРИ, 2025. 354 с.
2. Durdas A., Havrylenko T. Maria Montessori's Pedagogical Legacy (1870–1952): Linguistic and Cultural Contexts. *Науково-педагогічні студії*. 2025. № 9. С. 70-79.
3. Maria Montessori: Offizielle Film-Website des deutschen Verleihs. URL: <https://maria-montessori-film.de>.

Думбур О. А.,

УДК 159.937.5:7.071.4

здобувачка другого

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc251109.02>

(магістерського) рівня вищої освіти,

Національний технічний університет

"Харківський політехнічний

інститут", м. Харків

Науковий керівник:

Ковальова І. Б.,

доцентка,

Національний технічний університет

"Харківський політехнічний

інститут", м. Харків

МОДИФІКАЦІЯ КОЛІРНОГО ТЕСТУ В АРТ-КОНТЕКСТІ

Використання кольору в діагностиці психоемоційних станів з високою точністю розкриває приховані психотравми, які в багатьох випадках не усвідомлюються людиною. Це актуальне в роботі з дітьми та підлітками під час воєнних дій в Україні [1].

Арт-терапевтична робота з кольором ґрунтується на принципах безпеки, прийняття та самовираження. Завдання психолога - не інтерпретувати колір буквально, а підтримати діалог між підлітком і його власним переживанням [2]. Кольори виступають не діагностичним показником, а засобом регуляції емоційного стану та створенням внутрішньої рівноваги. Модифікація колірного тесту в арт-контексті є синтезом тесту Люшера з дитячою проєктивною технікою й арт-терапевтичним підходом в ігровій формі; спрямована на емоційне самовираження через колір.

У роботі психолога під час воєнного стану важливо уникати жорстких інтерпретацій. Кожен колір може мати як ресурсне, так і напружене значення. Проте існують загальні тенденції, які допомагають психологу орієнтуватися: Синій - потреба у стабільності, захисті, спокої; у воєнний час часто символізує прагнення до миру або "внутрішньої тиші". Зелений - ознака відновлення, сили природи, зв'язку з життям. Може бути ресурсним кольором для стабілізації стану. Червоний - енергія, агресія, активність; у травмованих підлітків може виражати напруження, страх або гнів. Жовтий - надія, спроба знайти світло. У кризових малюнках часто поєднується з темними тонами, утворюючи образ "вогню" або "сонця в пільмі".

Чорний і сірий - ознаки виснаження або страху, але можуть бути і кольорами захисту, меж, стабілізації. Психолог має дати простір для використання цих

кольорів, не витісняючи їх позитивними символами. Білий - часто символізує паузу, очищення або "простір без подій". У підлітків може вказувати на потребу дистанціюватися від травматичного досвіду.

Арт-терапевтичне завдання "Кольоровий друг" було здійснено за модифікованим тестом Люшера з метою поєднання діагностики кольорових переваг із творчим самовираженням та охоплювало вибірку з дітей ($n = 20$; 10 дівчат і 10 хлопців). Завдання: розфарбувати фігуру "кольорового друга" - слоненяти, або кошеняти, розділені на клітинки, кольорами Люшера з можливістю змішування, повторів.

Обробка даних складається з кількісної, цифрової, - обчислення відсотків кольорів, середні показники, побудова таблиць, графіків, та якісної, інтерпретаційної: як кольори поєднуються, яку емоційну "особистість" створюють діти, відмінності у виборі композиції, частин. Порівняти переважні кольори з типовими емоційними значеннями у тесті Люшера.

Врахувати контекст (дружній образ, тваринка - позитивне перенесення).

Обговорити гендерні й індивідуальні тенденції.

Використання площі кольору як кількісного показника є модифікацією класичного тесту Люшера, який у традиційній формі передбачає послідовний вибір кольорових карток. Отже, результати інтерпретуються не як "психодіагностичні" у вузькому сенсі, а як показники візуально-емоційних переваг дітей, що відображаються у їхній творчій активності.

Оцифровані малюнки були **кількісно** проаналізовані з визначенням кольорової площі (%) у графічному редакторі Adobe Photoshop за допомогою методів, описаних у сучасних роботах з комп'ютерної інтерпретації дитячих малюнків [6]. Це дозволяє об'єктивізувати кольорові вибори, мінімізуючи суб'єктивний вплив;

Така модифікація завдання відкриває одразу кілька рівнів аналізу:

1. **Емоційно-символічний рівень:** який колір обрано для "тіла", "очей", "контурів", "фону". Показує емоційний стан і ставлення до образу "друга".

2. **Гендерні відмінності:** хлопчики виявили схильність до холодних, насичених або контрастних кольорів (сила, динаміка), частіше обирали синій і зелений, що вказує на контроль і стабільність; дівчатка - м'які, теплі, плавні поєднання (близькість, турбота), перевага теплих кольорів жовтого, червоного свідчить про емоційно-відкритий тип реагування..

3. **Когнітивний і проєктивний аспект** виявляється в тому, як дитина впорядковує кольори, та може відображати рівень контролю, імпульсивності; гармонійності.

2. Друге завдання: кожний учасник вибірки (діти молодшого підліткового віку) малювали " **Чотирикутну секцію-модуль для космічної станції**" кольорами

Люшера. Потім з цих аркушів усі разом зібрали цілісну. арт-проективну колективну конструкцію, у якій кольори Люшера проявляються не лише індивідуально, а й у взаємодії між учасниками, виявляючи колективну динаміку стосунків.

Мета завдання **“Колективна кольорова композиція “Космічна станція”**” полягала в тому, щоб виявити, як індивідуальні емоційні стани та колірні переваги проявляються у спільному творчому продукті; дослідити закономірності гармонізації або контрасту між учасниками групи.

Завдання виконувалося індивідуально, але з усвідомленням, що всі роботи стануть частиною спільного цілого. Після завершення всі модулі було зібрано в єдину композицію, де колір вже виступає мостом між індивідуальним і колективним простором. При інтеграції окремих “модулів” у спільну структуру простежувалось, як особистісні емоційні позиції співіснують у спільному груповому полі.

Кількісний рівень аналізу, як і в “Кольоровому другові” : обчислення середніх % кольорів у всіх модулях; створення діаграми “загального колірного профілю групи”. **Якісний рівень**: дослідження того, як поєдналися модулі - гармонійно чи контрастно; чи виник “центр”, “кордон”, “напруга”, “домінуючий тон”; які кольори частіше межують (відображення групової динаміки тяжіння / уникання).

Проективна інтерпретація завдання : відображення психологічного клімату групи у спільному просторі майбутнього; колективної гармонії /дисонансу, емоційної згуртованості групи. Перевага теплих кольорів (жовтий, червоний, помаранчевий) може свідчити про відкритість, комунікабельність, позитивні очікування. Переважання холодних відтінків (синій, зелений) інтерпретується як орієнтація на стабільність, контроль, потребу у внутрішньому спокої. Наявність контрастних переходів або “бар’єрних” кольорів (чорний, сірий) може вказувати на емоційну дистанцію або внутрішню напругу окремих учасників.

Висновок: модифікація колірного тесту в арт - контексті показала високу ефективність у діагностиці психо – емоційного стану дітей молодшого підліткового віку; їх прагненні створення спільного безпечного середовища; формування емоційної спільності групи.

Список використаних джерел

1. Кириленко Т.С. Психологія: емоційна сфера особистості: навчальний посібник / Т.С. Кириленко. – К. : Либідь, 2007. – 256 с.
2. Носенко Е.Л. Сучасні напрями зарубіжної психології: психологія особистості : підручник / Е.Л. Носенко, І.В. Аршава. – Д. : Видавництво ДНУ, 2010. – 264 с.
3. Волобуєва Т. Розвиток творчої компетентності. Харків: ХНУ, 2015. – 110 с.
4. В.Ф.Маценко, А.В.Фурман. "Методи проективного дослідження особистості" Інститут психології АН України. Донецьке експериментальне об'єднання шкільних

модулей АПН України. Центр практичної психопедагогіки А.В.Фурмана. Серія "Психопедагогіка та життя". Випуск 10. Київ-Донецьк-1993.

5. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2590291125000026> *Mátyás Turós "Colour analysis of children's drawings of gods using computer vision" Social Sciences & Humanities Open. Volume 11, 2025, 101275.*

6. <https://ceur-ws.org/Vol-2314/paper1.pdf> "Identification and quantification of colours in children's drawings" Christelle Cocco¹, Raphaël Ceré², Aris Xanthos³, Pierre-Yves Brandt¹ ¹ Institute for Social Sciences of Religions, University of Lausanne, Switzerland ² Department of Geography and Sustainability, University of Lausanne, Switzerland ³ Department of Language and Information Sciences, University of Lausanne, Switzerland {ccocco, rcere, axanthos, pbrandt}@unil.ch.

Кичак Д. В.,
здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Хмельницький національний
університет, м. Хмельницький

УДК 372.881.111.1

ВПЛИВ CLIL НА МОТИВАЦІЮ УЧНІВ ДО ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У сучасному загальноосвітньому середовищі України зростає нагальна потреба у формуванні у випускників загальноосвітніх навчальних закладів високого рівня володіння англійською мовою як засобу міжнародної комунікації, професійної мобільності та академічної інтеграції. Проте практична ситуація засвідчує стійкий дисонанс між формальними вимогами до володіння іноземною мовою та мотиваційним становищем учнів. Зокрема, традиційні методики викладання англійської мови часто не створюють достатнього стимулу для активної мовної діяльності, що призводить до низької залученості, пасивності та формального освоєння матеріалу. У цьому контексті методика CLIL – інтегрованого навчання змісту і мови – постає як інноваційна освітня стратегія, здатна активізувати мовну мотивацію учнів за рахунок поєднання навчання предмета (content) і іноземної мови як засобу пізнання.

Український науково-педагогічний простір визнає потенціал CLIL-підходу, однак водночас зазначає, що знання про механізми, умови і конкретні результати впровадження CLIL у контексті мотивації учнів залишаються

фрагментарними. Наприклад, у дослідженні О. Пасічника зазначається, що вітчизняні відомості про CLIL представлені "доволі фрагментарно і здебільшого стосуються загальних питань" [3, с.136]. Таким чином, дослідження впливу CLIL саме на мотивацію до вивчення англійської мови в Україні є актуальним як науково-методично, так і практично.

Мотивація учня до вивчення англійської мови розглядається як інтегративне утворення, що охоплює когнітивні, емоційно-ціннісні та поведінкові компоненти – зокрема, ціннісне ставлення до мови, усвідомлення її корисності, почуття компетентності, внутрішній інтерес, активну мовленнєву діяльність. У межах CLIL-підходу іноземна мова перестає бути лише об'єктом викладання, а функціонує як засіб опанування змісту предмета, що створює новий сенс навчальної діяльності.

Методично модель "4C" (content, communication, cognition, culture) пояснює складники CLIL: зміст предмета (content), комунікація мовою (communication), когнітивна активність (cognition) та культурне спрямування (culture) [3, с.136]. Саме така інтеграція формує для учня ситуацію, у якій мовна діяльність набуває реального змісту, зростає значущість завдань, активізується самостійність, розвивається автономія та рефлексія – усі ці чинники позитивно впливають на мотивацію. Наприклад, у дослідженні Н. І. Євтушенко було відзначено, що CLIL "підвищує мотивацію учнів та їх самооцінку" за умови належного методичного супроводу [1, с.69]. Методично висувуються такі ключові передумови ефективного впровадження: наявність кваліфікованих викладачів-тандемів (предметник + викладач іноземної мови), розробка адаптованих навчальних матеріалів, інтерактивна організація уроку, адекватне поєднання рівнів володіння мовою та змісту [4, с.326].

Таким чином, теоретично передбачено, що підхід CLIL може реалізувати такі мотиваційні ефекти:

- 1) збільшення внутрішньої мотивації через підвищення сенсу діяльності і забезпечення можливості активної участі;
- 2) підсилення утилітарної/екстернальної мотивації через усвідомлення функціональності англійської мови як засобу навчання чи професійного інструменту;
- 3) зростання автономії та самовпевненості учнів, що підвищує мотивацію до подальшого навчання;
- 4) забезпечення міжпредметних зв'язків і практичного контексту, що підвищує зацікавленість та залученість.

Водночас методично треба враховувати й обмеження: недостатня мовна база учнів або вчителів, відсутність методичного забезпечення, негнучкі навчальні плани – усе це може стримувати мотиваційний ефект [1].

В українському освітньому просторі накопичено емпіричні дані, які свідчать про позитивний вплив застосування CLIL на мотивацію учнів або студентів до вивчення англійської мови. Наприклад, дослідження вищої освіти відзначає, що застосування CLIL у закладах вищої освіти дозволяє суттєво підвищити мотивацію, оскільки студенти "бачать реальне застосування іноземної мови у своїй професійній сфері" [2, с.51]. У статті В. К. Четверика встановлено, що впровадження методики CLIL може вплинути на підвищення мотивації здобувачів як до вивчення іноземної мови, так і до розвитку інтелектуальних компетенцій [5, с.4].

Також, у оглядовій статті О. Посудієвської зроблено висновок, що інтеграція мови із змістовою тематикою підвищує зацікавленість учнів у вивченні мовного матеріалу [4, с.326]. Хоча кількість великомасштабних досліджень поки обмежена, можна окреслити такі загальні тенденції з досліджень:

1. Учні/студенти демонструють більшу залученість як мовленнєвої, так і предметної діяльності, коли застосовано CLIL-уроки.

2. Мова використовується не лише як навчальний об'єкт, а як інструмент дослідження чи проєктної діяльності, що підвищує її цінність у очах учнів.

3. Учні відчувають більший рівень самовпевненості в своїх мовних здібностях, що стимулює їх до подальшої роботи.

4. Різко виражені перешкоди (методична, мовна, кадрова) можуть знижувати або нівелювати мотиваційний ефект.

У сукупності, емпіричні дані підтверджують: підхід CLIL має потенціал для підвищення мотивації до вивчення англійської мови в українському контексті, однак реалізація цього потенціалу залежить від методичних і організаційних умов.

Таким чином, методика CLIL має значний потенціал підвищення мотивації учнів до вивчення англійської мови в українському освітньому контексті. Це досягається шляхом створення навчальних ситуацій, де англійська мова виступає не лише об'єктом навчання, а засобом пізнання змісту предмета, що підсилює значущість діяльності, формує відчуття компетентності та автономності. Теоретично мотиваційний вплив CLIL пояснюється через активацію внутрішньої мотивації (інтерес, самостійність, автономія) і використання утилітарної мотивації (функціональність мови). При цьому модель "4C" дає методичну основу для побудови таких інтегрованих занять. Емпіричні дані в Україні свідчать про позитивні зміни: підвищення залученості, самовпевненості, зацікавленості учнів, які навчаються за CLIL-підходом.

Список використаних джерел

1. Євтушенко Н. І. Використання методики предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL) у процесі підготовки студентів за спеціальністю "інформатика і

мова" (бакалаврського рівня). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Германські мови.* – 2020. – Т.31 (70), № 4. С.68-72.

2. Кушмар Л. В. Використання CLIL на заняттях з іноземної мови у закладах вищої освіти: переваги та виклики. *Професійно-прикладні дидактики.* – 2025. – Вип.1. – С.49-54.

3. Пасічник О., Пасічник О. Технологія CLIL як засіб поглиблення компетентнісної спрямованості змісту навчання іноземних мов: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. *Проблеми сучасного підручника* – 2023. – Вип.30. – С.134-148.

4. Посудієвська О. Підхід CLIL (предметно-мовного інтегрованого навчання) в українській системі освіти: особливості та перспективи впровадження. *Актуальні питання гуманітарних наук.* – 2023. – Т. 2, Вип. 70. – С.326-332.

5. Четверик В. К., Веретюк Т. В. Переваги та виклики імплементації елементів методики CLIL у контексті вищої освіти. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: педагогіка та психологія.* – 2024. – № 4. – 7 с.

Огурцова Д. А.,

УДК 378.091.64:791.52=111

здобувачка другого

(магістерського) рівня вищої освіти,

Хмельницький національний

університет, м. Хмельницький

ІНТЕГРАЦІЯ ХУДОЖНІХ АНГЛОМОВНИХ ФІЛЬМІВ У ПРОЦЕС НАВЧАННЯ АУДІЮВАННЯ

Сучасний освітній процес орієнтований на формування та розвиток комунікативної компетентності учнів, важливою складовою якої є аудитивна компетентність (АК) – уміння сприймати та розуміти усне мовлення на слух. В умовах глобалізації англійська мова є мовою міжнародного спілкування, тому для школярів важливо вміти не лише читати, писати та висловлювати свої думки, а й ефективно розуміти співрозмовника, адже у повсякденному житті людина більшу частину часу взаємодіє з мовою саме через слухання. На різних етапах навчання у школі розвиток навичок аудіювання є необхідною умовою для успішного оволодіння англійською мовою. А як наголошує Дж. Шерман, використання автентичного відео є одним з найефективніших способів формування аудитивної компетентності в учнів закладів загальної середньої освіти [5, с. 2]. Це сприяє у школярів умінню сприймати автентичне мовлення,

орієнтуватися в інтонації, темпі та емоційному забарвленні усного тексту, а також підвищує рівень їхньої готовності до спілкування в реальних життєвих ситуаціях.

Попри оновлення змісту шкільної освіти, у процесі навчання англійської мови все ще широко застосовуються адаптовані аудіоматеріали зі спрощеним лексичним і граматичним наповненням, а також сповільненим темпом мовлення, що не відображає природного звучання англійської мови. Такі матеріали забезпечують лише базове розуміння тексту, але не сприяють формуванню в учнів навичок сприйняття автентичного мовлення. Тоді як художній англомовний фільм може виступати джерелом автентичного аудіовізуального контенту, який відтворює реальні ситуації спілкування. Перегляд фільмів активізує когнітивні механізми аудіювання, зокрема: розпізнання інтонаційних моделей, ритмів, фонем, лексичних одиниць та граматичних конструкцій у природному контексті. В аспекті діяльнісного компонента – дозволяє сприймати й інтерпретувати аудіотекст, виокремлювати ключову інформацію, співвідносити її з візуальним рядом, а у площині рефлексивного компонента – формувати усвідомленість власного рівня розуміння, аналізувати комунікативні наміри мовця та відтворювати мовну реакцію.

На основі аналізу сучасної дидактичної літератури та педагогічного досвіду, можна стверджувати, що використання художніх англомовних фільмів у навчанні учнів закладів загальної середньої освіти:

- підвищує мотивацію до навчання [3];
- підсилює когнітивну обробку усного мовлення [2, с. 110-122];
- сприяє розвитку культурної чутливості та соціолінгвістичної обізнаності [1, с. 380-394];
- формує комунікативну автономію, необхідну для подальшого самостійного розвитку мовлення.

Методичний аналіз засвідчує, що поєднання автентичного візуального контенту з рефлексивними та інтерактивними завданнями значно підвищує ефективність формування не лише АК, але й соціокультурної компетентності. Зокрема, учні опановують типові мовленнєві конструкції, інтонаційні моделі, стратегії комунікативної поведінки носіїв мови.

Таким чином, інтеграція художніх англомовних фільмів у процес навчання аудіювання в закладах загальної середньої освіти є теоретично обґрунтованим і методично доцільним рішенням, що узгоджується із сучасними освітніми тенденціями та принципами міжкультурного комунікативного підходу до навчання іноземних мов. Використання автентичного кінофільму як навчального ресурсу не лише розвиває навички сприйняття усного мовлення, а й забезпечує цілісне комунікативне занурення учнів у мовне середовище.

Список використаних джерел

1. Celce-Murcia M., ed. Teaching English as a Second or Foreign Language. 4th ed. Boston: National Geographic Learning, 2013. 706 p.
2. Field J. Listening in the Language Classroom. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. 279 p.
3. Hadfield J., Dörnyei Z. Motivating Learning. London: Routledge, 2013. 240 p.
4. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. 4th ed. Harlow: Pearson Education, 2007. 448 p.
5. Sherman J. Using Authentic Video in the Language Classroom. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 245 p.

Сімчук А. О.,

УДК 372.873

здобувач другого

(магістерського) рівня вищої освіти,

Хмельницький національний

університет, м. Хмельницький

Зембицька М. В.,

канд. пед. наук,

доцент кафедри іншомовної

освіти і міжкультурної комунікації,

Хмельницький національний

університет, м. Хмельницький

СТОРИТЕЛІНГ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПІДГОТОВЛЕНОГО УСНОГО МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ 9-ИХ КЛАСІВ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

В умовах сучасного суспільства іноземна мова є необхідним інструментом комунікації, а рівень сформованості навичок підготовленого монологічного мовлення значною мірою визначає успішність мовленнєвої діяльності.

Зазначимо, що для учнів 9 класу ці вміння є особливо необхідними, адже вони перебувають на етапі вибору подальшого освітнього напрямку (старша школа чи професійна освіта), тому їм важливо вільно послуговуватися англійською мовою під час самопрезентації, захисту наукових робіт, проходження співбесід тощо.

У контексті викладання англійської мови сторітелінг розглядається як інноваційний метод навчання, що стимулює пізнавальну активність учнів і сприяє розвитку їхньої комунікативної компетентності.

Застосовування зазначеного методу в освіті досліджували Р. Блейн [4], Н. Бондаренко [1], О. Бурдужа [2], М. Мазурок, О. Саприкіна [3] та ін.

Підтримаємо думку М. Мазурок та О. Саприкіної, що сторітелінг – "обмін досвідом шляхом розповіді" [3, с.162], перевагами якого є розвиток уяви, мовлення, критичного мислення, комунікативних навичок та ін.; подолання страху перед публікою та можливого мовного бар'єру [3, с. 163-164].

Кожен урок англійської мови має навчальні завдання, для успішної реалізації, яких Р. Блейн рекомендує педагогові дотримуватися низки правил у процесі розповідання історії учнями [4, с.109-111]:

- перевіряти рівень розуміння оповіді шляхом опитування;
- робити короткі граматичні нагадування;
- створювати комфортну атмосферу серед учнів;
- сприяти якісній розповіді історії з використання тематичної лексики;
- інсценізувати історію разом із учнями тощо.

Важливо зауважити, що у процесі вивчення англійської мови сторітелінг передбачає 2 основні етапи:

- 1) вибір історії, під час якого вчитель допомагає учням вибрати тему розповіді, орієнтуючись на ціннісний зміст, обсяг відомої та нової лексики тощо.
- 2) презентація історії, коли відбувається ознайомлення з текстом та виконання вправ, які допомагають краще зрозуміти матеріал [2].

Розвиваючи навички підготовленого усного мовлення, учителю варто звернути увагу на те, що історії можуть мати різну структуру. Тому необхідно навчити учнів працювати з основними типами розповіді, серед яких:

- лінійна розповідь: історія розгортається в хронологічному порядку;
- фрейм-історія: історія слугує обрамленням для розгортання в її межах іншої, відмінної історії;
- квест-розповідь: історія, у якій герой або група людей вирушають у подорож для досягнення певної мети;
- особиста історія: розповідь про подію, що сталася з оповідачем, часто спонтанно розповідається друзям або колегам;
- мотиваційна історія: керована історія, розказана для того, щоб надихнути аудиторію або заохотити її до певних дій.

На нашу думку, успішний сторітелінг – це мистецтво, що включає динамічний та цікавий сюжет; яскравого героя; метафоричний виклад інформації та озвучення висновків.

Тому доречно створювати історію за певним алгоритмом, що подано на Рис. 1.

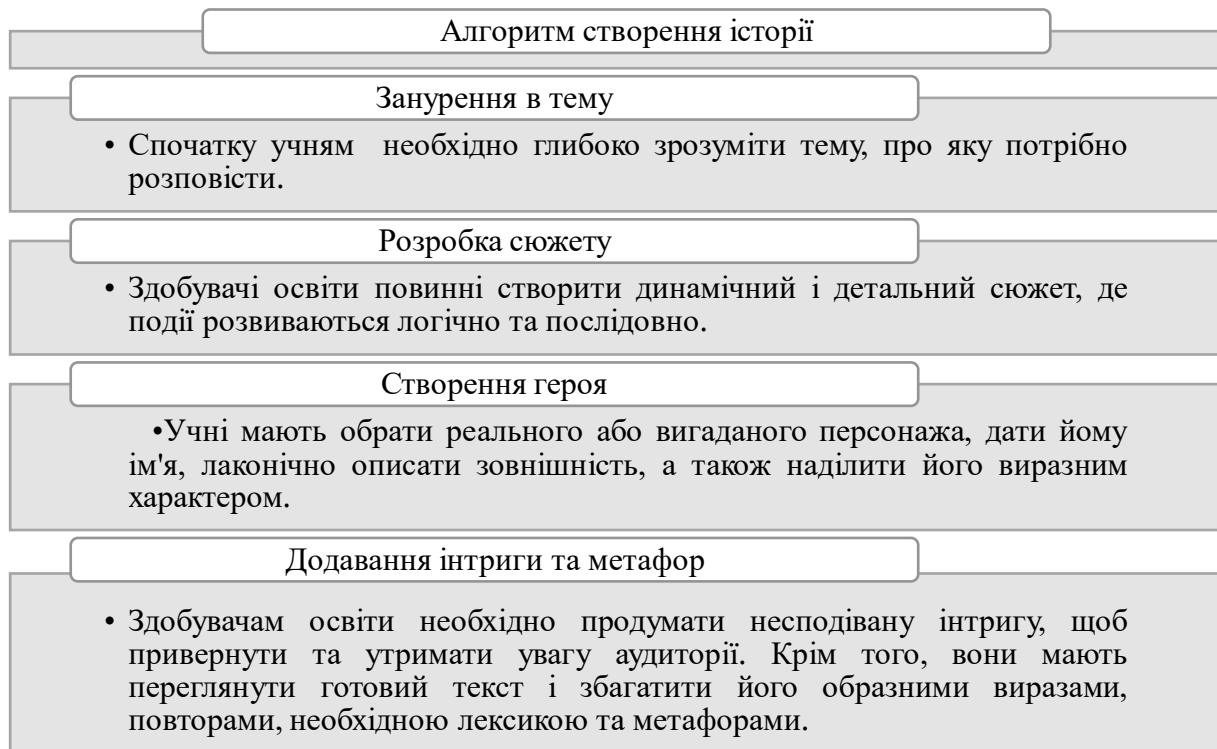

Рис. 1. Алгоритм створення історії

Підготовка вчителя до застосування сторітелінгу на уроках англійської мови передбачає певні особливості. Педагог повинен уміти вибирати актуальні теми для історій, враховуючи вік, інтереси та цінності учнів, а також за потреби адаптувати розповіді за змістом та складністю лексики. Крім того, важливо опанувати техніки інсценізації, використання інтонації, міміки, жестів та візуальних матеріалів для активізації уваги учнів та створення комфортної навчальної атмосфери. Важливим є вміння вчителя організовувати роботу учнів у парах або групах, надавати конструктивний зворотний зв'язок та коригувати помилки під час підготовки та презентації історій. Такий комплексний підхід дає змогу ефективно реалізувати метод сторітелінгу та досягати високих результатів у розвитку підготовленого усного монологічного мовлення здобувачів освіти.

Отже, сторітелінг є ефективним методом розвитку навичок підготовленого монологічного мовлення 9-класників, адже за умови правильного застосування цього методу на уроках англійської мови учні не тільки покращать комунікативні вміння, але й зможуть подолати мовний бар'єр, розвинути пам'ять, творчу уяву, критичне мислення тощо.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Н. Storytelling як комунікаційний тренд і всепредметний метод навчання. *Молодь і ринок*. 2019. Випуск 7. С. 130-135.

2. Бурдужа О. Використання інноваційної методики сторітелінг – успішне формування комунікативної компетентності учнів. URL: https://new.iroipk.idknet.com/wp-content/uploads/2022/02/O.G._Burduzha.pdf (дата звернення: 19.10.2025).

3. Мазурок М., Саприкіна О. Сторітелінг як ефективний інструмент формування комунікативної компетентності здобувачів освіти Нової української школи. *Молодь і ринок*. 2022. №1 (199), С. 160-165.

4. Blaine R., Seely C. Fluency Through TPR Storytelling: Achieving Real Language Acquisition in School. Berkeley. 2014. 156 p.

**СЕКЦІЯ 2. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ В ОСВІТІ**

.....

**SECTION 2. INFORMATION TECHNOLOGIES
AND INNOVATIVE METHODS IN EDUCATION**

Кмін А. О.,

УДК 37.016:93

доктор філософії,

викладач кафедри воєнної історії,

Національна академія сухопутних військ імені

гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів

**СУЧАСНІ ОСВІТНІ МЕТОДИ У
ВИВЧЕННІ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН**

Вивчення історії в сучасних умовах потребує оновлення підходів і методів навчання. Традиційна лекційно-семінарська модель поступово поступається місцем інтерактивним, дослідницьким та ігровим формам, які підвищують зацікавленість і дозволяють активно включатися в процес здобуття знань. Сучасні технології відкривають нові можливості для осмислення минулого, формування аналітичних навичок та розвитку критичного мислення.

По-перше, використання штучного інтелекту (ШІ) у навчальному процесі значно розширює можливості викладача. ШІ може бути застосований для:

- аналізу великих історичних баз даних і джерел;
- створення інтерактивних карт, хронологій, історичних реконструкцій;
- моделювання сценаріїв подій і альтернативних історичних рішень;
- створення діалогових платформ, де здобувачі освіти можуть спілкуватися з “історичними постатями” або проводити аналітичні дискусії.

Такі інструменти дають змогу поєднати цифрову компетентність з історичним мисленням, роблячи навчання більш захопливим і практично орієнтованим.

По-друге, кейс-метод. Він базується на аналізі конкретних ситуацій, реальних або змодельованих. У контексті історичних дисциплін він передбачає роботу з документами, свідченнями, політичними рішеннями чи військовими операціями певного періоду. Наприклад, здобувачі освіти можуть аналізувати кризи XX століття, вибір стратегій держав під час конфліктів, економічні наслідки

рішень урядів тощо. Такий підхід формує вміння: бачити проблему в історичному контексті; співвідносити минуле з сучасними аналогами; пропонувати варіанти вирішення та аргументувати власну позицію. Кейс-метод розвиває аналітичне, порівняльне та прогностичне мислення, що є необхідним не лише для істориків, а й для будь-яких гуманітарних фахівців.

По-третє, рольові ігри та симуляції дозволяють тим хто навчається не просто відтворювати історичні події, а вжитися у роль учасників цих процесів – дипломатів, політичних діячів, воєначальників, журналістів. Такі заняття формують навички аргументованого діалогу, вміння співпрацювати в команді, приймати рішення під тиском обставин.

Крім того, вони сприяють емоційному залученню – ті що навчаються краще запам'ятовують матеріал і починають усвідомлювати історію не як набір фактів, а як динамічну систему людських виборів.

Поєднання цифрових технологій і активних форм навчання створює нову педагогічну реальність. ШІ може забезпечити підготовчий аналітичний етап (збір і обробка інформації), кейс-метод – інтелектуальну роботу з конкретною проблемою, а рольова гра – її практичне розігрування. Такий комплекс формує цілісне розуміння історії і розвиває дослідницькі, комунікативні та аналітичні компетентності.

Висновки. Сучасні освітні методи у вивченні історичних дисциплін дозволяють подолати пасивність традиційного навчання та зробити процес пізнання більш осмисленим і захопливим. Інтеграція штучного інтелекту, кейс-методу та рольових моделювань відкриває перед викладачем нові можливості для розвитку критичного мислення, аналітичних навичок і мотивації студентів. Застосування таких підходів сприяє формуванню активного історичного мислення, необхідного для громадян, здатних розуміти минуле, аналізувати сучасність і прогнозувати майбутнє.

Список використаних джерел

1. Візнюк, І., Буглай, Н., Куцак, Л., Поліщук, А., & Киливник, В. Використання штучного інтелекту в освіті. Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems, 14-22. <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2021-59-14-22>.
2. Гречановська О.В., Манглієва Т.Н. Сутність та використання кейс-методу в навчально-виховному процесі вищої школи. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17681/2064.pdf?sequence=3> (дата звернення: 05.11.2025).

Шумило М. Ю.,
доктор філософії, доцент
кафедри латинської та іноземних мов,
ДНП "Львівський національний медичний
університет імені Данила Галицького", м. Львів

УДК 378.147.091:61:614.253.4:001.895:004.8
DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc251109.03>

НОВІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ В МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ

Медична освіта у XXI столітті переживає глибоку трансформацію, спричинену динамічним розвитком науки, цифрових технологій, глобалізацією охорони здоров'я та зростанням суспільного запиту на якісну підготовку лікарів. Традиційна модель, зорієнтована на відтворення знань, поступово поступається місцем компетентнісному підходу, який інтегрує знання, навички, цінності та професійні установки. У цьому контексті інновації в медичній освіті розглядаються не як окремі методичні новації, а як системна педагогічна стратегія, що формує компетентного, емпатійного й етично відповідального фахівця, здатного діяти ефективно в умовах невизначеності.

У 2020–2025 рр. у медичній освіті відбувається глибока переоцінка педагогічних моделей, що зумовлена цифровізацією охорони здоров'я, пандемією COVID-19, війнами, кризами ресурсів і зростанням міждисциплінарності. Інновації сьогодні виступають не як факультативні новації, а як умова виживання системи підготовки лікаря в епоху невизначеності.

AI-системи дедалі активніше використовуються для індивідуалізації навчання. Платформи такі як *Osmosis*, *IBM Watson* чи *ChatGPT for MedEd* дають змогу створювати адаптивні маршрути засвоєння знань. Такі технології формують нову педагогічну парадигму – від універсального викладання до персоналізованого навчального дизайну [6; 7; 8].

Технологічна експансія потребує компенсації через розвиток етичної компетентності. *Narrative-based medicine*, дебати, клінічні етичні симуляції формують емпатію, моральне судження, емоційний інтелект і професійну рефлексію [4; 15].

Після пандемії пріоритетом стало забезпечення психологічного добробуту студентів. Поширюються менторські програми, тренінги зі стресостійкості, тощо. Безпечне освітнє середовище визнається таким самим важливим, як і академічна успішність [1].

Трендом стало *micro-learning* – короткі інтерактивні модулі з вузьких компетентностей, що дозволяють інтегрувати навчання в клінічну практику без відриву від роботи [2; 5].

Змішані та *HyFlex*-формати забезпечують безперервність навчання під час війни, пандемій або енергетичних перебоїв. Модель *resilient curricula* розглядається як стандарт майбутнього [3; 12; 16].

Інноваційні симуляційні програми формують командну роботу лікарів, медсестер, фармацевтів, психологів. Це зменшує професійні бар'єри, розвиває спільну етику відповідальності та сприяє пацієнт-орієнтованій допомозі [11].

VR/AR-технології трансформують традиційне уявлення про "анатомічний театр". 3D-симуляції дозволяють візуалізувати складні структури, а AR-операційні тренажери – відпрацьовувати мануальні навички без ризику для пацієнта [8; 13].

Сучасна педагогіка визнає важливість участі пацієнтів як *співавторів освітнього процесу*. Викладачі допомагають студентам усвідомити гуманістичну сутність медицини [14].

Системи *learning analytics* дозволяють не лише фіксувати прогрес, а й прогнозувати ризики академічного відставання чи емоційного вигорання. Це нова ера доказової педагогіки в медичній освіті [2; 6].

Інноваційні підходи у світовій медичній освіті спрямовані на інтеграцію кількох вимірів: когнітивного (знання та мислення), психомоторного (практичні навички), комунікативного (взаємодія та командна робота) й етичного (цінності, гуманізм, емпатія). Саме тому сучасна педагогіка дедалі частіше звертається до таких методів, як *problem-based learning (PBL)*, *case-based learning (CBL)*, *team-based learning (TBL)*, наративна медицина, симуляційне та міжпрофесійне навчання. Усі ці підходи сприяють розвитку клінічного мислення, професійної рефлексії, емоційної стійкості та лідерських якостей.

Висновки. Інновації в медичній освіті сьогодні є синергетичним процесом, який поєднує педагогіку, цифрові технології, гуманістику та психоемоційне здоров'я. Вони змінюють не лише форму навчання, а й ціннісну парадигму підготовки лікаря – від засвоєння знань до формування ідентичності. Для України ці інновації є особливо значущими в умовах воєнних викликів, інтеграції до європейського освітнього простору та відновлення системи охорони здоров'я.

Таким чином, медична освіта нового покоління формується на перетині технологій, гуманітарних цінностей і доказової педагогіки. Її мета полягає не лише в підготовці висококваліфікованих клініцистів, а й у вихованні мислячих, етичних і соціально відповідальних професіоналів, здатних працювати в мультидисциплінарному середовищі, приймати рішення на основі доказів і співпрацювати в інтересах пацієнта.

Список використаних джерел

1. Armstrong, D., Moore, J., Fraher, E. P., Frogner, B. K., Pittman, P., & Spetz, J. (2021). COVID-19 and the health workforce. *Medical Care Research and Review*, 78(1_suppl), 4S–6S. <https://doi.org/10.1177/1077558720969318>.

2. Cook, D. A. (2006). Where are we with web-based learning in medical education? *Medical Teacher*, 28(7), 594–598. <https://doi.org/10.1080/01421590601028854>.
3. Ellaway, R., & Masters, K. (2008). AMEE Guide No. 32: E-learning in medical education Part 1: Learning, teaching and assessment. *Medical Teacher*, 30(5), 455–473. <https://doi.org/10.1080/01421590802108331>.
4. Faihs, L., Neumann-Opitz, C., Kainberger, F., & Druml, C. (2024). Ethics teaching in medical school: The perception of medical students. *Wiener Klinische Wochenschrift*, 136(5–6), 129–136. <https://doi.org/10.1007/s00508-022-02127-7>.
5. Harden, R. M. (2001). The learning environment and the curriculum. *Medical Teacher*, 23(4), 335–336. <https://doi.org/10.1080/01421590120063321>.
6. Ifenthaler, D. (2025). Information processing re-visited: How artificial intelligence supports human-centered systems. *AI-Enhanced Learning*, 1(1), 229–243. <https://doi.org/10.70725/465418kgasdx>.
7. Masoumian Hosseini, M., Masoumian Hosseini, T., & Qayumi, K. (2024). Integration of artificial intelligence in medical education: Opportunities, challenges, and ethical considerations. *Journal of Medical Education*, 22(1), e140890. <https://doi.org/10.5812/jme-140890>.
8. Masters, K. (2019). Artificial intelligence in medical education. *Medical Teacher*, 41(9), 976–980. <https://doi.org/10.1080/0142159X.2019.1595557>.
9. Moro, C., Birt, J., Stromberga, Z., Phelps, C., Clark, J., Glasziou, P., & Scott, A. M. (2020). Virtual and augmented reality enhancements to medical and science student physiology and anatomy test performance: A systematic review and meta-analysis. *Anatomical Sciences Education*, 14(3), 368–376. <https://doi.org/10.1002/ase.2049>.
10. O'Doherty, D., Dromey, M., Loughheed, J., Hannigan, A., Last, J., & McGrath, D. (2018). Barriers and solutions to online learning in medical education: An integrative review. *BMC Medical Education*, 18(1), 130. <https://doi.org/10.1186/s12909-018-1240-0>.
11. Reeves, S., Perrier, L., Goldman, J., Freeth, D., & Zwarenstein, M. (2013). Interprofessional education: Effects on professional practice and healthcare outcomes (update). *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 2013(3), CD002213. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD002213.pub3>.
12. Rose, S. (2020). Medical student education in the time of COVID-19. *JAMA*, 323(21), 2131–2132. <https://doi.org/10.1001/jama.2020.5227>.
13. Tene, T., Vique López, D. F., Valverde Aguirre, P. E., Orna Puente, L. M., & Vacacela Gomez, C. (2024). Virtual reality and augmented reality in medical education: An umbrella review. *Frontiers in Digital Health*, 6, 1365345. <https://doi.org/10.3389/fdgth.2024.1365345>.
14. Towle, A., Bainbridge, L., Godolphin, W., Katz, A., Kline, C., Lown, B., Madularu, I., Solomon, P., & Thistlethwaite, J. (2010). Active patient involvement in the education of health professionals. *Medical Education*, 44(1), 64–74. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2923.2009.03530.x>.

15. Wald, H. S. (2015). Professional identity (trans)formation in medical education: Reflection, relationship, resilience. *Academic Medicine*, 90(6), 701–706. <https://doi.org/10.1097/ACM.0000000000000731>.

16. World Federation for Medical Education. (2023). *WFME global standards for quality improvement in medical education (2023 edition)*. WFME Office. <https://wfme.org>.

Яненко І. Г.,

УДК 004.9:378:330.34(100)

д-р екон. наук, доцент,
провідний науковий співробітник
сектору цифрової економіки,
ДУ "Інститут економіки та прогнозування
Національної академії наук України", м. Київ

ЦИФРОВА МОДЕРНІЗАЦІЯ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасна глобальна економіка переживає глибоку реструктуризацію, що характеризується переходом до цифрової економіки (домінування даних, штучного інтелекту, автоматизації, кібербезпеки), "зеленого" та інноваційного розвитку, а також до зміни ролі людського капіталу – знання, цифрові навички, креативність стають ключовими ресурсами. Відбувається формування глобальних цифрових ринків та транснаціональних освітніх і технологічних платформ. Ці процеси створюють нову архітектуру міжнародних відносин, де конкурентоспроможність держав визначається рівнем цифровізації, інноваційності та здатності інтегруватися в глобальні технологічні ланцюги.

Стратегічними інтересами України у нових глобальних умовах є інтеграція в європейський та світовий цифровий простір, підвищення інноваційного потенціалу економіки, розвиток людського капіталу як головного ресурсу сталого розвитку та збереження національної ідентичності та культурної автономії в умовах цифрової глобалізації.

Реструктуризація глобальної економіки безпосередньо формує нові вимоги до освіти, а саме:

Перехід до цифрових компетентностей – знання ІТ, аналітики даних, кібербезпеки, критичного мислення.

Необхідність модернізації інфраструктури освіти – цифрові платформи, електронні підручники, системи дистанційного навчання.

Інтернаціоналізація освіти – участь у глобальних освітніх мережах, обмін студентами, використання міжнародних стандартів якості освіти.

Переосмислення ролі викладача – перехід від транслятора знань до модератора освітнього процесу, наставника у цифровому середовищі.

Водночас, реструктуризація глобального простору створює як можливості, так і виклики для цифрової модернізації освіти України, які наведено у таблиці 1.

На цей час в Україні триває Друга фаза Програми EU4Digital [3], під час якої виконуються наступні завдання:

- сприяння розвитку регіональної платформи EdTech із широким навчальним планом підготовки навичок;

- розроблення методології для сприяння програмам наставництва на основі керівних принципів подолання ґендерного розриву в ІКТ, розроблених під час Першої фази;

- акселератор DESI: сприяння та підтримка впровадження Індексу цифрової економіки та суспільства ЄС (DESI) у Східних країнах-партнерах.

Вони ґрунтуються на успіхах заходів із цифрових навичок під час Першої фази Програми, які включають розробку методології для вимірювання та прогнозування прогалин цифрових навичок у Східному партнерстві відповідно до DESI та створення Рамки цифрових компетенцій для МСП.

Таблиця 1

**Вплив реструктуризації глобального простору
на цифрову модернізацію освіти України**

Можливості	Виклики
Доступ до світових технологій, освітніх платформ та інноваційних методик	Ризик цифрової нерівності між регіонами та соціальними групами
Залучення міжнародних інвестицій у цифрову освіту	Витік кваліфікованих кадрів за кордон (brain drain)
Підвищення конкурентоспроможності українських фахівців на світовому ринку праці	Необхідність гармонізації освітніх стандартів із європейськими без втрати національних особливостей
Розвиток співпраці з ЄС у сфері цифрового врядування та освіти (Digital Europe, Erasmus+, Horizon Europe)	Потреба у масштабних інвестиціях у цифрову інфраструктуру та перепідготовку педагогів

Джерело: розроблено автором.

Наслідки геоструктурних змін для цифрової модернізації освітньої системи України є багатовимірними й охоплюють політичний, економічний, безпековий, соціальний та технологічний аспекти. Розглянемо змістовно ці наслідки.

1. Геополітичний вимір

Геоструктурні зміни, зумовлені війною, зміною міжнародних союзів, орієнтацією України на євроатлантичну інтеграцію, створюють нову рамку для цифрової освіти. Євроінтеграція стимулює адаптацію української освіти до стандартів ЄС (Digital Education Action Plan, European Skills Agenda) [1; 2]. Це означає впровадження цифрових компетентностей як базових, інтеграцію STEM/STEAM-напрямів і цифрової безпеки у навчальні програми. Посилення партнерств з міжнародними ІТ-корпораціями (Google, Microsoft, Cisco, Coursera) забезпечує доступ до хмарних сервісів, онлайн-освітніх платформ та безкоштовних ресурсів для навчальних закладів. Децентралізація та зміщення адміністративних функцій у регіони вимагає створення єдиного цифрового освітнього простору для уніфікації даних і моніторингу якості освіти.

2. Економічні наслідки

Геоструктурна перебудова економіки (зміна логістики, орієнтація на ІТ-експорт, розвиток оборонно-технологічного сектору) підвищує попит на цифрові навички, програмістів, аналітиків, інженерів, тому освіта має переорієнтовуватися на підготовку таких фахівців. Зростає роль державно-приватного партнерства у цифровізації освіти – бізнес стає інвестором у розвиток EdTech-платформ, лабораторій, цифрових інфраструктур. Нерівність доступу до технологій між регіонами, що постраждали від бойових дій, потребує державних програм відновлення цифрової інфраструктури та підтримки віддаленого навчання.

3. Безпековий аспект

Умови війни та кібератак з боку РФ стимулюють розвиток кіберзахисту освітніх платформ і навчання основ кібербезпеки всіх учасників освітнього процесу. Формується культура інформаційної безпеки – критичне мислення, медіаграмотність і стійкість до дезінформації стають обов'язковими елементами цифрової компетентності.

4. Соціокультурний вимір

Цифровізація освіти сприяє інклюзії: дистанційні платформи дозволяють продовжувати навчання внутрішньо переміщеним особам, дітям із тимчасово окупованих територій, особам з особливими освітніми потребами. Водночас існує ризик цифрової нерівності – нестача техніки, інтернету, цифрових навичок серед педагогів і населення сільських громад. Це вимагає системних програм підвищення цифрової грамотності.

5. Технологічний розвиток освіти

Геоструктурні трансформації стимулюють створення національної освітньої цифрової екосистеми (єдині реєстри, електронні щоденники, системи управління навчальним процесом). Поширюється використання ШІ, Big Data,

VR/AR, що підвищує якість навчання, адаптивність контенту, індивідуалізацію освітніх траєкторій. Водночас виникає потреба в етичних і правових механізмах регулювання використання цифрових технологій у навчанні.

Висновки Реструктуризація глобального економічного простору зумовлює перехід до нової моделі розвитку, у якій освіта та цифрові технології стають ключовими чинниками національної конкурентоспроможності. Для України це означає, що цифрова модернізація освітньої системи є не лише внутрішньою реформою, а й інструментом інтеграції у світову економіку знань. Вона сприяє формуванню суспільства інновацій, цифрової культури та сталого розвитку, забезпечує реалізацію національних інтересів у глобалізованому світі.

Геоструктурні зміни, спричинені переорієнтацією України на західні моделі розвитку, війною та внутрішньою модернізацією, виступають каталізатором цифрової трансформації освіти. Вони водночас відкривають нові можливості для інтеграції у глобальний освітній простір і загострюють виклики, пов’язані з безпекою, рівністю доступу та стійкістю цифрової інфраструктури.

Отже, цифрова модернізація освіти стає не лише технічним, а й геостратегічним завданням держави, ключовим для формування людського капіталу в умовах нової глобальної архітектури.

Список використаних джерел

1. The Digital Education Action Plan (2021-2027). URL: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/plan>.
2. The European Skills Agenda. URL: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/skills-and-qualifications/european-skills-agenda_en (дата звернення: 06.11.2025).
3. EU4Digital - Digital Skills. URL: <https://eufordigital.eu/uk/thematic-area/eskills> (дата звернення: 06.11.2025).

СЕКЦІЯ 3. ВИЩА ОСВІТА

.....

SECTION 3. HIGHER EDUCATION

Білецька М. В.,

УДК [378.091.212:37.091.12.011.3-051:78]:004

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри освітології
та педагогіки мистецтва,
Мелітопольський державний
педагогічний університет імені
Богдана Хмельницького, м. Запоріжжя

Підварко Т. О.,

старший викладач кафедри
освітології та педагогіки мистецтва,
Мелітопольський державний
педагогічний університет імені
Богдана Хмельницького, м. Запоріжжя

ФОРМУВАННЯ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ МУЗИЧНОГО ВИКОНАВСТВА

Актуальні виклики сучасного інформаційного суспільства вимагають від системи вищої освіти переглянути зміст та методи підготовки фахівців, особливо майбутніх вчителів музичного мистецтва. Медіапростір став невід’ємною частиною культурного та освітнього життя, а музичне виконавство вийшло за традиційні межі, активно інтегруючись у віртуальні платформи та цифрові проекти. У цьому контексті медіакомпетентність перетворюється з бажаної якості на ключову професійну необхідність для педагога-музиканта. Вчитель, який не володіє навичками роботи з сучасними медіа, ризикує втратити ефективність комунікації з учнями та актуальність викладання. Особливої уваги заслуговує формування здатності майбутнього вчителя музичного мистецтва активно використовувати інформаційне поле телебачення, кінематографа, інформаційних технологій та Інтернету з метою успішної реалізації завдань музично-освітньої діяльності [2, с. 66–69].

Медіакомпетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва розглядається як інтегративна професійна якість, що охоплює не лише технічні

навички використання цифрових інструментів, але й критичне мислення, здатність аналізувати, створювати та поширювати музичний контент у різних медіаформатах. У контексті музичної освіти вона охоплює такі ключові компоненти: інформаційно-технологічний, це володіння програмним забезпеченням для запису, редагування, аранжування та поширення музики; виконавсько-творчий – здатність створювати власний високоякісний аудіовізуальний музичний продукт; критично-аналітичний – уміння оцінювати достовірність, художню цінність та педагогічну доцільність музичного контенту) та комунікативно-презентаційний – навички ефективного представлення діяльності через соціальні мережі та освітні платформи.

Інноваційні форми музичного виконавства – це сучасні способи музичної творчості та презентації, що поєднують традиційні виконавські підходи з можливостями цифрових технологій, мультимедіа й інтерактивних форматів. Вони трансформують як процес створення, так і сприйняття музики, відкриваючи нові можливості для самовираження, комунікації та навчання.

Сучасні тенденції розвитку музичного мистецтва охоплюють різні напрями. Зокрема, цифрове та онлайн-виконавство передбачає реалізацію творчих проєктів у віртуальному середовищі через онлайн-концерти, віртуальні фестивалі, конкурси. Такі формати розширюють аудиторію, роблять музичне мистецтво доступним у будь-якому куточку світу та забезпечують інтерактивний зв'язок між виконавцем і слухачем. Технології відкрили шлях для створення інноваційних виконавських платформ (віртуальних хорів, оркестрів та ансамблів). Це дозволяє студентам-музикантам, розділеними відстанями, ефективно синхронізувати свою роботу. Виконавці записують свої партії окремо, а потім поєднують їх у єдиний відео- чи аудіопродукт – такий формат особливо актуальний у дистанційній освіті.

Основою методики формування медіакомпетентності педагога є реалізація різних творчих завдань, які підвищують рівень засвоєння знань про сприйняття та аналіз медіатекстів, застосування їх у різних ситуаціях, розвиток вміння розробки медіа-текстів [1, с. 611–619]. Формування медіакомпетентності має відбуватися не як окрема дисципліна, а як наскрізний процес, інтегрований у ключові освітні компоненти. Модернізація виконавських дисциплін передбачає доповнення їх практичними завданнями, орієнтованими на медіапростір, зокрема запровадження "Електронного портфоліо виконавця" (регулярний запис та публікація власних аудіо- та відеозаписів) та обов'язкової проєктної діяльності, наприклад, створення музичного відеокліпу або організація онлайн-концерту. Крім того, важливо навчати майбутніх вчителів критичному

осмисленню медіаконтенту: аналізувати якість, автентичність та доцільність музичного контенту, а також використовувати медіа як інструмент формування естетичного смаку учнів, протиставляючи високохудожні зразки масовій культурі

Формування медіакомпетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва через призму інноваційних форм музичного виконавства є стратегічним завданням сучасної музично-педагогічної освіти. Інтеграція цифрових технологій та медіа-аспектів у виконавську підготовку дозволяє не лише осучаснити освітній процес, але й забезпечити випускника необхідними професійними якостями для ефективної роботи в умовах Нової української школи та інформаційного суспільства.

Список використаних джерел

1. Стинська В.В., Цюняк О.П. Медіакомпетентність як складова професійної компетентності майбутніх викладачів закладу вищої освіти. *Перспективи та інновації науки* (Серія "Педагогіка", Серія "Психологія", Серія "Медицина"). 2024. № 3(37). С. 611–619.
2. Кайкова М.М., Савранська О.М. Медіакомпетентність майбутнього вчителя музики як результат впровадження медіа-освіти. *Modern Engineering and Innovative Technologies*. 2024. Випуск 29, Частина 4. С. 66–69.

Гаріна Н. В.,

УДК 378.147:81'25:005.336.2

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології,
Національний університет "Чернігівська
політехніка", м. Чернігів

Лось О. В.,

канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології,
Національний університет "Чернігівська
політехніка", м. Чернігів

SOFT SKILLS У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Відповідно до Національної рамки кваліфікацій дескрипторами визначено знання, уміння/навички, комунікацію, відповідальність і автономію [1] як орієнтири професійної компетентності фахівця. У процесі досягнення професійної кваліфікації в

межах зазначених компонентів поряд із здобуттям фахових знань та лінгвістичної компетентності відбувається одночасний розвиток soft skills як універсальних або міжпрофесійних навичок, що визначають ефективність міжособистісної взаємодії, продуктивність співпраці та успішність самореалізації майбутнього фахівця [2, с. 242].

Сучасний перекладач має не лише володіти іноземними мовами та перекладацькими стратегіями, а й вміти застосовувати новітні технології, аналітично й креативно мислити, здійснювати міжособистісну взаємодію, гнучко адаптуватися до змінних умов, прагнути до постійного саморозвитку та вдосконалення. Ці універсальні навички, на нашу думку, є невід’ємною складовою системи професійної підготовки перекладача.

На основі даних, зібраних шляхом опитування роботодавців 27 галузевих кластерів світу, в 2023 році було виокремлено найважливіші soft skills: аналітичне та креативне мислення, стійкість та адаптивність, мотивацію та самосвідомість, навчання впродовж життя, технологічну компетентність, надійність, емпатію та активне слухання, лідерство та соціальний вплив, контроль якості. У той же час аналіз тенденцій та напрямів розвитку ринку праці (2023-2027) засвідчує зміну пріоритетів [3]. Так, провідну позицію утримують когнітивні навички, зокрема, креативне, аналітичне та системне мислення, що зумовлено необхідністю вирішувати складні задачі на робочому місці. Порівняно з 2023 р. більшої вагомості набули технологічна та цифрова компетентності, що викликані прискореною цифровізацією, інтеграцією AI та Big Data у робочі процеси, а також розвитком дистанційних та онлайн-платформ.

Соціально-емоційні навички не втрачають своєї актуальності, оскільки необхідні для самоконтролю та міжособистісної взаємодії в різних культурних та професійних контекстах, а навчання впродовж життя поряд із допитливістю забезпечують адаптацію до швидкозмінних технологій.

Варто зазначити, що окреслені вище soft skills сприяють конкурентоспроможності фахівця в умовах стрімкого розвитку технологій перекладу та глобалізації інформаційного простору. Когнітивні навички аналітичного, системного та креативного мислення дозволяють фахівцям з перекладу порівнювати мовні системи, інтегрувати знання з різних галузей, виявляти взаємозв’язки між мовними структурами, генерувати нові ідеї, знаходити оригінальні підходи, креативно долати міжмовні розбіжності, відтворювати емоційне навантаження тексту, обґрунтовувати та аргументувати вибір перекладацьких рішень.

У процесі підготовки перекладача вагомої ролі набуває також розвиток соціально-емоційних навичок, які покликані сприяти створенню ефективної взаємодії та резильєнтності. Для перекладача ці навички є ключовими під час роботи в командних або міжкультурних середовищах, у спілкуванні з клієнтами та фахівцями в галузі.

З удосконаленням сучасних технологій вагомими компетентностями стають технологічна та цифрова, які дозволяють перекладачеві оптимізувати процес роботи. Перекладачі повинні мати навички роботи з сучасними інструментами, технологіями та програмним забезпеченням, що підвищують ефективність їх діяльності. Серед них зазначимо штучний інтелект та інші технології, цифрові ресурси, системи автоматизованого перекладу, бази даних тощо.

Сутність перекладацької діяльності полягає в постійному процесі пізнання та саморозвитку, що реалізуються шляхом неперервного здобуття знань та вмінь, мотивація до якого закладається саме під час навчання у ЗВО.

Не викликає сумніву, що перелік soft skills, необхідних для успішної діяльності майбутніх перекладачів, не вичерпується висвітленими; більш того він постійно модифікується, поповнюється новими відповідно до викликів у галузі. В цьому контексті особливої уваги набувають методи та умови розвитку soft skills в циклі дисциплін професійної підготовки. Опанування міжпрофесійних навичок відбувається в тісному взаємозв'язку з формуванням фахових компетентностей, забезпечуючи їх комплексний розвиток. Сформовані на належному рівні soft skills сприятимуть підвищенню ефективності перекладацької діяльності, якості міжособистісної взаємодії та комунікації, а також адаптації до сучасних професійних вимог.

Список використаних джерел

1. Звіт про самосертифікацію щодо відповідності Національної рамки кваліфікацій критеріям та процедурам Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/nrk/2021/11.10/Zvit.pr.o.samosertyfikatsiyu.NRK-dodatok.1-10.11.pdf> (дата звернення: 04.11.2025).
2. Гагіна Н. В., Лось О. В. Розвиток гнучких умінь у контексті професійно зорієнтованого навчання іноземної мови. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. Херсон, 2019. Випуск LXXXVI. С. 241–246.
3. The Future of Jobs Report 2023/ The World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2023/in-full> (дата звернення: 04.11.2025).

Гладюк Т. В.,

УДК 378.14

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки і
методики початкової та дошкільної освіти,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира
Гнатюка, м. Тернопіль

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРИРОДНИЧОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти і Державного стандарту початкової освіти педагоги вирішують завдання формування у дітей природничо-екологічної компетентності. Це потребує від фахівців відповідних природничо-наукових знань, умінь і навичок, здатності використовувати їх на практиці. Отже, значущість природничих дисциплін у підготовці майбутніх учителів і вихователів закладів дошкільної освіти є беззаперечною.

На важливості природничої освіти здобувачів вищої освіти вказують у своїх працях дослідники П. Дячук П., О. Пинзеник, І. Стахова, І. Тимофєєва та інші.

Природничо-екологічна освіта розглядається як один із засобів розв'язання проблем глобальної екологічної кризи, боротьби з "людським невіглаством та байдужістю", що її спричинили [4, с. 70]. Дошкільний вік і молодший шкільний вік є сенситивними періодами у становленні особистості, а отже, засвоєні дітьми у ці періоди природничі знання стають основою для формування ціннісних орієнтацій, природовідповідної поведінки. Розуміння цінності природи, бажання берегти і примножувати її багатства, які формуються у дітей закладів дошкільної освіти і учнів початкової школи, у майбутньому дадуть змогу подолати людям катастрофічні наслідки військової агресії в Україні, ліквідація яких здійснюватиметься протягом десятків років [4, с. 71]. А отже, вихователі і вчителі повинні бути компетентні в галузі природничих наук, усвідомлювати їх практичну значущість для стійкого розвитку, володіти сучасними технологіями навчання дітей.

Т. Засєкіна розглядає компетентність педагога у галузі природничих наук як інтегровану характеристику "якостей фахівця, що відображає рівень його фундаментальних природничо-наукових знань, природничо-науковий світогляд, ціннісні орієнтації, досвід пізнавальної та практичної діяльності достатній для здійснення професійної діяльності" [2, с. 344].

Враховуючи вищезазначене, здобувачі вищої освіти під час вивчення природничих дисциплін мають:

- оволодіти системою природничо-наукових знань (астрономічних, географічних, біологічних, екологічних), усвідомити виховний потенціал природничих наук;
- набутти практичних умінь і навичок, які необхідні для розв'язання професійних завдань: ознайомлення дітей дошкільного віку і молодших школярів з природним довкіллям, формування у них природничо-екологічної компетентності, ціннісних екологічних орієнтацій, уявлень про необхідність гармонізації відносин у системі "людина-суспільство-природа" для збереження та стабільності життя на планеті Земля.
- бути готовими до самоосвіти і удосконалення природничо-наукових знань й умінь упродовж усього життя.

Природнича підготовка майбутніх фахівців у галузі дошкільної та початкової освіти спрямована також на усвідомлення ними природничо-наукової картини світу; формування екологічної культури; розвиток креативного мислення, спостережливості, самостійності, пізнавального інтересу до пізнання природи. Вона потребує в умовах євроінтеграції модернізації змісту, форм організації освітнього процесу, упровадження освітніх інновацій та технологій [1, с. 244].

На основі аналізу літературних джерел визначено шляхи удосконалення природничої підготовки майбутніх фахівців у галузі дошкільної та початкової освіти:

- оновлення змісту природничих курсів, що передбачає включання до обов'язкової навчальної дисципліни "Основи природознавства" сучасних знань відповідно до розвитку природничих наук; розробку вибірових курсів природничого змісту відповідно до вимог замовників освітнього процесу, суспільства (наприклад, "Природа рідного краю", "Природа материків і океанів", "Теорія і методика екологічної освіти", "Теоретичні основи вивчення об'єктів неживої природи в початковій школі" тощо);
- використання в навчальному процесі технологій, форм і методів навчання, які спрямовані на розвиток творчої особистості студента (інтерактивних методів навчання, цифрових технологій, технологій розвитку креативного мислення, STEM-технологій тощо) [5, с. 130].

Ефективність природничої підготовки здобувачів вищої освіти спеціальностей "Початкова освіта" і "Дошкільна освіта" потребує реалізації таких умов: спрямованості освітнього процесу ЗВО на розвиток ціннісних орієнтацій та пізнавальних здібностей майбутніх фахівців; створення емоційно-позитивної атмосфери на заняттях, комфортних умов спілкування і навчання, за яких студенти могли б розкрити свої можливості; залучення студентів до розв'язання

практичних завдань, дослідницької роботи [3, с. 195]; удосконалення самостійної діяльності студентів, покликаної сформулювати в них готовність до самоосвіти, самовдосконалення.

Отже, удосконалення природничої підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти і учителів початкових класів полягає в оновленні змісту як обов’язкових дисциплін так і вибіркового курсів, використанні сучасних технологій, форм і методів навчання та забезпеченні умов ефективного навчання.

Список використаних джерел

1. Дячук П.В., Перфільєва Л.П., Бабенко Л. Використання європейської педагогічної технології для розвитку критичного мислення студентів при викладанні предмету "Природознавство". URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/ukr-turkmen_visnuk/2018_1/42.pdf
2. Засєкіна Т. М. Інтеграція в шкільній природничій освіті: теорія і практика: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2020. 400 с.
3. Пинзеник О. М. Удосконалення підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку до здійснення еколого-природничої освіти в умовах реформування. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020 р., № 70, Т. 3. С. 191-196.
4. Стахова І., Казьмірчук Н., Франчук Н. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до природничо-екологічної освіти учнів. *Інновації в дошкільній і початковій освіті*. 2024. №1, С. 69-76.
5. Тимофєєва І. Сучасні підходи формування природничо-наукової предметної компетентності майбутніх учителів початкових класів. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи*: збірник тез доповідей І Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (10 квітня 2020 року, м. Запоріжжя) / за заг. ред. О. В. Пономаренко, Л. О. Сущенко. Запоріжжя : АА ТанDEM, 2020. С. 128-131.

Зінченко Н. О.,

УДК 378.016/.035:93/94

канд. філос. наук, доцент,
доцент кафедри філософії та суспільних наук,
Полтавський державний медичний
університет, м. Полтава

Штепа О. О.,

канд. філос. наук, доцент,
доцент кафедри культурології,
філософії та музеєзнавства,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка, м. Полтава

Перун С. В.,

викладач кафедри філософії та суспільних наук,
Полтавський державний медичний
університет, м. Полтава

ЗНАЧЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Критичне мислення становить одну з ключових компетентностей, що визначає рівень особистісного розвитку в контексті сучасних соціокультурних викликів. Саме тому формування критичного мислення у здобувачів закладу вищої освіти є важливим завданням вищої школи. Процес формування навичок і вмінь критичного мислення є безперервним і триває протягом усього життя людини. Однак особливого значення він набуває в період становлення особистості, засвоєння знань і формування власної світоглядної позиції. Саме тому одним із найважливіших і найсприятливіших етапів розвитку критичного мислення виступає період студентських років. У цьому контексті особливу роль відіграє історична освіта, адже саме вона створює умови для осмислення складних суспільних процесів, аналізу причинно-наслідкових зв'язків подій та формування вміння оцінювати інформацію з урахуванням історичних, соціальних і культурних чинників. Вивчення історії сприяє розвитку аналітичного підходу до фактів, здатності виявляти упередження й інтерпретувати події з різних позицій, що безпосередньо сприяє становленню критичного мислення.

Згідно Концепції розвитку громадянської освіти в Україні завданнями громадянської освіти є формування і розвиток критичного мислення, а здатність

критично аналізувати інформацію, розглядати питання з різних позицій, приймати обґрунтовані рішення входить до переліку основних громадянських компетенцій.

Законом України "Про освіту" від 5 вересня 2017 р. критичне та системне мислення визначено як уміння, що є спільним для всіх ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності [5].

Розвиток критичного мислення здобувачів освіти гармонізує потреби сучасної людини та інтереси суспільства й світу в цілому [2, с. 39]. Динамічні зміни суспільно-економічних і соціально-політичних умов сучасності зумовлюють необхідність розвитку в людини здатності швидко адаптуватися до мінливих обставин, ефективно діяти в нових ситуаціях, а також знаходити оптимальні способи розв’язання проблем, що виникають у різних сферах життєдіяльності – практичній, пізнавальній, комунікативній тощо. Водночас прогресивний розвиток суспільства можливий лише за умови, коли людська діяльність набуває усвідомленого характеру та спрямовується на досягнення чітко окреслених цілей, обумовлених внутрішніми потребами особистості.

Американський філософ і керівник центру досліджень критичної теорії Фредрік Джеймісон вважає, що історія – це не лише послідовність минулих способів виробництва та соціальних формацій, а й смисловий вимір теперішнього. Вона поєднує два рівні – зовнішній, який відображає соціально-економічне буття людей, і внутрішній, що формує досвід представників конкретного історичного періоду. У концепції Джеймісона історія постає не як субстанція соціальності, а як форма впорядкування індивідуального досвіду.

У контексті осмислення історії особливе, привілейоване місце належить **розповіді**, адже доступ до історичного досвіду можливий лише через наративні структури. Ми завжди вибудовуємо історії не просто як хронологічну послідовність подій, а як розповідні конструкції, що встановлюють між фактами певні зв’язки, надаючи їм цінності та смислу. Саме тому **наратив** виступає однією з основних функцій людського мислення, процесом, що формує культуру в цілому. Розповідь є засобом включення індивіда у часовий і соціальний порядок. Ба більше, **наративність** виконує роль механізму впорядкування реальності, що складається з багатьох вимірів і різних часових рівнів, у цілісну форму. Розмаїті часові прояви узгоджуються між собою завдяки синтаксичним структурам, сюжетним схемам і жанровим конвенціям, утворюючи органічну єдність. У межах розповідності певним чином співіснують політична та соціальна сфери, індивідуальні бажання, унікальність художнього акту.

Розповідність у філософсько-антропологічному вимірі постає специфічним механізмом інтеграції індивіда у множинність онтологічних порядків – подієвого

та історичного, індивідуального й колективного, економічного та естетичного, буденного й сакрального, приватного та політичного, минулого й майбутнього тощо. У такому контексті розповідність набуває статусу "політичного несвідомого", тобто форми соціально-символічного несвідомого. Її смисловим горизонтом є досвід Історії, у межах якого відбувається взаємна трансформація історичного й текстуального вимірів. Розповідність утримує в собі значення Історії як Реального, як послідовності подій і як форми їх опису. Історія не редукується до тексту, проте може бути осмислена лише через текстуальну форму. Вона не є автономною інертною субстанцією, відокремленою від тексту, а вплітається в художню текстуру, набуваючи завдяки цьому актуальності. Переживання Історії можливе лише у формі розповідності – як процесу наближення до неї, що не допускає безпосереднього дотику.

Американський дослідник Фредрік Джеймисон розглядає поділ історії на окремі періоди як інструмент систематизації численних, на перший погляд, не пов'язаних між собою культурних явищ. На його думку, будь-який культурний продукт має осмислюватися в контексті певної історичної епохи – реалізму, модернізму або постмодернізму. Джеймисон визначає реалізм як період формування цілісної картини світу, коли мистецтво постає засобом істинного пізнання дійсності. Модернізм, у свою чергу, характеризується множинністю "систем бачення" – експресіонізму, кубізму, сюрреалізму тощо, – кожна з яких прагне створити власну автентичну модель цілого. Ключовими категоріями модерністського мистецтва стають стиль, індивідуальний суб'єкт, автономність митця й художнього твору. Для постмодернізму ж, за Джеймисоном, притаманна втрата можливості цілісного світобачення та унікального авторського стилю.

Таким чином ми бачимо, що Фредрік Джеймисон розглядає критичне мислення як процес, невід'ємний від історичного та матеріального контексту людського існування. На його переконання, жоден культурний текст – літературний, художній або медійний – не може бути відокремлений від соціально-економічних ідеологічних структур, у межах яких він виникає. Розроблена ним концепція "політичного несвідомого" передбачає виявлення прихованих політичних ідеологем, що визначають структуру та зміст культурних феноменів. Критичне мислення, за Джеймисоном, полягає у виведенні на поверхню неусвідомлених смислів і встановленні їхніх зв'язків із цілісним суспільним контекстом. Діалектична логіка його підходу орієнтована на мислення в категоріях цілого, де суперечності й конфлікти розглядаються як рушійні сили розвитку культури. Поняття "totality" у Джеймисона виступає методологічним принципом, що забезпечує бачення структури реальності як

системи взаємопов'язаних процесів. Критику він трактує не лише як аналітичну діяльність, а як утопічний акт, спрямований на уявлення альтернативних форм соціального та культурного буття. Аналізуючи постмодерну епоху та феномен пізнього капіталізму, Джеймісон констатує ослаблення критичної здатності мислення внаслідок поверховості культурних форм і втрати історичної глибини, закликаючи до її відновлення через повернення до системного аналізу культури.

Звичай на сьогодні існує значна кількість дефініцій поняття "критичне мислення". Ш. Бейлін і М. Баттерсбі розуміють цей вид мислення як ретельну перевірку проблеми заради досягнення резонного судження [7; 8]. На думку М. Ліпмана, критичне мислення є "майстерним, відповідальним мисленням, яке сприяє доброму судженню, оскільки воно: а) ґрунтується на критеріях, б) є таким, що самокоригується, в) є чутливим до контексту" [6, с.8]. Р. Поль приписував критичному мисленню здатність людини контролювати хід власного розумового процесу [9, р. 3-24]. Т. Гарріс та Р. Ходжес порівнювали критичне мислення з критичною оцінкою цінності або впливу тексту в процесі вивчення і аналізу його якості [9]. Професор Гарвардського університету М. Скрівен, запропонував визначення критичного мислення, яке найбільш точно відповідає сучасним реаліям: "Здатність вміло інтерпретувати і оцінювати спостереження, зв'язок, інформацію і висувати чіткі аргументи, що мають відношення до подальших думок і дій" [10].

Критичне мислення розглядається як цілісне утворення, яке включає інтелектуальні, практичні та психологічні компоненти, а також систематизовані знання. Пріоритетність окремих елементів у формуванні здатності до критичного мислення є суто індивідуальною і не піддається універсальному визначенню. У своїй рефлексивній функції критичне мислення забезпечує об'єктивність суджень, логічну послідовність аргументації, оцінювання альтернативних точок зору та вироблення ефективних стратегій розв'язання проблем.

Провідними дослідниками методики формування критичного мислення в процесі вивчення історії вважаються О. Пометун та С. Терно. Докторка педагогічних наук О. Пометун визначає критичне мислення як окремий тип мислення, що характеризується активністю, цілеспрямованістю, самостійністю, дисциплінованістю та рефлексивністю. Воно передбачає розвиток у процесі навчання здатності особистості визначати проблеми, аналізувати та синтезувати інформацію, оцінювати її, пропонувати альтернативи, обирати та обґрунтовувати способи вирішення завдань, а також свідомо здійснювати вибір і діяти [4, с. 94]. Ключова характеристика критичного мислення полягає у здатності "думати про власне мислення" та систематично його вдосконалювати [4, с. 92]. Авторка підкреслює, що найефективнішим способом формування його компонентів є

застосування у конкретних галузях знань, зокрема в математиці чи історії, і що цей процес має бути безперервним, оскільки фрагментарне використання навичок призводить до їхньої атрофії.

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні: схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 710- р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80> (дата звернення: 20.04.2023).
2. Ларіонова Н. Б., Ларіонова О. М. Феноменологія критичного мислення. Information, its impact on social and technical processes: Abstracts of VIII International Scientific and Practical Conference. Haifa, Israel, 16-17 March 2020. P. 38–41.
3. Маринченко Г. М., Моцак С. І. Формування критичного мислення студентів під час дистанційного навчання. Грааль науки. 2021. № 4. С. 463–467.
4. Пометун О. І. Критичне мислення як педагогічний феномен. Український педагогічний журнал. 2018. № 2. С. 89–98.
5. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 10.04.2023).
6. Технології розвитку критичного мислення учнів /А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метью, Д. Макінстер. наукова ред., передмова О. І. Пометун. Київ : Плеяда, 2006. 220 с.
7. Bailin S., Battersby M. Reason in the Balance: An Inquiry Approach to Critical Thinking. Whitby: McGraw-Hill Ryerson. 2010. 348 pp. 221
8. Battersby M. Enhancing Rationality: Heuristics, Biases, and the Critical Thinking Project. Informal Logic 2016. Vol. 36. Pp. 99-120.
9. Paul, R. W. Critical thinking: What, why, and how? New Directions for Community Colleges. 1992. Issue 77. P. 3-24.
10. Scrive M. "The methodology of evaluation". In Stake, R. E. Curriculum evaluation. Chicago: Rand McNally. American Educational Research Association (monograph series on evaluation, no). 1997.

Кіблик Д.,
доктор філософії,
доцент, доцент кафедри
адміністративно-правових дисциплін,
Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Кропивницький

УДК 349.2:37.014

Хилько Л.,
старший викладач кафедри
адміністративно-правових дисциплін,
Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Кропивницький

ГАРАНТУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ ОСВІТИ

Освітня система становить фундаментальний чинник у процесі становлення демократичного суспільства та реалізації прав людини. Незважаючи на ключову роль педагогічного корпусу у формуванні демократичного суспільства, аналіз імплементації законодавчо закріплених гарантій виявляє систематичні управлінські прогалини. Існуючий комплекс проблем створює критичні ризики не лише для соціально-економічного добробуту освітян, але й для стійкості та якості надання освітніх послуг.

Незважаючи на це, питання забезпечення прав працівників сфери освіти, як в Україні, так і на глобальному рівні, все ще потребує системного вирішення. Існуючий комплекс проблем, що охоплює низький рівень соціального забезпечення, надмірне адміністративне навантаження (бюрократизацію), диспаритет у доступі до програм професійної модернізації та недостатній рівень правової компетентності самих освітян, створює ризики не лише для їхнього соціально-економічного добробуту, але й для загальної якості надання освітніх послуг. Низький рівень соціально-матеріального забезпечення є ключовим детермінантом відтоку кваліфікованих кадрів і свідчить про системний диспаритет у державній політиці соціального захисту.

Нормативно-правова база України містить вичерпний перелік прав, наданих працівникам освітньої сфери. Зокрема, статтю 54 Закону України "Про освіту" [1] декларуються такі ключові прерогативи, як право на працю, забезпечення оптимальних умов для здійснення професійної діяльності, академічна автономія (свобода), можливість залучення до управління освітніми інституціями, а також доступ до систематичного підвищення кваліфікації та безперервного професійного зростання.

Однак, слід зазначити, що імплементація цих законодавчо закріплених гарантій на практичному рівні часто стикається з обмеженнями, перетворюючи їх на нормативні декларації, що не завжди знаходять фактичне втілення.

Фактична реалізація законодавчих гарантій, визначених для освітян, часто залишається обмеженою, попри їхнє чітке закріплення у нормативно-правових актах.

Зокрема, принцип академічної свободи регулярно нівелюється внаслідок неправомірного адміністративного тиску або імперативного дотримання деталізованих навчальних планів. Це суттєво пригнічує можливості викладачів до педагогічної інновації.

Крім того, право на гідне матеріальне забезпечення також не виконується повною мірою: офіційні статистичні дані Державної служби статистики [2] підтверджують, що рівень оплати праці значної частини педагогічного корпусу не досягає загальнонаціонального середнього рівня.

Незважаючи на нормативне закріплення прав, практична реалізація законодавчих положень супроводжується численними прецедентами їхнього порушення.

Показовим прикладом слугує ситуація 2020 року, коли колектив педагогічних працівників Чернігівської області ініціював судовий позов стосовно затримки нарахування та виплати преміальних надбавок за престижність професійної діяльності. За результатами розгляду, суд задовольнив вимоги позивачів, зобов'язавши відповідний орган місцевого самоврядування ліквідувати сформовану заборгованість [3].

Цей кейс підтверджує потенціал механізмів правового захисту, однак водночас акцентує увагу на тому, що їхня ефективна активація часто залежить від ініціативності самих освітян та вимагає значних часових витрат.

Екстраординарні виклики (пандемія, воєнний стан) акцентували увагу на інституційній неготовності системи. Низька матеріально-технічна підтримка та відсутність оперативних механізмів юридичного захисту в умовах криз є стратегічним ризиком для стійкості національної освітньої системи.

Протягом періоду дистанційної освіти було зафіксовано значне зростання професійного навантаження на педагогічний персонал. Це було обумовлено необхідністю оперативної адаптації навчальних програм і методик викладання до онлайн-формату за умови відсутності адекватної матеріально-технічної підтримки [4].

Внаслідок військової агресії РФ істотна частка освітян опинилася в зоні підвищеного ризику: цей контингент зіткнувся із руйнуванням освітньої інфраструктури, потребою в евакуації, внутрішнім переміщенням та необхідністю виконання професійних обов'язків у надзвичайно складних умовах.

Варто зазначити, що існуючі механізми захисту їхніх трудових та соціальних прав у цих критичних обставинах виявилися недостатньо ефективними.

Після ініціації повномасштабної військової агресії рф у 2022 році педагоги прифронтових регіонів, включаючи Харківську, Херсонську та Донецьку області, продовжили безперервне проведення занять в онлайн-форматі, незважаючи на триваючі артилерійські обстріли. У значній кількості випадків ці працівники освіти також виконували волонтерські функції, організовуючи освітній процес для дітей-внутрішньо переміщених осіб у спеціально облаштованих тимчасових притулках [5].

Незважаючи на зазначені виклики, як в Україні, так і на глобальному рівні, існують прецеденти ефективного забезпечення та захисту прав працівників освітньої сфери. Зокрема, професійні спілки освітян відіграють провідну роль, ініціюючи дії, спрямовані на підвищення рівня заробітної плати, оптимізацію та зменшення бюрократичного навантаження, а також збереження чинних соціальних гарантій. Окрім цього, у кооперації з міжнародними інституціями здійснюється розробка та імплементація програм психологічної допомоги, що включають спеціалізовані курси з формування психоемоційної стійкості та навичок роботи в кризових контекстах [6]. Водночас, впроваджуються інноваційні форми підвищення кваліфікації, а саме онлайн-платформи та грантові конкурси для викладачів і науковців, які забезпечують розширений доступ до актуальних знань та міжнародної наукової кооперації.

Ініціативи, спрямовані на підтримку педагогічного корпусу, демонструють високу ефективність. Так, у 2021 році Міністерство освіти і науки України у співпраці з UNICEF започаткувало низку онлайн-курсів, сфокусованих на психоемоційній підтримці вчителів. Ця програма охопила більше 10 000 фахівців [3] і стала критично важливим інструментом для збереження працездатності освітян в умовах значного стресового навантаження.

Крім того, міжнародний досвід Фінляндії слугує показовим прикладом успішної практики. У цій країні педагогічні працівники наділені високим рівнем академічної автономії у виборі дидактичних підходів. Зокрема, освітяни самостійно здійснюють розробку навчальних планів згідно з національними освітніми стандартами, що позитивно корелює з підвищенням їхньої професійної мотивації [7].

Проведений аналіз засвідчує, що законодавчо закріплені гарантії прав працівників освітньої сфери в Україні імплементуються неповною мірою. Для суттєвого поліпшення існуючого становища доцільно реалізувати комплекс системних заходів, сфокусованих на таких пріоритетних напрямках: необхідно збільшити державне фінансування освітньої галузі, забезпечивши при цьому

конкурентний та гідний рівень оплати праці педагогічного корпусу; варто редукувати адміністративне навантаження шляхом широкої цифровізації робочих процесів та оптимізації звітної документації; слід посилити юридичний захист освітян в екстремальних умовах, зокрема під час військових конфліктів або пандемічних загроз; необхідно розвивати мережу менторських програм і психологічної допомоги для підвищення психоемоційної стійкості фахівців; важливо запровадити системні програми для безперервного професійного розвитку, включаючи міжнародні грантові ініціативи та академічну мобільність; і, нарешті, потрібно активізувати роль професійних спілок та громадських інституцій у процесі ефективного відстоювання прав працівників освіти. Захист і забезпечення прав освітян має бути трансформовано з питання виключно профспілкової діяльності на ключовий пріоритет державної та громадської політики, оскільки рівень добробуту та захищеності педагогічного персоналу безпосередньо впливає на стійкість та майбутній розвиток всієї національної освітньої системи.

Список використаних джерел

1. Закон України "Про освіту" від 05.09.2017 № 2145-VIII. *Офіційний Вісник України*.
2. Державна служба статистики України. Середньомісячна заробітна плата працівників освіти. – Київ, 2022.
3. Єдиний державний реєстр судових рішень. Справа № 620/248/20
4. ЮНЕСКО. Education in a post-COVID world: Nine ideas for public action. – Paris, 2020.
5. Міністерство освіти і науки України. Звіт про роботу шкіл у зоні бойових дій. – Київ, 2022.
6. OECD. Education Policy Outlook 2021: Shaping Responsive and Resilient Education in a Changing World. – Paris: OECD Publishing, 2021.
7. Sahlberg, P. Finnish Lessons 3.0: What Can the World Learn from Educational Change in Finland? – New York: Teachers College Press, 2021.

Мельник Т. П.,

УДК 811.161.2'276.6:378

канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри української мови,
Тернопільський національний медичний
університет імені І. Я. Горбачевського
Міністерства охорони здоров'я
України, м. Тернопіль

УКРАЇНЬСЬКА МОВА В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ Й НАУЦІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Актуальність проблеми функціонування української мови в сучасній освіті й науці зумовлена необхідністю утвердження її провідної ролі в науковій комунікації. Саме українська мова має посідати належне місце у фахових публікаціях, дослідницьких проєктах, конференційних виступах, навчальних курсах і дисертаційних дослідженнях. Це чітко прописано у статті 22 Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" [2]. Мова науки – це не лише засіб обміну знаннями, а й дзеркало інтелектуальної самостійності та духовної незалежності нації. Від того, якою мовою твориться наука, залежить не лише її доступність для суспільства, а й рівень розвитку самої національної культури мислення. **Тому вважаємо за доцільне проаналізувати основні проблеми** функціонування української мови в науці та освіті, обґрунтувати необхідність пошуку ефективних шляхів підвищення її статусу в умовах сучасних інтеграційних викликів.

Сьогодні, коли Україна входить в європейський та світовий науковий простір, природно зростає роль англійської мови як засобу міжнародного спілкування. Проте, на нашу думку, це не повинно зменшувати значення української наукової мови, адже, наприклад, коли наукові праці, покликані формувати українськомовну компетентність, публікуються англійською мовою лише задля підвищення рейтингових показників у межах окремої установи, це спричинює знецінення української мови в науці.

Розвиток і вдосконалення національної мови є запорукою формування повноцінного інтелектуального простору держави. Підвищення статусу української мови в науці полягає не лише у збільшенні кількості публікацій українською, а передусім у підвищенні якості наукового мовлення – у відповідності мовним нормам, точності термінології, логічній структурі викладу тощо. Будь-яка національна мова має засвідчити свою спроможність описувати найскладніші наукові явища, експерименти й відкриття, охоплюючи всі галузі знань.

Не менше важливо, щоб українські дослідники активно популяризували свою мову у світовій академічній спільноті – через участь у міжнародних конференціях, спільних дослідженнях, перекладах українських праць іншими мовами. Саме таким шляхом можна досягти справжньої рівноправності української мови серед мов світової науки: не шляхом ізоляції, а через діалог, у якому українська мова звучатиме гідно, фахово й переконливо. Як справедливо зазначає Ірина Кочан, українська мова "заслуговує на те, щоб її престиж серед інших мов був високий і величний" [1]. Завдання кожного науковця – поширювати мову своєї держави у світовому науковому просторі та створювати позитивний імідж національної науки.

Важливу роль у формуванні культури наукового мовлення відіграє система освіти. Саме в закладах вищої освіти закладаються основи фахового володіння українською науковою мовою. Від того, які мовні зразки пропонують студентам у навчальному процесі, залежить не лише якість їхніх наукових текстів, а й рівень загальної мовної культури майбутніх фахівців. Тому необхідно, щоб усі навчальні матеріали, методичні рекомендації, підручники, презентації та інші засоби навчання демонстрували взірцеве використання української мови в науковій сфері – граматично правильне, термінологічно точне, стилістично виважене.

Провідна роль у цьому процесі належить мовним кафедрам, які мають не лише навчати студентів граматики, пунктуації чи орфографії, а передусім – формувати в них уміння логічно й послідовно вибудовувати науковий текст: як розпочати вступ, як аргументувати, як зробити перехід між абзацами, як лаконічно описати експеримент чи результати дослідження, як грамотно сформулювати висновки. З цією метою українські заклади вищої освіти впроваджують у навчальні плани окремі вибіркові дисципліни, що допомагають опанувати мистецтво наукової роботи.

Виховання любові до української мови в освіті має стати невід’ємною частиною фахової підготовки. Якщо в навчальному просторі культивуватиметься шанобливе ставлення до українського слова, якщо викладачі демонструватимуть повагу до норм і традицій наукового мовлення, тоді й майбутні науковці поширюватимуть цю культуру далі – у професійне середовище в Україні й поза її межами.

Отже, українська мова є невіддільним чинником розвитку національної науки й освіти, оскільки забезпечує інтелектуальну самостійність держави та відображає рівень її культурного розвитку. Можемо з упевненістю стверджувати, що збереження балансу між інтеграцією у світовий науковий простір і розвитком національної мовної культури є необхідною умовою справжньої рівноправності української мови серед мов світової науки.

Список використаних джерел

1. Кочан І. М. Українська мова заслуговує на те, щоб її престиж серед інших мов був високий і величний. 2022. URL: <https://lnu.edu.ua/iryna-kochan-ukrainska-mova-zasluhovuie-na-te-shchob-ii-prestyzh-sered-inshykh-mov-buvvysokyy-i-velychnyy> (дата звернення: 03.11.2024).
2. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19> (дата звернення: 03.11.2024).

СЕКЦІЯ 4. ТОЧНІ ТА ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

.....

SECTION 4. EXACT AND NATURAL SCIENCES

Коломієць І. В.,

УДК 542.61:615.32(477.46)

здобувачка другого

(магістерського) рівня вищої освіти,

Черкаська медична академія, м. Черкаси

Котягіна Л. С.,

здобувачка другого

(магістерського) рівня вищої освіти,

Черкаська медична академія, м. Черкаси

Черненко С. В.,

здобувачка другого

(магістерського) рівня вищої освіти,

Черкаська медична академія, м. Черкаси

Науковий керівник:

Карпенко Ю. П.,

доктор філософії, доцент, викладач

кафедри природничих дисциплін,

Черкаська медична академія, м. Черкаси

ЕКСТРАКЦІЯ БІОЛОГІЧНО АКТИВНИХ РЕЧОВИН З РОСЛИН ЧЕРКАЩИНИ

Сучасна фітотерапія та фармацевтична промисловість дедалі більше орієнтуються на використання природних джерел біологічно активних речовин (БАР). У контексті екологічної безпеки та зростання попиту на натуральні лікарські засоби актуальним стає науково обґрунтоване вивчення місцевої рослинної сировини, зокрема флори Черкащини. Рослини області багаті на сполуки різних класів – флавоноїди, каротиноїди, органічні кислоти, ефірні олії, сапоніни тощо, – що зумовлює їх широкий спектр фармакологічної активності.

Ефективність отримання цих речовин значною мірою залежить від правильно обраного методу екстракції, який враховує полярність екстрагенту, термостійкість та структурні особливості сполук. Оптимізація технологій екстракції не лише підвищує якість готових екстрактів, а й сприяє раціональному використанню природних ресурсів регіону.

Метою дослідження є наукове обґрунтування та аналіз процесів екстракції біологічно активних речовин з лікарських рослин, поширених на території Черкащини, з урахуванням їх хімічної природи та властивостей екстрагентів, з метою визначення оптимальних умов отримання високоякісних екстрактів для подальшого використання у фармацевтичній і медичній практиці.

Екстракція – це не просто розчинення, а складний фізико-хімічний процес вилучення цільових біологічно активних речовин (БАР) з рослинної матриці.

Варто наголосити, механізм екстракції базується на явищі дифузії, зокрема БАР, що містяться всередині клітинної оболонки рослини, повинні перейти у зовнішній розчинник (екстрагент). Цей процес ускладнюється клітинною будовою сировини. Спочатку екстрагент проникає всередину клітини, створюючи різницю концентрацій, що викликає рух речовини з клітин назовні.

Загальний процес включає 4 ключових етапи. Попередня підготовка полягає у ретельному подрібненні сировини (листя, плоди, кореневища) для максимального руйнування клітинних стінок і збільшення площі контакту. Вибір екстрагента, а саме вибір розчинника (вода, етанол, олія) ґрунтується на принципі подібного розчинення в подібному (полярність). Вода, як полярний розчинник, ефективно витягує солі та цукри; етанол (середня полярність) – флавоноїди та глікозиди; олія (неполярні) – жирні олії та каротиноїди. Наступний етап, власне екстракція – процес дифузії може відбуватись за різних умов (мацерація, перколяція, дистиляція) та температур, залежно від термостабільності БАР. Заключний етап полягає у фільтрації та концентруванні, зокрема, відокремлюємо екстракт від твердого залишку та, за необхідності, концентруємо його, видаляючи частину розчинника.

Технологія екстракції для кожного виду рослин, характерних для Черкащини, адаптується до хімічної структури її основних активних речовин. Розглянемо найбільш поширені рослини.

Обліпіха крушиновидна (*Hipporhae rhamnoides*) є джерелом жирних олій та каротиноїдів, які є жиророзчинними (неполярними). Містить комплекс каротиноїдів, токоферолів, флавоноїдів, органічних кислот і поліненасичених жирних кислот. Завдяки цьому її олія проявляє антиоксидантну, протизапальну, регенеративну і імуномодулюючу дію. На молекулярному рівні поліненасичені жирні кислоти стимулюють синтез колагену, а флавоноїди пригнічують вільнорадикальні процеси, що прискорює загоєння опіків і виразок. Внутрішньо застосовують настої плодів при гастриті і виразковій хворобі, зовнішньо – олію як загоюючий засіб. Використовується комбінований метод, суть якого у тому, що насіння піддається холодному механічному віджиму для отримання олії

найвищої якості. Для повного вилучення каротиноїдів із м'якоті застосовується олійна мацерація з використанням соняшникової олії як екстрагента при температурі 50-60°C. Аптечні препарати: олія обліпхи.

Цільовими речовинами шипшини травневої (*Rosa cinnamomea*) є вітамін С та флавоноїди, що є полярними та термолабільними. Вітамін С підвищує резистентність організму до інфекцій, а флавоноїди чинять антиоксидантну і протизапальну дію, знижуючи пероксидне ушкодження клітин. Настояї плодів використовують як загальнозміцнювальний засіб при анемії, авітамінозах, а також при захворюваннях печінки та нирок. Процес екстракції проводиться шляхом водного настоювання. Подрібнена м'якоть плодів екстрагується гарячою водою з обмеженням температури не вище 90°C. Такий контроль температури необхідний для запобігання термічного руйнування вітаміну С, тоді як вода ефективно вилучає його як полярний компонент. Настоявання зазвичай проводиться у герметичних ємностях для збереження тепла. Аптечні препарати: холосас, екстракт шипшини у саше, олія шипшини.

Сировина ромашки лікарської (*Matricaria chamomilla*) містить як ефірну олію (хамазулен), так і флавоноїди. Містить апігенін, хамазулен, бітерпенові кислоти і слизові речовини, що визначають її антисептичні, протизапальні, спазмолітичні та седативні властивості. Апігенін зменшує виділення гістаміну, що знижує запальні реакції слизових, а хамазулен проявляє антиоксидантний ефект. Настояї і відвари застосовують при гастроентеритах, колітах, стоматитах і ангінах. Застосовується диференційований підхід. Ефірна олія вилучається паровою дистиляцією. Флавоноїди з середньою полярністю ефективно вилучаються за допомогою водно-спиртової екстракції (70% етанол). Аптечні препарати: рідкий екстракт ромашки, олія ромашки.

Звіробій звичайний (*Hypericum perforatum*) містить гіперицин, гіперфорин, флавоноїди і ефірну олію. Гіперицин інгібує зворотне захоплення нейротрансмітерів (серотоніну, норадреналіну), що пояснює його антидепресивну дію. Настояї і відвари показані при неврозах, депресії, гастриті, холециститі. Основні БАР – гіперицин та дубильні речовини. Для їх вилучення застосовується спиртова екстракція (мацерація). Подрібнена трава настоюється на 70% етанолі. Спирт забезпечує оптимальне вилучення як гідрофобного гіперицину, так і дубильних речовин. Процес екстракції слід проводити у темних умовах, оскільки гіперицин чутливий до дії світла. Аптечні препарати: екстракт, олія.

Льон посівний (*Linum usitatissimum*) багатий на лігнани, слизові речовини і поліненасичені жирні кислоти. Настояї насіння обволікають слизову, знижують запалення, нормалізують моторну функцію кишечника, а лляна олія знижує

рівень холестерину. Цінуються жирні олії та слизи. Для отримання лляної олії використовується холодний механічний віджим насіння. Для вилучення слизів (високомолекулярних полісахаридів) застосовується водна екстракція (мацерація).

Кропива дводомна (*Urtica Dioica*) містить хлорофіл, каротиноїди, вітаміни С і К, мікроелементи (залізо, марганець, кремній). Настой листя стимулюють гемопоез, підвищують ферментативну активність печінки, мають протизапальну дію, нормалізують метаболізм. Використовується як внутрішній засіб при анемії та порушеннях обміну речовин, а також у косметології для зміцнення волосся. Кропива є цінним джерелом вітамінів (зокрема вітаміну К та С) та мінеральних елементів, як залізо, а також хлорофілу та органічних сполук. Оскільки цільові речовини мають різну полярність, то для їх вилучення застосовується подвійний підхід. Для вилучення водорозчинних компонентів (вітаміни, мінерали) використовується водна екстракція (настой). Для вилучення хлорофілу та деяких інших ліпофільних сполук застосовується спиртова екстракція (етанол). Екстракція проводиться зі свіжої або висушеної трави. Аптечні препарати: екстракт, настій, відвар.

Соя (*Glycine max*) містить ізофлавоноїди, які є фітоестрогенами, що зв'язуються з естрогеновими рецепторами, пом'якшуючи симптоми клімаксу та сприяючи нормалізації ліпідного обміну. Соя є цінним джерелом ізофлавоноїдів та білка. Екстракція цих сполук здійснюється з подрібненого насіння. Ізофлавоноїди мають обмежену полярність і погано розчиняються у воді, тому для ефективного вилучення використовується екстракція етанолом. Окремо, для вилучення соєвої олії із насіння застосовується механічний віджим, після чого залишається знежирений шрот, багатий на білок, та ізофлавоноїди. Аптечні препарати: екстракт, олія, лецитин соєвий.

Соняшник звичайний (*Helianthus annuus*) містить ненасичені жирні кислоти, токоферолі, флавоноїди. Настой з коренів і олія з насіння проявляють жовчогінну, протинабрякову, антиоксидантну і кардіопротекторну дію. Соняшник є найважливішою олійною культурою, при чому основний продукт – олія, видобувається за допомогою механічного віджиму насіння. Проте олія має інші цінні БАР – полісахариди та флавоноїди в коренях. Для їх вилучення застосовується водно-спиртова екстракція з подрібненої сировини. Аптечні препарати: олія, екстракт.

Акація біла (*Robinia pseudoacacia*) містить флавоноїди, ефірну олію і полісахариди. Настой квіток застосовують при бронхітах і гастритах із підвищеною кислотністю. Спазмолітична дія полісахаридів зменшує гладком'язові скорочення шлунка та бронхів. Акація є джерелом флавоноїдів, серед яких

найбільш значущим є робінін. Оскільки ці сполуки мають середню полярність, для їх ефективного вилучення із квіток застосовується спиртова екстракція, найчастіше з використанням 70% етанолу. Аптечні препарати: олійний екстракт, екстракт, настій, відвар.

Шавлія лікарська (*Salvia officinalis*) містить дубильні речовини, флавоноїди, ефірну олію (транс-каменіферол, туйон). Настої і відвари листя мають антисептичну, протизапальну та в'язучу дію, пригнічують патогенну мікрофлору ротової порожнини. Шавлія містить як ефірну олію (багату на камфору, туйон), так і дубильні речовини, флавоноїди. Для вилучення ефірної олії застосовується парова дистиляція. Решта активних компонентів вилучаються водно-спиртовою екстракцією (настоянки). Аптечні препарати: сальвін, олія, настій, екстракт.

Грицики звичайні (*Capsella bursa-pastoris*) містять флавоноїди, органічні кислоти, вітамін К. Настої трави мають кровоспинну та сечогінну дію, ефективні при маткових, носових і гемороїдальних кровотечах. Грицики містять флавоноїди та дубильні речовини. Для комплексного вилучення цих БАР застосовується водно-спиртова екстракція. Використання етанолу (40-70%) підвищує розчинність і стабілізує екстракт, який готується з надземної частини рослини. Аптечні препарати: екстракт, настій, фітозбір "кровоспинний".

Калина звичайна (*Viburnum opulus*) багата на флавоноїди, органічні кислоти та вітаміни. Настої й відвари кори та ягід мають седативну, спазмолітичну та імуномодулюючу дію, ефективні при гіпертонії, простудних захворюваннях і неврозах. Калина є цінним джерелом вітаміну С, флавоноїдів та органічних кислот. Екстракція кори та плодів проводиться диференційовано. Водна екстракція застосовується для вилучення водорозчинних компонентів (вітамін С), тоді як спиртова (50-70% етанол) ефективно вилучає флавоноїди. Аптечні препарати: екстракт, настій, відвар, сироп.

Отже, екстракція є ключовим етапом у технології отримання біологічно активних речовин (БАР) з лікарських рослин, оскільки забезпечує вилучення цільових компонентів залежно від їх полярності, термостабільності та структурних особливостей. Для ефективного вилучення різних груп сполук доцільним є застосування диференційованого підходу: водна екстракція – для полярних речовин (вітаміни, органічні кислоти, слизові сполуки), спиртова – для флавоноїдів, дубильних речовин і сапонінів, а олійна мацерація – для жиророзчинних компонентів (каротиноїдів, ефірних олій). Встановлено, що лікарські рослини Черкащини (обліпіха, шипшина, календула, звіробій, ромашка, кропива, шавлія тощо) є перспективними джерелами БАР із широким спектром фармакологічної активності – антиоксидантної, протизапальної, імуномодулюючої, спазмолітичної тощо. Оптимізація технологічних умов екстракції сприяє підвищенню виходу та стабільності отриманих екстрактів, що

створює передумови для розробки високоефективних фітопрепаратів на основі місцевої сировини. Отримані результати мають прикладне значення для фармацевтичної, медичної та косметичної галузей, оскільки сприяють раціональному використанню природних ресурсів Черкаського регіону.

Савченко А. Р.,

УДК 711.4

здобувачка другого

(магістерського) рівня вищої освіти,

Харківський національний університет

імені В. Н. Каразіна, м. Харків

Костріков С. В.,

д-р геогр. наук, професор,

професор кафедри соціально-економічної

географії імені Костянтина Немця,

Харківський національний університет

імені В. Н. Каразіна, м. Харків

ВЕЛОСИПЕДНА УРБАНІСТИКА ЯК СКЛАДОВА СТАЛОГО МІСЬКОГО РОЗВИТКУ: КЕЙС ЛЬВОВА

Вплив військових дій на велосипедний ринок України

До початку повномасштабного вторгнення Росії 24 лютого 2022 року український ринок велосипедів демонстрував активний розвиток. Галузь проходила етап активного розширення, а щорічне зростання становило приблизно 12–15%. Кількість велосипедистів у країні зросла майже в чотири рази між 2019 і 2021 роками. За даними Київської асоціації велосипедистів, лише в столиці до вторгнення було понад 5400 велосипедистів, з яких 85% становили чоловіки. Цей показник відображав загальну ситуацію на ринку України [1].

Однак ці позитивні тенденції різко зупинила війна, що призвело до суттєвого зменшення обсягу ринку, відображаючи загальне падіння економічної активності та промисловості. Війна суттєво вплинула на логістичні ланцюги, спричинивши значне падіння імпорту велосипедів від постачальників з ЄС та Азії. Ця ситуація призвела до помітної трансформації структури ринку. Через призупинення офіційного імпорту від більшості світових виробників велосипедів на ринку спостерігається різке зростання імпорту вживаних велосипедів, переважно з країн ЄС, таких як Німеччина та Польща. Попри триваючі бойові дії та регулярні авіаудари, сектор продовжує розвиватись. Аналітики здебільшого

вважають, що масштабне відновлення та розширення інфраструктури буде можливим лише після закінчення війни, але підґрунтя для цього вже формується.

Велосипедна інфраструктура Львова як елемент сталого розвитку

Слід зазначити, що велотранспорт – це не лише про безпеку і комфорт пересування, а й про екологічність та мобільність. Велосипед не потребує пального, займає мінімум місця, доступний і сприяє покращенню екології та здоров’я мешканців. У містах, які розвивають велоінфраструктуру, фіксують чистіше повітря, менше заторів та кращу якість життя [2].

У Львові міська влада з 2011 року реалізує програму розвитку велосипедної мережі. На сьогодні Львів має одну з найбільших мереж велошляхів в Україні – понад 135 кілометрів. Ця мережа включає відокремлені доріжки, контрсмуги, та навіть спеціальні світлофори для велосипедистів. Згідно з новою Концепцією розвитку велосипедного транспорту, розробленою у 2023 році, до 2033 року в місті планують облаштувати не менше 150 км додаткової велосипедної інфраструктури. Концепція також спрямована на створення цілісної велосипедної мережі у Львові, інтеграцію велотранспорту з іншими видами мобільності, а також забезпечення надійного зберігання і паркування велосипедів [3].

Аналіз просторового розміщення інфраструктури

На рис. 1 представлено картографічну візуалізацію елементів велосипедної інфраструктури м. Львова. Вона була побудована у середовищі *QGIS* на основі шарів *OpenStreetMap* [4]. Карта відображає просторове розміщення основних об’єктів, зокрема велодоріжок (*cycleway*), пунктів прокату (*bicycle_rental*) та місць для їх паркування (*bicycle_parking*).

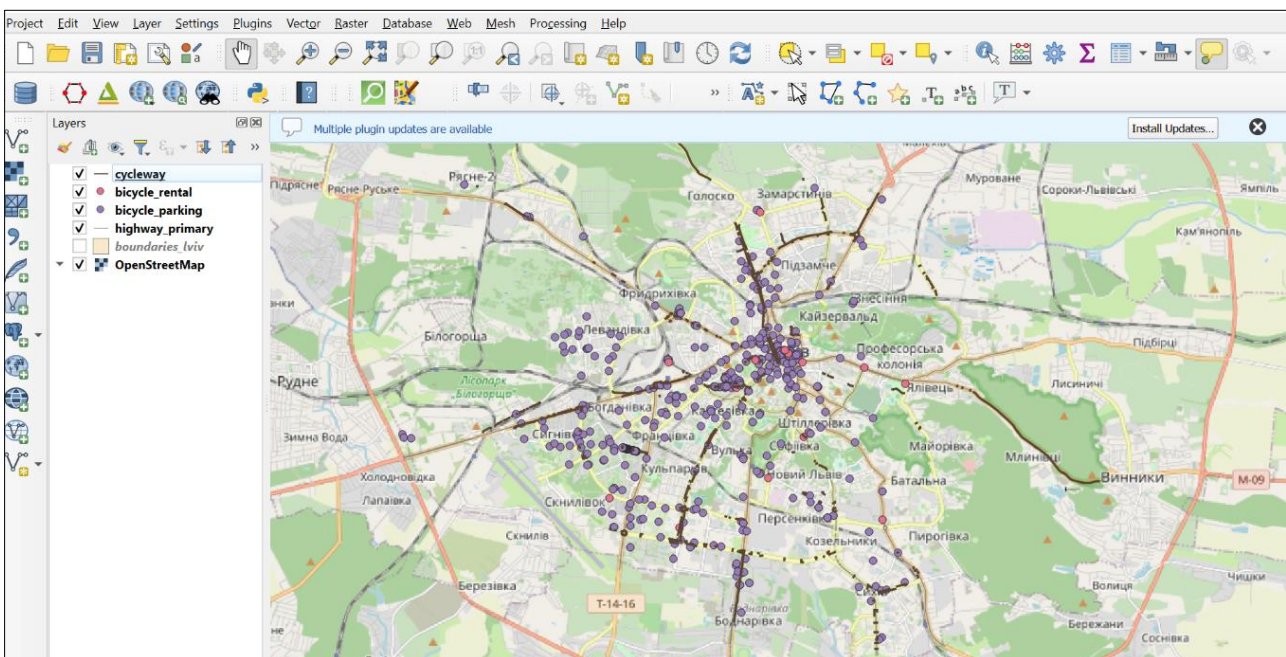

Рис. 1. Візуалізація елементів велосипедної інфраструктури міста Львів
Джерело: побудовано авторами в середовищі *Qgis* [4].

Аналіз візуалізації демонструє, що у Львові наявна розгалужена мережа парковок для велосипедів, проте станцій прокату поки що порівняно небагато. Просторове поширення велодоріжок демонструє їх концентрацію переважно в центральних районах міста та вздовж основних транспортних коридорів.

Роль громадськості

Важливу роль у розвитку інфраструктури відіграє громадський сектор, зокрема "Львівська Асоціація Велосипедистів" (ЛАВ). ЛАВ була створена 14 лютого 2015 року на базі громадської ініціативи "Асоціація велосипедистів Львова", започаткованої в жовтні 2010 року. Статус громадської організації робить ЛАВ потужним інструментом впливу громадськості на місцеву владу щодо створення належних умов для велосипедистів. ЛАВ провадить ефективніший контроль розбудови велосипедної інфраструктури та забезпечує реалізацію прав та інтересів велоспільноти. До того ж ЛАВ має можливість залучення грантових і спонсорських коштів для реалізації різноманітних велоініціатив [5].

Висновок

Незважаючи на серйозні наслідки повномасштабної війни для велосипедного ринку в Україні, розвиток велотранспорту й надалі залишається важливим напрямом міської політики, особливо у Львові. Місто поступово переходить від поодиноких ініціатив до більш системного розвитку велоінфраструктури, чому значною мірою сприяє активність громадськості, зокрема Львівської Асоціації Велосипедистів.

Аналіз візуалізації велосипедної інфраструктури міста показав, що Львів має одну з найбільш розвинених велосипедних мереж в Україні, проте виявив певні диспропорції:

1. Нерівномірне розміщення велодоріжок, із значною перевагою центральних районів міста.
2. Дисбаланс між достатньою кількістю паркувальних місць та малою кількістю пунктів прокату, що свідчить про недостатній розвиток супутніх сервісів для велосипедистів.

Львів уже сформував міцне підґрунтя для становлення веломобільності як повноцінної частини міського життя. Після завершення війни місто має потенціал зміцнити позиції лідера велосипедного розвитку в Україні.

Список використаних джерел

1. Ukrainian Bicycle Industry: Bike Sector Surviving Russian Attacks. URL: <https://www.showdaily.net/2025/09/ukrainian-bicycle-industry-bike-sector-surviving-russian-attacks> (дата звернення 07.11.2025).

2. 7 причин купити велосипед у Львові у 2025 році. URL: https://boomerang-boardshop.ua/7-prychyn-kupyty-velosyped-u-lvovi-u-2025/?srsltid=AfmBOor2ALE7qIO7A_Tq-_WaOG3EsHy9OUyIliigxRLAVeFBjdVxeJMR (дата звернення 07.11.2025).

3. Львівська міська рада. Розвиток велоінфраструктури Львова: до кінця року у місті облаштують 17 км нової веломережі (фото/відео). URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/city/transport/rozvitok-veloinfrastrukturi-lvova-do-kintsya-roku-u-misti-oblashtuyut-17-km-novoji-velomerezhi-foto-video> (дата звернення 07.11.2025).

4. Overpass Turbo. URL: <https://overpass-turbo.eu/> (дата звернення 07.11.2025).

5. Львівська асоціація велосипедистів. Про ЛАВ. URL: <https://lav.org.ua/about-lav> (дата звернення 07.11.2025).

СЕКЦІЯ 5. СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

.....

SECTION 5. SOCIAL AND HUMANITARIAN SCIENCES

Бельська Н. А.,
старший науковий співробітник,
Інститут обдарованої дитини
НАПН України, м. Київ

УДК 159.922.8:159.944.4
DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc251109.04>

**ВАРІАНТ МЕТОДИКИ Р. ЛАЗАРУС - С. ФОЛКМАН ДЛЯ
ВИВЧЕННЯ КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ УКРАЇНСЬКИХ ПІДЛІТКІВ**

Копінг-поведінка, копінг-стратегії (coping, coping strategy) - це свідомі дії, які робить людина, щоб впоратися зі стресом (психологічною проблемою/травмою, конфліктом внутрішнім/міжособистісним; значимою втратою або життєвою кризою тощо); дії, які допомагають їй впоратися з важкими життєвими ситуаціями шляхом активної *трансформації проблеми* або *пристосування до неї*, якщо вона не піддається контролю.

Після виходу в 1966 р. книги Р. Лазаруса "Psychological Stress and Coping Process" багато дослідників в різних країнах звернулися до вивчення копіngu як психологічного феномену. Не була виключенням і українська психологічна наука. Різні аспекти вивчення копінг-поведінки представлені в працях Абрамова В. В. [1], Александрова Ю. В. [2], Василенко М.М. [3], Дідух М. М. [4], Осьодло В. І. [6], Родіної Н.В. [7] та ін.

Важливим аспектом (і проблемою) дослідницької роботи завжди є проблема інструменту (технології), за допомогою якого вивчається той чи інший психологічний феномен.

Для вивчення копінг-стратегій (копінг-поведінки) Р. Лазарусом і С. Фолкман було запропоновано тест для вимірювання індивідуального копіngu "Опитувач способів/стратегій подолання" (WOCQ – Ways of Coping Questionnaire) [9].

Надалі зміст та структура опитувальнику піддавалися авторами перегляду та переоцінці. Це згодом сприяло тому, що й фахівці, які представляють різні країни (-етноси-культури), що проводили адаптацію методики на національних вибірках, здійснювали цю адаптацію більш вільно, - зокрема, використовували лише стимульний матеріал, щоб за допомогою факторизації його пунктів, створити систему шкал-конструктів, що відображають копіngи саме національної вибірки.

В Україні також проводилася робота з адаптації версії WOCQ, зокрема, Родіною Н.В. [7]) і Хаїровою С.І. [8], проте вони 1/ мають певну специфіку, пов'язану з особливостями

вибірок; 2/ незначно, але різняться в шкалах та ключах до них; 3/ не мають нормативної лінійки та розгорнутих інтерпретацій результатів.

Тому ми створили свою версію методики WOCQ, яка дозволяла б вивчати копінг-стратегії українських школярів підліткового віку (13-18 років).

За основу було прийнято стимульний матеріал, викладений у [7]. Дослідження проводилося на вибірці у 250 підлітків – членів Малої академії України (163 – дівчатка, 87 – хлопчики).

Перевірка вибірки за критеріями КМО та сферичності Барлету показала, що факторний аналіз (ФА) може бути коректне до неї застосованим (див.табл.1).

Таблиця 1

**Результати перевірки відповідності
вибірки вимогам факторного аналізу**

Критерии КМО and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		0,795
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	5777,587
	df	1770
	Sig.	0,000

Факторний аналіз проводився за допомогою методу основних компонент (при Варімакс-обертанні). Було отримано 7 факторів із сумарною дисперсією 44 %. На основі цих результатів було сформовано шкали опитувальника, надійність (узгодженість) яких перевірялася за допомогою коефіцієнта Альфа-Кронбаха. Результати представлені у таблиці 2.

Таблиця 2

**Результати перевірки узгодженості шкал
за допомогою коефіцієнта Альфа- Кронбаха**

Фактор-шкала	Альфа-Кронбаха
1	0,87
2	0,82
3	0,78
4	0,6
5	0,66
6	0,68
7	0,66

Таким чином, фактори-шкали 1-3 демонструють високу надійність, шкали 4-7 - прийнятну.

Отримані шкали відповідно до їх контенту були описані наступним чином.

1. *Копінг-стратегія "Творчо-розвивальна" (СТР):* особистість зберігає самовладання, проявляє активність, самостійність та наполегливість у розв’язанні проблемної (стресової) ситуації; готовий розглядати її як стимул для саморозвитку та джерело важливого життєвого досвіду. Зазвичай успішно вирішує проблему. Стресові фактори оцінюються як радше сприятливі, ніж навпаки, а власні ресурси – як достатні для вирішення проблеми. Очікуваний результат – набуття нового досвіду активного вирішення складних життєвих ситуацій, який може бути використаний у майбутньому.

2. *Копінг-стратегія "Ескапізм" (СЕС)* проявляється у використанні традиційних механізмів психологічного захисту: заперечення наявності проблеми, витіснення (уникнення думок про неї), фантазування чи мрії про те, що все само собою зміниться на краще, компенсація (спроби зайнятися чимось, що відволікає від неприємних думок). Поведінка особистості є пасивною, спостерігається нервозність і тривожність. Відсутні спроби самостійно вирішувати проблему, інколи є прагнення до її вирішення зусиллями інших людей.

3. *Копінг-стратегія "Пошук соціальної підтримки" (СПСП)* проявляється у зверненні за підтримкою та порадами до оточення, використанні їхнього досвіду у схожих ситуаціях. Особистість може: активно-творчо використовувати досвід інших людей, як співавтор або ж поводитися пасивно-інфантильно, вважаючи, що проблему має вирішити оточення.

4. *Копінг-стратегія "Філософічна відстороненість" (СФВ)* проявляється у визнанні проблемної ситуації, але одночасно 1/ ігноруванні або знеціненні її (включаючи гумор чи раціональні пояснення об’єктивних обставин, які викликали проблему), 2/ занятті екстернальної позиції ("не я тут винний") . Особистість займає пасивно-вичікувальну позицію стороннього спостерігача-фаталіста, зберігаючи при цьому спокій і самовладання.

5. *Копінг-стратегія "Самозвинувачення" (ССЗ)* проявляється в переконанні суб’єкту, що саме його поведінка (вчинки, рішення, ініціативи чи реакції) є причиною виникнення проблемної ситуації. Він робить формальні спроби вирішити проблему, однак має песимістичний прогноз щодо результату власних зусиль.

6. *Копінг-стратегія "Аналітико-рефлексивна" (САР)* проявляється у прагненні зберігати самовладання, об’єктивно аналізувати причини виникнення проблемної ситуації, розглядати всі можливі наслідки, раціонально розробляти та планувати подальші дії для її вирішення.

7. *Копінг-стратегія "Пошук позитиву" (СПП)* відображає прагнення особистості прийняти проблемну ситуацію як даність, яку неможливо змінити, знаходити в ній щось позитивне для себе ("усе, що не відбувається – на краще"). Особистість готова відмовитися від частини своїх інтересів, планів та вимог або змінити їх.

Далі був проведений вторинний ФА, що "стискає" отримані 7 факторів у більш компактні конструкти (також методом головних компонентів з обертанням Варімакс). За результатами ФА було виділено 3 фактори із сумарною дисперсією 72 % (див. таб.3).

Таблиця 3

Результати вторинного факторного аналізу первинних факторів

Копінг- стратегія	Компоненти		
	1	2	3
"Творчо-розвиваюча" (СТР)	0,863	- 0,224	0,844
"Ескапізм" (СЕС)		0,863	
"Пошук соціальної підтримки" (СПСП)	0,263		
"Філософічна відстороненість" (СФВ)		0,757	
"Самозвинувачення" (ССЗ)	0,424	0,484	- 0,598
"Аналітико-рефлексивна" (САР)	0,864		
"Пошук позитива" (СПП)	0,687	0,243	0,318

Метою вторинного ФА був пошук конструкту, що відображає синтез найбільш успішних, конструктивних і творчих видів копінг-поведінки особистості в стресовій, травмуючій ситуації. Такий узагальнюючий фактор-конструкт був знайдений (компонент 1 в табл.3) – він представлений високими кореляціями всередині тріади стратегій "Творчо-розвиваюча" (СТР), "Аналітико-рефлексивна" (САР), "Пошук позитиву" (СПП)". Цей узагальнюючий вторинний фактор, позначений нами як *"Загальна конструктивність копінгу"* (ЗКК), відображає найбільш конструктивну поведінку особистості у складних проблемних (стресових) ситуаціях, що проявляється в: збереженні самовладання та оптимізму навіть у найважчих психологічних умовах; прагненні самотійно й творчо вирішувати проблему; здатності засвоювати новий досвід і гнучке використовувати його в майбутньому; розвитку особистості (особистісному зростанні); посиленні стійкості та невразливості перед новими життєвими викликами.

Для перевірки конвергентної валідності нової версії методики було проведено кореляційний аналіз між показником "Загальна конструктивність копінгу" (ЗКК) та показником резильєнтності за шкалою Девідсона-Коннора (CD-RISC, в адаптації О. Односталко [5]). Коефіцієнт кореляції становив: $r = 0,509$ ($p = 0,000$; $N = 264$). Також показник ЗКК зіставлявся з відповідями на запитання **анкети** (Мельник М.Ю., Бельська Н.А., *в рукопису*) "Чи відчули Ви в собі нові сили, можливості, здібності в умовах воєнної години?" та "Чи змінилися Ваші погляди на життя, його зміст, в останні місяці (в умовах воєнної години)?" . Результати представлено в табл.4.

Таблиця 4

**Результати кореляційного аналізу між показником
 "Загальна конструктивність копінгу" і питаннями анкети**

	"Чи відчули Ви в собі нові сили, можливості, здібності в умовах воєнного часу?"	"Чи змінилися Ваші погляди на життя, його зміст, в останні місяці (в умовах воєнного часу)?"
Загальна конструктивність копінгу (ЗКК)	r = 0,324; p = 0, 000; N = 237	r = 0,077; p = 0,238; N = 237
"Чи відчули Ви в собі нові сили, можливості, здібності в умовах воєнного часу"?	-	r = 0,224; p = 0,000; N = 455

Як можемо бачити, зміна поглядів на життя в умовах воєнного часу виявилася позитивно пов'язаною з *відчуттям* нових сил та здібностей; а останнє - ще більш тісно пов'язане із загальною конструктивністю копінг-поведінки. І таким чином, можна стверджувати про задовільну на цей час валідність підліткової версії WOCQ.

Створено також цифрову версію методики, яку представлено на тестовому порталі Інституту обдарованої дитини НАПНУ <https://iod.gov.ua/ua/testoteka> , підрозділ "Дослідження ресурсів особистості".

Список використаних джерел

1. Абрамова В. В. Теоретико-методологічні підходи до дослідження копінг-поведінки. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2013. № 4 (21). С. 108–114.
2. Александрова Ю. В. Проблема копінг-стратегії в ситуації неуспіху. Особистість, суспільство, закон : тези доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. С. П. Бочарової (25 квіт. 2019 р., м. Харків). Харків, 2019. С. 11–15.
3. Василенко М.М. Сучасні напрями психологічних досліджень копінг-стратегій. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. 2009. Т. XI. Ч. 7. С. 95–107.
4. Дідух М. М. Конструктивна копінг-поведінка слідчих Національної поліції України у психологічно напружених ситуаціях : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06 – юридична психологія. Київ, 2018. 22 с.
5. Односталко О. С. Ресурси стійкості особистості в умовах складних та нетипових ситуацій життя : дис. ... канд. психол. наук. Одеса, 183 с.
6. Осьодло В. І. Особистісні чинники подолання стресових ситуацій в особливих умовах. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2013. Вип. 14 (1). С. 242–252.
7. Родіна Н. В. Психологія копінг-поведінки: системне моделювання : дис. ... д-ра психол наук. Київ, 2012. 504 с.
8. Хаїрова С. І. К созданию адаптированного варианта методики WOCQ. *Практична психологія та соціальна робота*. 2003. № 1. С. 9–16.
9. Folkman S., Lazarus R. S. Manual for the Ways of Coping questionnaire . Palo Alto : Consulting Psychologists, 1988. 32 p.

Білоножко М. П.,

здобувачка другого

(магістерського) рівня вищої освіти,

Міжнародний Європейський

університет, м. Київ

Науковий керівник:

Сватенкова Т. І.,

канд. психол. наук, доцент,

Міжнародний Європейський

університет, м. Київ

УДК 159.922.8:316.356.2:2-24

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc251109.05>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЕКСУАЛЬНОЇ ПРОСВІТИ СЕРЕД ХРИСТІАНСЬКОЇ МОЛОДІ

Сексуальність є невід'ємною складовою людської природи. Однак у більшості християнських спільнот вона залишається темою, що сприймається крізь призму заборон і сорому. У християнському вихованні тема сексу часто редукується до концепції "чистоти", що нерідко ототожнюється з відмовою від тілесності. Унаслідок цього формується дихотомія: дух і тіло протиставляються, а інтимність розглядається як щось "гріховне". Подібний підхід створює передумови для тривоги, зниження сексуальної адаптованості та емоційної дистанції у стосунках [1, с. 42].

Сексуальна просвіта, відповідно до підходів ВООЗ [2], включає не лише анатомічні знання, але й формування поваги, відповідальності та самосвідомості у сфері міжособистісних стосунків. Згідно з концептуальними засадами посібника МОН України [3], ефективне статеве виховання є системним процесом, що охоплює морально-психологічні, духовні та соціальні аспекти розвитку особистості.

Теоретична основа дослідження спирається на міждисциплінарний синтез: психологію сексуальності, християнську антропологію та педагогіку статевого виховання.

Психологічні особливості сексуальної просвіти реалізуються через низку аспектів, а саме:

1. Психологічний аспект.

Сексуальна зрілість передбачає розвиток емоційної регуляції, тілесної усвідомленості й подолання деструктивних переконань. За когнітивно-поведінковим підходом [4], зміна мислення є основою трансформації емоційних і поведінкових реакцій. У контексті християнства це означає переосмислення уявлення, що "сексуальність є гріхом" чи "тіло протистоїть духові".

2. Духовно-ціннісний аспект.

Християнська антропологія розглядає людину як єдність духа, душі й тіла (1 Солунян 5:23) [8]. Як зазначає Шиманський [5], "тілесність – не ворог духовності, а її втілення". Подружня інтимність у біблійному контексті символізує союз любові, взаємності та прийняття. Прикладом позитивного ставлення до тілесності є біблійна книга Пісня Пісень, у якій тілесна краса та єдність подружжя оспівується як відображення Божого задуму (Пісня Пісень 4:1–7) [8]. У цьому контексті сексуальна просвіта має не віддаляти віру від тіла, а навчати цілісності.

3. Культурно-соціальний аспект.

Посібник МОН [3] підкреслює, що культура формує установки щодо сексуальності. У консервативному середовищі замовчування теми статевого життя сприяє виникненню когнітивних викривлень і тривожності. Це підтверджують дослідження Master's & Johnson [6], які виявили прямий зв'язок між відсутністю сексуальної освіти та частотою подружніх конфліктів.

4. Християнська сексологія.

Праця Еда і Гей Уітів Предназначено для радості [7] демонструє можливість поєднання медичних знань і біблійного світогляду. Автори наголошують, що Бог створив сексуальність не як випробування, а як дар для взаємного задоволення й близькості. У християнській психотерапії цей підхід допомагає клієнтам переосмислити сором і страх, пов'язаний із тілом.

Мета – дослідити психологічні особливості, бар'єри та умови ефективної сексуальної просвіти у християнському середовищі. Мета реалізовувалася через наступні завдання:

1) визначити когнітивні, емоційні та духовні бар'єри у сприйнятті сексуальності серед віруючих.

2) проаналізувати вплив релігійних переконань на тілесну самосвідомість і здатність до близькості.

3) розробити рекомендації для християнських психологів і служителів щодо формування здорового статевого виховання.

Дослідження ґрунтується на поєднанні якісних і кількісних методів. Використано анкетування, глибинні інтерв'ю та герменевтичний аналіз оповідань віруючої молоді (n = 48, віком від 18 до 25 років). Для психологічної інтерпретації застосовано методи математичної статистики, когнітивно-поведінкового аналізу та герменевтичного тлумачення біблійних текстів (Пісня Пісень 4:1–7; 1 Солунян 5:23) [8].

Опитувальники оцінювали рівень сексуальної тривожності, сорому, тілесної дисоціації та вплив релігійних переконань. Зіставлення результатів показало, що

учасники, які брали участь у просвітницьких програмах, демонстрували вищий рівень самоприйняття та емоційної безпеки.

В результаті аналізу було отримано наступні показники:

- 1) 67 % опитаних вважають тему сексуальності "незручною" для обговорення навіть із подружнім партнером;
- 2) 59 % схильні асоціювати сексуальність із гріхом або "нечистотою";
- 3) 82 % отримали знання про сексуальність з неофіційних джерел (Інтернет, друзі, ЗМІ).

Після участі у християнських просвітницьких семінарах (психоедукація + КПТ + теологія тіла) виявлено зниження рівня сорому на 38 % і підвищення емоційного комфорту. Ці результати узгоджуються з міжнародними стандартами сексуальної освіти ВООЗ [2] та принципами когнітивної терапії [4].

Дослідження показало, що:

1. Сексуальна просвіта серед християнської молоді є важливою складовою духовної та психологічної зрілості особистості.
2. Інтеграція психологічних знань, богослов'я та просвітницької практики формує у віруючих зріле ставлення до тіла та сексуальності як Божого задуму.
3. Християнська сексуальна просвіта має ґрунтуватися на принципах прийняття, поваги та відповідальності.
4. Розробка освітніх програм у молодіжних християнських спільнотах сприятиме профілактиці тривожності, подружніх криз і формуванню здорової тілесної свідомості.

Список використаних джерел

1. Мастерс В., Джонсон В., Колодні Р. Людська сексуальна реакція. Бостон: Little, Brown, 1966.
2. World Health Organization. Standards for Sexuality Education in Europe. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe, 2010.
3. Лещук Н. О., Савич Ж. В., Голоцван О. А., Сивохоп Я. М. Статеве виховання і репродуктивне здоров'я підлітків та молоді. Київ: МОН України, 2014.
4. Beck A. T. Cognitive Therapy: Basics and Beyond. New York: Guilford Press, 2011.
5. Шиманський А. Теологія тіла: богословський вимір подружньої єдності. Київ: Дух і Літера, 2021.
6. Hock R. R. Human Sexuality. Pearson, 2019.
7. Уїт Е., Уїт Г. Предназначено для радості. Київ: Християнський Центр "Мирт", 2012.
8. Біблія. Український переклад Українського Біблійного Товариства. Київ: Українське Біблійне Товариство, 2011.

Квасник О. В.,

УДК 159.92

канд. пед. наук, доцентка, доцентка
кафедри педагогіки і психології управління
соціальними системами імені І. А. Зязюна,
Національний технічний університет
"Харківський політехнічний
інститут", м. Харків

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc251109.06>

Могилка О. М.,

здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Національний технічний університет
"Харківський політехнічний
інститут", м. Харків

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТРИВОГИ ТА ФОРМУВАННЯ ДЕСТРУКТИВНИХ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ У СУЧАСНИХ ЖІНОК В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Сучасні умови існування жінок характеризуються неухильним зростанням рівня психоемоційного напруження, спричиненого соціально-економічною нестабільністю та високими вимогами до індивідуальної адаптивності. Невизначеність сучасного світу (соціальна, економічна, політична, екологічна) є значним стресором, який посилює рівень тривоги в населення. Жінки, як правило, більш схильні до інтерналізації стресу та переживання емоційної напруги, що робить їх чутливою групою до формування деструктивних емоційних станів. Ця ситуація вимагає ґрунтовного розуміння механізмів формування емоційної дезадаптації. У цьому контексті тривога виступає як ключовий індикатор внутрішнього неблагополуччя, а її стійкий, хронічний характер безпосередньо впливає на формування деструктивних емоційних станів (як-от апатія, депресивні прояви, ворожість та ригідність емоційного реагування). Дослідження цього взаємозв'язку є критично важливим для цілеспрямованого психокорекційного втручання.

Тривожність – це стійка індивідуальна психологічна риса (диспозиція), яка відображає схильність людини часто інтенсивно переживати стан тривоги навіть у ситуаціях, які об'єктивно не несуть загрози.

На відміну від тривоги (як епізодичного *емоційного стану* у відповідь на конкретну загрозу), тривожність є постійною або часто повторюваною характеристикою особистості.

Проте невизначенність впливає на посилення обох цих явищ. Зокрема якщо розглядати стан тривоги як неконкретизованого, дифузного, неприємного емоційного стану, що виникає в очікуванні невизначеної загрози, То у контексті

невизначеності вона набуває хронічного та генералізованого характеру. Невизначеність як ситуація, де відсутня достатня інформація для точного прогнозування результатів, спонукає виникнення відчуття втрати контролю, передусім у людей, які не почувуються захищеними. Ситуація, коли механізми тривоги постійно щоденно впливають на особистість, служить пусковим механізмом для виникнення деструктивних емоційних станів (ДЕС), проте не завжди. Дослідження ДЕС, таких як хронічний стрес, емоційне вигорання, апатія, цинізм, агресія, депресивні прояви, підвищена дратівливість, почуття провини або сорому, які руйнують психологічне благополуччя та соціальну адаптацію. Жінки більше схильні проявляти емоції, тому керування їхнім емоційними станами вимагає більше уваги та зусиль, і може частіше викликати перехід до ДЕС.

Тривога викликає катастрофізацію мислення (схильність перебільшувати небезпеку) та постійне “прокручування” негативних сценаріїв майбутнього, що виснажує психіку. Хронічна тривога активує симпатичну нервову систему (реакція “бий або біжи”), що призводить до фізичного виснаження, порушень сну та психосоматичних розладів, які є основою ДЕС.

Для зменшення тривоги жінка може використовувати неадаптивні стратегії (уникнення, ізоляція, гіперконтроль, перфекціонізм), які лише посилюють емоційний дисбаланс і сприяють формуванню ДЕС.

Приклад: Низька самооцінка в тандемі з тривогою може призводити до гіперкомпенсації (прагнення самоутверджуватися за рахунок інших, критика) як захисних механізмів (ДЕС). Тому ДЕС, спричинені тривогою в умовах невизначеності, суттєво **знижують якість життя**, працездатність, порушують міжособистісні стосунки та материнські ролі, суттєво ускладнює соціально-психологічну адаптацію жінки до мінливих умов. Тому слід постійно відвідувати спеціальні групи підтримки, де можна навчатися керувати емоціями та знижувати рівень тривоги. Якщо вже виникли стани ЕС, то такі семінари та групи з боротьби з тривогою, сприятимуть зменшенню проявів та виходу із критичних їхніх проявів, збереженню життя.

Підвищена тривожність у сучасних жінок в умовах невизначеності є пусковим механізмом для розвитку низки деструктивних емоційних станів. Необхідна розробка цільових програм психологічної підтримки, спрямованих на формування ефективних копінг-стратегій, підвищення психологічної стійкості та почуття контролю.

Список використаних джерел

1. Кирієнко Л.А., Кушнар'ов С.В. Психологічне забезпечення працівників ОВС та військовослужбовців Національної гвардії – учасників антитерористичної операції : монографія / за ред. д-ра юрид. наук, професора В.О. Криволапчука. Київ, 2015. 123 с.

2. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій : методичний посібник / З.Г. Кісарчук та інші. Київ, 2016. 207 с.

3. 3. Кремень В.Г. Психологія професійної діяльності офіцера : підручник. Хмельницьк, 1999. 488 с.

4. 4. Носенко Е.Л., Коврига Н. В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції : монографія. Київ, 2003. 126 с.

5. 5. Cheung-Blunden V., Blunden B. The emotional construal of war: Anger, fear and other negative emotions. Peace and Conflict – Journal of Peace Psychology. 2008. № 14. P. 123–150.

Ковтун І. І.,

УДК 658.8

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів

Колобов І. Ю.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів

Лесик В. Й.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів

ЦИРКУЛЯРНА ЕКОНОМІКА НА ПІДПРИЄМСТВАХ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У міру того, як підприємства шукають шляхи зниження вуглецевого сліду та підвищення стійкості, на перший план виходить споконвічна ідея: участь у циркулярній економіці. Повторне використання, ремонт, переробка, відновлення та перепродаж речей дають змогу скоротити викиди, зменшити кількість відходів, заощадити гроші та досягти стратегічних переваг. Ідея відмови від сьогоденного менталітету "купити та викинути" набирає обертів. Згідно офіційної статистики

понад 50% фахівців з ланцюжків постачання вважають, що стратегії циркулярної економіки набирають чималого поширення не лише у світі, а і в Україні.

Оскільки компанії прагнуть стати вуглецево-нейтральними, цифрова економіка набуває популярності. Стратегії циркулярної економіки підприємств в умовах розвитку зовнішньоекономічної діяльності відкривають величезні можливості як для великих, так і для малих організацій, а також для всіх ланцюжків постачання.

На тлі зростаючої стурбованості наслідками зміни клімату та необхідності більш стратегічного управління ресурсами концепції циркулярної економіки швидко набирають обертів. У суб'єктів господарювання є величезна можливість переглянути способи створення, розподілу та фіксації вартості, а також інтегрувати пов'язані з цим екологічні та соціальні цінності у свою бізнес-модель. Коли компанії ефективно реалізують цю концепцію, вони можуть максимально збільшити життєвий цикл продукції і створити більш ефективний ланцюжок створення вартості. Фактично, "повторне використання" може стати найбільш впливовою тенденцією у сфері сталого розвитку для підприємств різних галузей.

Циркулярна економіка – це економічна модель, основою якої є розумне використання та відновлення природних ресурсів. Ця концепція в загальному базується на підході 3R (reduce, reuse and recycle): зменшити, повторно використати та переробити.

У літературі визначено три основні принципи стратегії циркулярної економіки, у т.ч. й в умовах розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Це такі: 1) проектування відходів та забруднення, адже вони – не випадкові, а є результатами рішень на стадії проектування виробів, де формується близько 80% впливу на навколишнє середовище; 2) триваліше користування продуктами – вироби та комплектуючі повинні бути спроектовані так, щоб їх можна було відремонтувати, повторно використати та відновити в економіці; 3) регенеративні природні системи – природні ресурси можуть бути збільшені шляхом повернення цінних поживних речовин у ґрунт та інші екосистеми [1-1].

11 березня 2020 року Європейська Комісія представила План дій щодо циркулярної економіки як частини промислової стратегії ЄС, що передбачає такі ключові заходи [4]:

а) перетворення стійких продуктів у норми в ЄС. Комісія пропонує законодавство щодо сталої товарної політики для забезпечення довгого життєвого циклу продукції, що розміщується на ринку ЄС, сприяння її повторному використанню, ремонту та утилізації, гарантуючи при цьому використання вторинних матеріалів замість первинної сировини у процесі виробництва.

Одноразове використання буде обмеженим, забороняється передчасне застарівання та знищення непроданих товарів тривалого користування;

б) надання споживачам більш широкого доступу до надійної інформації з таких питань, як ремонтпридатність та довговічність продукції;

в) зосередження уваги на секторах, які мають великий потенціал для кругообігу та використовують найбільше ресурсів;

г) зменшення відходів.

Циркулярна економіка сьогодні є одним із головних пріоритетів політики ЄС, що й зумовлює його глобальне лідерство у її реалізації. Однак, незважаючи на широкий спектр наукових та практичних робіт із цього питання, існує багато проблем, які не можуть мати однозначних рішень через швидкий економічний розвиток і вимагають подальших досліджень та вдосконалень. Серед них – аналізування переваг та ефективності циркулярної економіки, а також успішних прикладів її застосування на національному та наднаціональному рівнях.

Основними перевагами стратегії циркулярної економіки в умовах розвитку зовнішньоекономічної діяльності є:

- 1) оптимальна утилізація відходів;
- 2) інноваційні та ресурсоефективні методи виробництва та споживання;
- 3) економія енергії завдяки замкнутому виробничому циклу;
- 4) зменшення негативного впливу на навколишнє середовище;
- 5) захист економіки від дефіциту ресурсів.

Світовий економічний форум встановив, що бізнес-моделі у межах стратегії циркулярної економіки дають відчутні вигоди організаціям у всіх галузях промисловості. Такі переваги мають не лише операційний, а й стратегічний характер. Це підхід, який має сенс – і дає змогу оптимізувати витрати. Усе вищезазначене показує актуальність досліджуваної проблематики удосконалення формування стратегії циркулярної економіки підприємств в умовах розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Лойко В.В. Проблеми розвитку циркулярної економіки в Україні. From the Baltic to the Black Sea: the Formation of Modern Economic Area: III International Scientific Conference, August 23th, 2019. – Riga, Latvia: Baltija Publishing.

2. Панченко Н.Г. Концептуальні положення управління ресурсозбереженням на підприємствах залізничного транспорту / Н.Г. Панченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2018. – №31. – С. 123-127.

3. Мусіна Л.А. Дослідження впливу ресурсоефективності на економічний розвиток в країнах – лідерах "зеленої" модернізації / Л.А. Мусіна, Т.К. Кваша // Проблеми економіки. – 2014. – №4. – С. 53-61.

4. Загвойська Л.Д. Концептуалізація еко-інновацій у контексті сучасного еколого-економічного дискурсу / Л.Д. Загвойська // Вісник Одеського національного університету. Економіка. – 2014. – Т.19. – Вип. 2 (5). – С. 17-20.

5. European Commission. Circular Economy Action Plan. For a cleaner and more competitive Europe. URL:https://ec.europa.eu/environment/circular-economy/pdf/new_circular_economy_action_plan.pdf.

Кофанова Ю. В.,

УДК 159.9.072

здобувачка другого

(магістерського) рівня вищої освіти,

Харківський національний педагогічний

університет імені Г. С. Сковороди, м. Харків

ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ РЕФЛЕКСИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНОГО РЕСУРСУ ПРОФЕСІЙНОГО ЗДОРОВ'Я ВИКЛАДАЧА

Перші спроби пояснення феномену професійного вигорання належать Г. Фройденобергеру, який описав його як стан фізичного, емоційного та морального виснаження, що виникає внаслідок тривалого виконання роботи, пов'язаної з інтенсивною взаємодією з іншими людьми. На його думку, ключовим механізмом вигорання є внутрішній конфлікт між професійним ідеалом і реальними можливостями, що спричиняє почуття провини, розчарування та втрату сенсу діяльності [4].

Згідно з моделлю К. Маслач та С. Джексона, професійне вигорання розвивається у три фази: спочатку виникає емоційне виснаження, яке зумовлене надмірним емоційним навантаженням; потім формується деперсоналізація – захисна відстороненість від людей; і, нарешті, знижується відчуття особистих досягнень, що веде до демотивації та професійного цинізму. У цій концепції акцент зроблено на взаємодії індивідуальних і організаційних чинників: надмірні вимоги, відсутність підтримки, ригідні управлінські структури та ціннісний дисонанс між працівником і закладом [6].

Модель вигорання Дж. Грінгласа, Р. Бурке та Р. Конарські базується на положеннях когнітивної теорії стресу Р. Лазаруса. Автори розглядають вигорання як наслідок неадекватної когнітивної оцінки робочих ситуацій, коли індивід сприймає професійні вимоги як надмірні та неконтрольовані, що призводить до

емоційного виснаження і відчуття неефективності. Центральним механізмом цього процесу виступає когнітивна оцінка: коли ресурси особистості не співмірні з вимогами середовища, виникає стрес, який поступово переходить у хронічну втому та апатію [5].

У межах мотиваційної концепції В. Шауфелі та Д. Ензмана вигорання розглядається як антипод професійної залученості (engagement). Дослідники підкреслюють, що в основі вигорання лежить дисбаланс між енергетичними витратами та психологічними ресурсами, а його розвиток зумовлений тривалим порушенням взаємовідповідності між працівником і робочим середовищем – у таких сферах, як навантаження, контроль, винагорода, підтримка спільноти, справедливість і цінності. Згідно з цією моделлю, профілактика вигорання передбачає гармонізацію взаємин між індивідом і середовищем через розвиток особистісних ресурсів, зокрема рефлексивної компетентності [7].

Таким чином, у сучасній психології вигорання трактується як багатовимірний процес, що охоплює когнітивний, емоційний, мотиваційний і смисловий рівні функціонування особистості, та призводить до поступової втрати внутрішніх ресурсів, зниження професійної ефективності та емоційної залученості у діяльність. Цей процес супроводжується виснаженням, деперсоналізацією, втратою відчуття досягнень і смислу праці, що у підсумку порушує цілісність особистості та її здатність до саморегуляції.

У наукових підходах простежується перехід від вузькофункціонального розуміння вигорання як синдрому емоційного виснаження до інтегративного бачення цього феномену як системної кризи професійного "Я". У центрі такого розуміння – взаємодія зовнішніх (організаційних) і внутрішніх (особистісних) чинників, серед яких особливе місце посідають когнітивні оцінки, ціннісно-смислові орієнтири та здатність до рефлексії.

Отже, сучасні концепції професійного вигорання розкривають його не лише як наслідок перевантаження, а як кризу особистісно-професійного розвитку, що виникає у разі розбалансування системи "особистість – діяльність – середовище".

У контексті пошуку ресурсів збереження психологічної стійкості викладача все більшої уваги набуває рефлексивна компетентність як здатність до усвідомлення, оцінки та регуляції власної професійної діяльності, емоційних станів і поведінкових стратегій.

Психологічне здоров'я викладача у цьому контексті постає не лише як відсутність професійних дистресів, а як здатність до гармонійної саморегуляції, підтримання позитивного емоційного тону, смислової наповненості праці та конструктивної взаємодії з учасниками освітнього процесу. Рефлексивна компетентність

забезпечує формування внутрішніх критеріїв професійного благополуччя, дозволяючи викладачу відстежувати ознаки перевантаження, усвідомлювати причини стресових реакцій і вчасно змінювати стратегії поведінки.

Під рефлексивною компетентністю розуміють інтегральну якість особистості, що охоплює когнітивний, емоційно-оцінний та регулятивний компоненти та забезпечує здатність до самопізнання, критичного аналізу власного досвіду та конструктивного самокерування [1; 2; 3].

В Желанова у межах структурно-діяльнісного підходу виділяють три основні компоненти рефлексивної компетентності:

- мотиваційно-ціннісний – охоплює мотиви, установки й ціннісні ставлення до рефлексивної діяльності;
- когнітивний – включає систему рефлексивних знань про власне мислення, індивідуальність, взаємодію з іншими, особливості педагогічного сприйняття;
- операційно-діяльнісний – передбачає сформованість рефлексивних умінь, що забезпечують самоаналіз, саморегуляцію, інтерпретацію власних і чужих дій [1].

О. Савченко обґрунтувала, що на особистісному рівні рефлексивна компетентність включає:

- інформаційний компонент – модель "Я-рефлексуючого";
- інструментальний компонент – систему особистісних рефлексивних умінь;
- оцінно-мотиваційний компонент – життєві завдання на саморозвиток;
- поведінковий компонент – індивідуальний стиль розв’язання внутрішніх протиріч [3].

Узагальнюючи наведені теоретичні підходи, можна розглядати рефлексивну компетентність як інтегративну багаторівневу систему, що виконує функцію внутрішнього регулятора професійного благополуччя викладача та виступає ключовим чинником подолання професійного вигорання.

Аналіз сучасних досліджень дозволяє обґрунтувати модель рефлексивної компетентності як інтегральної метакомпетентності, що забезпечує усвідомлене спостереження за власними станами та діями, їх оцінювання, інтерпретацію та регуляцію з метою збереження професійного здоров’я.

Запропонована модель спирається на положення когнітивно-поведінкової, діяльнісної та гуманістичної парадигм і розглядає рефлексивну компетентність як ресурс підтримання психологічної стійкості через механізми когнітивної оцінки, емоційної регуляції, смислотворення та саморегуляції.

У структурі моделі виділено чотири взаємопов’язані компоненти.

1. Когнітивно-аналітичний компонент відображає здатність викладача усвідомлювати власні когнітивні процеси, автоматичні думки та інтерпретації професійних ситуацій, критично переосмислювати їх і коригувати деструктивні переконання. Завдяки розвитку когнітивної гнучкості та метапізнання цей компонент забезпечує точнішу оцінку професійних вимог, зниження рівня когнітивного дисонансу й уникнення мисленнєвих викривлень, що спричиняють емоційне виснаження.

2. Емоційно-регуляторний компонент включає здатність розпізнавати, осмислювати та керувати власними емоціями, підтримувати емоційний баланс у стресових ситуаціях педагогічної взаємодії. Емоційна рефлексія забезпечує усвідомлення внутрішніх реакцій, сприяє переходу від імпульсивного реагування до усвідомленої регуляції почуттів, а також розвитку самоспівчуття, толерантності до невизначеності й зниженню деперсоналізації.

3. Ціннісно-смисловий компонент характеризує здатність педагога знаходити особистісний і професійний сенс у виконуваній діяльності, усвідомлювати власну місію, професійні цілі та узгоджувати їх із базовими цінностями. Формування цього компонента сприяє збереженню мотивації, профілактиці цинізму, подоланню редукції досягнень і відновленню відчуття значущості праці. Смилова рефлексія виступає механізмом інтеграції досвіду та підтримання духовно-екзистенційної рівноваги викладача.

4. Поведінково-регуляторний компонент охоплює уміння усвідомлено планувати діяльність, визначати пріоритети, контролювати навантаження, формувати адекватні межі між професійною та особистою сферами. Цей компонент забезпечує практичну реалізацію результатів когнітивної, емоційної та смыслової рефлексії через вибір конструктивних стратегій подолання стресу, відновлення внутрішніх ресурсів і запобігання хронічній перевтомі.

Взаємодія зазначених компонентів забезпечує функціонування рефлексивної компетентності як системи саморегуляції, що реалізується через три провідні механізми:

- когнітивно-оціночний механізм – усвідомлення та переосмислення професійних ситуацій, які сприймаються як стресові;
- емоційно-корекційний механізм – трансформація деструктивних емоційних реакцій у конструктивні переживання;
- смислотворчо-мотиваційний механізм – відновлення позитивного ставлення до професійної діяльності, внутрішньої мотивації та почуття професійної значущості.

У запропонованій моделі рефлексивна компетентність виступає медіатором між зовнішніми професійними вимогами та внутрішніми ресурсами особистості.

Завдяки цьому вона знижує ризик розвитку емоційного виснаження, підтримує професійну залученість і сприяє формуванню адаптивного стилю реагування на стресові чинники освітнього середовища.

Таким чином, рефлексивна компетентність як чинник подолання професійного вигорання виконує інтегративну функцію у системі психологічного здоров'я викладача, забезпечуючи узгодження когнітивних, емоційних, смислових та поведінкових регуляторів. Її розвиток створює основу для гармонійного професійного саморозвитку, підтримання внутрішньої цілісності та профілактики деструктивних проявів вигорання.

Список використаних джерел

1. Желанова В. В. Рефлексивна компетентність майбутнього педагога: сутність, структура, логіка рефлексіогенезу. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. 2020. Вип. 33 (1). С. 17–23.
2. Овчар А., Белей М. Рефлексивно-особистісна компетентність як важлива умова професійного самотворення майбутнього фахівця. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки. 2022. Вип. 20 (65). С. 55–63.
3. Савченко О. В. Рефлексивна компетентність як важливий фактор організації системи рефлексивного досвіду на особистісному рівні. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Психологічні науки". 2016. Вип. 1, т. 1. С. 98–105.
4. Freudenberger H. J. Staff burnout. Journal of Social Issues. 1974. Vol. 30(1). P. 159–165.
5. Greenglass E., Burke R. J., Konarski R. Components of burnout, resources, and gender-related differences. Journal of Social Behavior and Personality. 1998. Vol. 13(1). P. 1–17.
6. Maslach C., Jackson S. E. The measurement of experienced burnout. Journal of Occupational Behaviour. 1981. Vol. 2(2). P. 99–113.
7. Schaufeli W. B., Enzmann D. The Burnout Companion to Study and Practice: A Critical Analysis. London: Taylor & Francis, 1998. 230 p.

Мартинюк Т. О.,

УДК 658.8

здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет "Львівська
політехніка", м. Львів

Тітов А. О.,

здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет "Львівська
політехніка", м. Львів

Кубрак А. Б.,

здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет "Львівська
політехніка", м. Львів

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ МІЖНАРОДНИХ ЛАНЦЮГІВ ПОСТАЧАННЯ: СТРАТЕГІЇ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ГНУЧКОЇ АДАПТАЦІЇ ЛОГІСТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

У сучасних умовах глобальних криз проблема адаптивних стратегій управління міжнародною логістикою стає предметом зростаючої уваги науковців і практиків. У [1] здійснено систематичний огляд літератури з питань стійкості ланцюгів постачання за період 2000-2024 рр., що дало змогу виокремити основні напрями наукових розвідок: оптимізація для забезпечення стійкості, технологічні впровадження та розробка стратегій протидії розривам у постачанні. Водночас автори підкреслюють недостатність уваги до мікрорівневих динамік усередині організацій та відсутність розвинених симуляційних методів для управління невизначеністю. Подібні акценти роблять А. Ярасунене та М. Гелжініс [2], які, спираючись на результати інтерв'ю та застосування методу АНР, виокремлюють основні ризики логістичної галузі та пропонують практичні моделі кризового управління. Проте обмеження дослідження зумовлені локальною вибіркою компаній та браком інтеграції аспектів довгострокової стійкості й міжнародного контексту.

Окрему увагу в літературі приділено розкриттю адаптивних стратегій через призму їх типологізації. Так, Т. Червенкова [3] виділяє чотири основні підходи –

перепрофілювання, переплетення, масштабованість та заміщення, акцентуючи на їхньому значенні для забезпечення життєздатності ланцюгів постачання. Разом із тим залишається недостатньо дослідженим питання вибору конкретної стратегії залежно від характеру кризи (пандемія, геополітичний конфлікт чи кліматичні катастрофи), а також економічна доцільність їх застосування у міжнародних логістичних процесах.

Дослідження [4] аналізує, як оптимізувати вантажні логістичні потоки між Україною та Польщею, використовуючи інтермодальні рішення з огляду на затрати та час транспортування. Ця робота показала, що спільні моделі маршрутизації та використання різних видів транспорту можуть сприяти підвищенню ефективності за умов зростаючої потреби у відновленні післявоєнної логістичної інфраструктури.

Формування адаптивних стратегій управління міжнародною логістикою в умовах глобальних криз має спиратися на методологічно цілісний підхід, що поєднує економічні, організаційні, технологічні та соціальні виміри. Результати дослідження дозволяють виокремити кілька концептуальних напрямів, які становлять основу нової парадигми управління.

Перший напрям ґрунтується на розширенні інструментарію ризик-менеджменту. Йдеться про перехід від традиційних методів ідентифікації та страхування ризиків до багаторівневої системи управління, яка включає моніторинг у режимі реального часу, сценарне моделювання та використання прогнозних алгоритмів. Це забезпечує можливість проактивного реагування на загрози ще до їхнього матеріалізування, що підвищує стійкість логістичних систем.

Другий напрям пов'язаний з інтермодальністю та диверсифікацією транспортних маршрутів. Наукова новизна полягає у тому, що інтермодальність розглядається не лише як операційна оптимізація, а як стратегічний інструмент управління невизначеністю. Формування мережі альтернативних маршрутів та логістичних вузлів, у поєднанні з гнучким регулюванням пропускнуєї спроможності прикордонних переходів, дозволяє зменшити уразливість системи до політичних чи природних шоків.

Третій напрям стосується цифрової трансформації логістики. Впровадження штучного інтелекту, технологій великих даних, Інтернету речей та блокчейну створює основу для переходу від реактивних моделей управління до адаптивних і навіть проактивних. Використання цифрових платформ дає змогу не лише підвищити прозорість та швидкість прийняття рішень, але й вибудувати

інтегровану інформаційну екосистему, що забезпечує синхронізацію дій усіх учасників ланцюга постачання.

Четвертий напрям пов’язаний із міжнародною кооперацією. Методологічна новизна полягає в акценті на міждержавних механізмах інтеграції, які дозволяють узгоджувати регуляторні норми, створювати спільні інтермодальні платформи та формувати колективні механізми реагування на глобальні кризи. Це підкреслює перехід від суто національних стратегій до глобального логістичного управління.

П’ятий напрям інтегрує принципи сталого розвитку у сферу міжнародної логістики. Наукова цінність полягає у поєднанні економічної ефективності з екологічними та соціальними вимірами. Стратегії, які орієнтуються лише на мінімізацію витрат, в умовах глобальної невизначеності втрачають актуальність, тоді як екологічна стійкість і соціальна відповідальність стають факторами довгострокової конкурентоспроможності логістичних систем.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що адаптивні стратегії міжнародної логістики повинні бути побудовані як багаторівнева система, де ризик-менеджмент, інтермодальність, цифровізація, міжнародна кооперація та сталий розвиток інтегруються у єдиний концептуальний каркас. Такий підхід забезпечує методологічну новизну дослідження і формує науково-практичні засади для розробки логістичних рішень, здатних функціонувати у середовищі високої невизначеності та глобальних викликів.

Список використаних джерел

1. Hosseini Shekarabi, S. A., Kiani Mavi, R., & Romero Macau, F. Supply Chain Resilience: A Critical Review of Risk Mitigation, Robust Optimisation, and Technological Solutions and Future Research Directions. *Logistics Research*. 2025. <https://doi.org/10.1007/s40171-025-00458-8>.
2. Jarašūnienė, A., & Gelžinis, M. Risk and Crisis Management Strategies in the Logistics Sector: Theoretical Approaches and Practical Models. *Future Transportation*, 2025. 5(2), 74. <https://doi.org/10.3390/futuretransp5020074>.
3. Chervenkova, T. Adaptation strategies for building supply chain viability. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 2023. 176, 103204. <https://doi.org/10.1016/j.tre.2023.103204>.
4. Jacyna-Gołda, I., Shmygol, N., Gavkalova, N., & Salwin, M. Sustainable Development of Intermodal Freight Transportation – Through the Integration of Logistics Flows in Ukraine and Poland. *Sustainability*, 2024. 16(1), 267. <https://doi.org/10.3390/su16010267>.

Мац Ю. О.,

УДК 658.8

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів

Мачула Р. В.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів

Сорока В. В.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів

ІНДИКАТОРИ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МІЖНАРОДНИХ РОЗРАХУНКІВ

Основним аспектом у прогнозуванні ефективності взаємодії з банківськими установами у сфері обслуговування зовнішньоекономічної діяльності є обґрунтування очікуваних прибутків і витрат, пов'язаних із банківськими транзакціями, що супроводжують міжнародні розрахунки. При цьому оцінювання ефективності співпраці ґрунтується на низці базових методологічних принципів, а саме [1-5]:

- темп зростання доходів від ЗЕД має випереджати темп зростання банківських витрат, з урахуванням характеру взаємодії;
- рентабельність операцій, що супроводжуються міжнародними розрахунками, повинна демонструвати позитивну динаміку;
- взаємодія з банком визнається ефективною тоді, коли фактична рентабельність зовнішньоекономічної діяльності перевищує рівень банківської відсоткової ставки за кредитними інструментами;
- зростання витрат на банківське обслуговування не повинно перевищувати темп зростання загальних витрат підприємства, пов'язаних із веденням зовнішньоекономічної діяльності.

Для практичної реалізації оцінювання ефективності банківського обслуговування доцільно використовувати індикативну модель, що включає три групи показників:

1. Індикатори надійності – оцінюють здатність банків-партнерів дотримуватись погоджених термінів та зобов’язань. Основна мета цієї групи індикаторів – виявити ризики затримок при здійсненні міжнародних платежів та вплив таких відхилень на фінансові результати компанії. Надійність розраховується на основі частоти, тривалості та обсягу затриманих операцій. Це дозволяє вчасно ідентифікувати ненадійних контрагентів або слабкі ланки банківського обслуговування.

2. Індикатори якості – фокусуються на обсягах неякісно або несвоєчасно наданих банківських послуг. Сюди належать помилки в реквізитах, затримки за виною банку, невиконання інструкцій. Аналіз цих даних дає змогу виявити системні проблеми банківського сервісу та впровадити коригувальні заходи.

3. Індикатори ціни – показують рівень витрат компанії на здійснення міжнародних розрахунків через банківські установи. Враховуються як прямі комісії, так і непрямі витрати (наприклад, втрати через валютні коливання або недоотримані доходи через затримки). Динамічне відстеження вартості банківських послуг дозволяє порівнювати пропозиції різних установ та обирати оптимального фінансового партнера.

З огляду на проведене дослідження можна сформулювати такі ключові управлінські висновки:

1. Індикатори надійності, якості та ціни мають застосовуватись не окремо, а комплексно – їх поєднання дає реальну картину ефективності банківського обслуговування зовнішньоекономічних операцій.

2. Постійний моніторинг індикаторів забезпечує високу адаптивність фінансової системи підприємства до змін банківських умов, валютних ризиків, регуляторного середовища.

3. За допомогою запропонованої моделі може виявляти критичні точки у співпраці з банками, своєчасно змінювати фінансових партнерів або впливати на якість сервісу через переговори.

4. Результати оцінювання доцільно включати до щоквартального звіту фінансового директора, що дозволить забезпечити прозорість у прийнятті рішень на рівні керівництва.

5. Впровадження моделі підвищує рівень фінансової безпеки зовнішньоекономічних операцій та дозволяє розробити персоналізовану стратегію управління грошовими потоками.

Список використаних джерел

1. Sokolova, T., Datsko, O. Financial technologies in international settlements: innovation-driven optimization // Investment Management and Financial Innovations. – 2025. – Vol. 22, No. 1. – P. 112–119.

2. Kotsyuba, M. Harmonization of international payments under EU integration challenges: the case of Ukraine // Economics & Sociology. – 2025. – Vol. 18, No. 2. – P. 77–88.
3. Ivashchenko, T., Holub, V. Evaluation of efficiency in international financial transactions: metrics and methodology // European Journal of Economic Studies. – 2024. – Vol. 3, No. 1. – P. 56–64.
4. Strelchenko, S. The role of correspondent banking in cross-border payments: a risk-based approach // International Journal of Economics and Business Research. – 2023. – Vol. 15, No. 4. – P. 298–306.
5. Bilous, I. Optimization of settlement operations in foreign trade activities of Ukrainian enterprises // Baltic Journal of Economic Studies. – 2025. – Vol. 9, No. 1. – P. 123–131.

Ніколенко К. В.,

УДК 16:167/168

канд. філос. наук, доцент,
доцент кафедри психології,
соціології та педагогіки,
Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Кропивницький

ЕПІСТЕМІЧНА ЛОГІКА ТА ДИСКУРСИВНА ДИЛЕМА: ВИКЛИКИ КОЛЕКТИВНОЇ РАЦІОНАЛЬНОСТІ У ПРАВОСУДДІ

Епістемічна логіка, підгалузь філософської логіки, досліджує принципи знання та переконання, забезпечуючи важливі рамки, що ґрунтуються на різних дисциплінах, включаючи юридичне мислення. Вона сягає корінням у стародавні філософські дослідження, зокрема Арістотеля, і здобула популярність у середині ХХ століття завдяки внеску таких філософів, як Рудольф Карнап та Яакко Хінтікка, які створили формальні системи для дослідження того, як знання структуруються та розуміються в різних контекстах. Перетин епістемічної логіки та юридичної практики заслуговує на особливу увагу, оскільки він лежить в основі критичних аспектів прийняття судових рішень і впливає на те, як юристи формулюють стратегії та орієнтуються в складних правових сценаріях.

Епістемічна логіка відіграє вирішальну роль у юридичній практиці, впливаючи на те, як юристи формулюють стратегії та взаємодіють з клієнтами та правовою системою [1]. Розуміння принципів епістемічної логіки дозволяє

правникам краще оцінювати знання та переконання всіх залучених сторін, що є важливим у різних аспектах судового провадження.

Значення епістемічної логіки в юридичному контексті впливає з її здатності моделювати динаміку знань, переконань та інформації серед різних юридичних агентів, таких як судді, адвокати та клієнти. Наприклад, вона допомагає з'ясувати, як юристи оцінюють та реагують на стан знань інших, що є життєво важливим для ефективної підготовки справ, адвокації та здійснення професійної діяльності. Крім того, принципи епістемічної логіки допомагають у вирішенні фундаментальних питань юридичної епістемології, включаючи надійність та обґрунтованість юридичних знань, а також взаємодію між знаннями та моральною відповідальністю в юридичній підзвітності [2].

Однак застосування епістемічної логіки в праві не позбавлене труднощів та суперечок. Критики зазначають, що питання, пов'язані з незнанням та знанням, можуть ускладнювати юридичну відповідальність, викликаючи питання про те, як закон розглядає винне та невинне незнання. Крім того, інтеграція обчислювальних міркувань, таких як управління складними наборами даних, створює значні перешкоди в розробці практичних інструментів юридичного мислення, що включають епістемічні принципи. Ці складнощі підкреслюють поточні дебати в цій галузі щодо балансування епістемічних проблем із ширшими етичними та прагматичними правовими цілями [3].

Епістемологія особливо важлива в юридичному контексті, де вона допомагає у представленні правових знань та міркуваннях щодо наслідків законів. Правова епістемологія заглиблюється в епістемічні властивості правових знань, розглядаючи такі питання, як надійність, узгодженість та умови, за яких правові знання вважаються дійсними [4].

Більше того, динамічні аспекти епістемічної логіки, такі як об'єднання переконань та агрегація суджень, ще більше розширюють її застосовність у правовому аналізі, допомагаючи узгодити різні правові думки та сприяючи глибшому розумінню судових процесів [5, с. 91]. Агрегація суджень є теоретичною галуззю, що досліджує, як консолідувати розрізнені індивідуальні погляди щодо логічно взаємозалежних тверджень у єдиний і, найголовніше, когерентний колективний висновок. Це питання набуває фундаментального значення у сфері колективної раціональності, формуючи методологічну базу для прийняття рішень у складних структурах – від судових колегій та експертних комітетів до систем колективного Штучного Інтелекту та процесів демократичного управління. Іншими словами, це не прийняття до уваги кращого рішення, а ухвалення колективного вердикту щодо істинності та хибності пропозицій, які логічно залежать одна від одної [6, с. 4]. Також зазначимо, що так

звана дискурсивна дилема (парадокс агрегації суджень), полягає в тому, що навіть за умови, якщо кожен індивід в групі має логічно послідовний набір суджень, проте вибір більшості щодо кожного окремого судження може призвести до непослідовного колективного результату.

Отже врахування закономірностей епістемічної логіки дає можливість побачити шляхи і закономірності здійснення мисленнєвого процесу не просто в юридичній площині, а в конкретних умовах залів судових засідань, при формуванні матеріалів справи та вибудові загальної стратегії поведінки та логіки доведення у суді. Підсумовуючи, особливості епістемічної логіки є ключовими у формуванні юридичного мислення та практики, сприяючи глибшому розумінню взаємодії між знаннями, переконаннями та прийняттям рішень у правовій сфері. У міру розвитку цієї галузі вона продовжує провокувати дискусії щодо її наслідків для правосуддя, підзвітності та ефективного застосування права в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Gardiner, Georgi. 2019. Legal Epistemology. Oxford Bibliographies: Philosophy, Duncan Pritchard (ed). Oxford University Press. <https://philarchive.org/archive/GARLE-3>.
2. Daryl Levinson, Benjamin I. Sachs. Political Entrenchment and Public Law. *The Yale Law Journal*. November 2015. Volume 125. <https://yalelawjournal.org/article/political-entrenchment-and-public-law>.
3. Cass Robert Sunstein. Epistemic Communities in American Public Law. DOI: <https://doi.org/10.16995/pp.16684>.
4. Райхерт К. Гіпотеза мови мислення Дж. Фодора й епістемічна логіка. *Схід*. 2016. № 3. С. 88-93. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Skhid_2016_3_17.
5. Ross, L., (2023). The Foundations of Criminal Law Epistemology, *Ergo an Open Access Journal of Philosophy* 9: 58. DOI: <https://doi.org/10.3998/ergo.3583>.
6. Шкільняк О. С. Композиційно-номінативні логіки епістемічного типу. *Наукові записки НаУКМА*. Комп'ютерні науки. 2011. Т. 125. С. 4-8. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAkn_2011_125_4.

Обернієнко О. М.,

УДК 658.7:656.07

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів

Перошак Р. І.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів

Ковалько О. О.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів

МІЖНАРОДНІ РОЗРАХУНКИ В УМОВАХ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Інтенсифікація зовнішньоекономічної діяльності України в умовах глобалізованої економіки актуалізує необхідність глибокого наукового осмислення проблем, пов'язаних із міжнародними розрахунками. Як свідчить практика, ефективність зовнішньоекономічної діяльності значною мірою залежить від своєчасності та надійності здійснення міжнародних розрахунків, а також здатності підприємств адаптуватися до змін у валютно-фінансовому середовищі. З огляду на це, важливо здійснити ґрунтовний огляд наукової літератури та нормативно-правового забезпечення з метою виявлення суперечностей, оцінки актуальних тенденцій і формування авторського бачення розв'язання вказаної проблеми.

У рамках євроінтеграційного процесу в Україні спостерігається прагнення до гармонізації системи міжнародних розрахунків із директивами ЄС. Це відображається у таких напрямках:

- приєднання до міжнародних стандартів IBAN та SEPA;
- адаптація практик електронної ідентифікації й електронного підпису (eIDAS);
- трансформація нормативної бази НБУ щодо валютних операцій (2023–2025).

Поняття міжнародних розрахунків у сучасних умовах набуває динамічного змісту, що змінюється відповідно до фінансових інновацій, змін законодавства,

геополітичної ситуації. Відповідно, для оцінювання ефективності міжнародних розрахунків дослідники пропонують нові критерії, зокрема:

- цифрова зрілість процесу (оцінка використання фінтех-рішень);
- адаптивність до регуляторних змін (оцінка відповідності новим вимогам НБУ, FATF);
- економічна вигідність (зменшення вартості трансакцій);
- швидкість обробки розрахунків;
- надійність виконання зобов'язань (рівень виконання умов контракту).

Отже, узагальнюючи наукові підходи, можна стверджувати, що міжнародні розрахунки сьогодні розглядаються як стратегічно важливий елемент зовнішньоекономічної діяльності, ефективність якого обумовлює фінансову стабільність підприємства та національну економічну безпеку. Це вимагає постійного вдосконалення форм, методів та інструментів розрахунків із урахуванням змін у міжнародному фінансовому середовищі.

Проблеми функціонування механізму міжнародних розрахунків у країнах з перехідною економікою, зокрема в Україні, розглядаються в працях [1-2], які наголошують на нестабільності валютного законодавства, надмірній зарегульованості та складності механізмів валютного контролю. Особливу увагу вони приділяють оцінюванню ефективності обслуговування зовнішньоекономічних угод банками, а також впливу репатріаційних обмежень на фінансову стійкість підприємств.

У дослідженнях авторів [2-3] виділяються класичні форми міжнародних розрахунків: акредитив, інкасо, банківський переказ, а також розрахунки за відкритим рахунком. За рівнем банківської участі вони класифікуються на низький (переказ), середній (інкасо) та високий (акредитив) рівень. Найвищий рівень захисту має документарний акредитив, проте водночас він є найдорожчим інструментом.

На думку сучасних науковців, вибір форми розрахунку має базуватися на оцінці рівня ризику, платоспроможності партнера, доступності банківських сервісів та умов контракту. При цьому важливу роль відіграє ефективність банківських послуг, включаючи швидкість виконання, відповідність міжнародним стандартам та прозорість трансакцій.

Значну увагу дослідники також приділяють цифровізації розрахунків, зокрема впровадженню фінтех-рішень, застосуванню блокчейн-платформ та електронного документообігу в зовнішньоторговельній діяльності. Питання кібербезпеки та захисту даних при здійсненні міжнародних платежів набувають першорядного значення.

Міжнародні розрахунки в умовах зовнішньоекономічної діяльності регулюються розгалуженою системою нормативно-правових актів, що охоплюють як національні, так і міжнародні джерела права. Ефективність організації міжнародних розрахунків безпосередньо залежить від правового

поля, в межах якого здійснюється валютне регулювання, банківський нагляд, комплаєнс-контроль, протидія легалізації доходів та фінансування тероризму, а також забезпечення правових гарантій учасників ЗЕД.

Список використаних джерел

1. Doroshenko, T. Mechanisms for evaluating the effectiveness of international payment instruments // Economic Bulletin of the University. – 2023. – Issue 49. – P. 105–110.
2. Andriichuk, V. Legal and financial regulation of foreign exchange transactions in Ukraine // Journal of Eastern European Law. – 2024. – Vol. 3, No. 2. – P. 33–42.
3. Ivanytska, N. Strategic determinants of international settlements in conditions of geopolitical instability // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. – 2025. – Vol. 1(3). – P. 61–69.

Орищин Н. Р.,

УДК 658.8

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів

Паращин О. Р.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів

Руліківський О. А.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів

АДАПТАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ЗОВНІШНЬОГО ФІНАНСУВАННЯ ДО ЦИКЛІВ КРИЗА-ВІДНОВЛЕННЯ: ЗМІНА ПРІОРИТЕТІВ ІНВЕСТИТОРІВ ТА ВИМОГ ДО СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

У сучасних умовах воєнних дій та поствоєнного відновлення особливого значення набуває проблема трансформації системи зовнішнього інвестування підприємств. Війна спричинила масштабні економічні втрати, руйнування

виробничих потужностей, зниження рівня довіри інвесторів і загострення ризиків для ведення бізнесу. Одночасно відбувається зміщення інвестиційних пріоритетів: підприємства потребують не лише фінансової підтримки, але й довгострокових стратегічних партнерств, спрямованих на модернізацію виробництва, впровадження інновацій та інтеграцію у глобальні ланцюги створення вартості.

Зовнішні інвестиції традиційно відіграють роль каталізатора економічного зростання, забезпечуючи приплив капіталу, доступ до сучасних технологій і управлінського досвіду. Проте у періоди кризових викликів, особливо зумовлених воєнними подіями, класичні механізми інвестування втрачають ефективність. Інвестори висувують підвищені вимоги до захисту капіталу, гарантій прозорості та стабільності інституційного середовища. Це обумовлює необхідність розробки нових моделей та інструментів зовнішнього інвестування, які б поєднували економічну доцільність із врахуванням високого рівня ризиків.

У поствоєнний період роль іноземних інвестицій лише зростатиме, адже відновлення економіки потребує значних ресурсів, що перевищують можливості державного бюджету та внутрішнього приватного капіталу. Саме зовнішні інвестиції можуть стати основою для створення сучасної інфраструктури, відбудови підприємств, розвитку нових технологічних секторів та забезпечення стійкого економічного зростання. Тому дослідження трансформації системи зовнішнього інвестування підприємств в умовах воєнних і поствоєнних викликів є надзвичайно актуальним як у науковому, так і в практичному вимірі.

Постановка проблеми. Попри визнану важливість зовнішніх інвестицій для економіки країни, існує низка проблем, які стримують їх ефективний розвиток у воєнних та поствоєнних умовах. По-перше, високий рівень ризиків, пов'язаних із воєнними діями, ускладнює прогнозування майбутніх результатів інвестиційних проєктів. По-друге, відсутність належних механізмів страхування та гарантування інвестицій знижує зацікавленість потенційних інвесторів. По-третє, зберігаються інституційні бар'єри, пов'язані з корупцією, низьким рівнем правового захисту власності та бюрократичними процедурами. У поствоєнний період до цих проблем додаються виклики, пов'язані з потребою швидкої відбудови економіки та спрямування інвестицій у стратегічно важливі галузі.

Таким чином, постає завдання визначення напрямів трансформації системи зовнішнього інвестування підприємств, що дозволять збалансувати потреби у фінансових ресурсах з вимогами іноземних інвесторів, мінімізувати ризики та забезпечити довгострокову економічну стійкість.

Проблематика зовнішнього інвестування підприємств у кризових і посткризових умовах активно досліджується у працях міжнародних організацій та науковців. Глобальні огляди інвестиційної динаміки, зокрема "World

Investment Report 2024" та "Global Investment Trends Monitor" UNCTAD, фіксують суттєве падіння потоків прямих іноземних інвестицій (FDI) у 2023 р., а також нерівномірне відновлення у 2024–2025 рр. [1], [2]. Ці тенденції підтверджують необхідність пошуку нових підходів до залучення капіталу, адже традиційні інвестиційні моделі виявляються малоефективними у контексті високої невизначеності.

Окремий напрям досліджень пов'язаний із інвестуванням у "крихких" і воєнних контекстах. Звіти OECD та публікації Thompson [3], [4] акцентують на хронічному недофінансуванні таких країн і пропонують інструменти дериску та регіональної інтеграції як ключові умови для залучення приватного капіталу. Досвід підтверджує: без гарантій та спеціалізованих інституцій приватний сектор не схильний інвестувати у середовища з високими ризиками.

У випадку України питання зовнішнього інвестування набуває особливої актуальності. Згідно з оновленою оцінкою потреб на відновлення (RDNA4, лютий 2025), обсяг ресурсів становить \$524 млрд, що значно перевищує можливості внутрішнього фінансування [5]. Світовий банк у своїх звітах наголошує на потребі не лише у фінансових ресурсах, але й у мобілізації приватного капіталу для "зеленого та інклюзивного відновлення" [6]. Це створює нові вимоги до підприємств та держави у формуванні привабливого інвестиційного середовища.

Дослідження МВФ свідчать, що саме макроекономічна стабілізація є базовим "якорем довіри" для зовнішніх інвесторів. Оновлені огляди EFF-програми (2025) відзначають її позитивний вплив на інфляційні процеси та баланс зовнішніх платежів [7], [8]. Таким чином, інституційні реформи й забезпечення фінансової стабільності стають невід'ємною частиною інвестиційної політики у кризових умовах.

Європейська комісія у рамках Ukraine Facility розгорнула нові інструменти стимулювання FDI, серед яких гарантії, гранти та блендінг-механізми [9], [10]. Паралельно міжнародні фінансові організації, зокрема MIGA та IFC, запровадили інструменти страхування політичних ризиків і механізми розподілу ризиків для МСП [11], [12]. Це відповідає загальній світовій тенденції до переходу від "класичних" потоків FDI до більш складних архітектур фінансування, що поєднують грантову підтримку, боргові ресурси та гарантійні покриття.

Секторальні пріоритети для іноземних інвесторів в умовах України та інших кризових економік концентруються навколо енергетичної безпеки, аграрного виробництва, інфраструктури, цифровізації та відновлюваних джерел енергії [9], [13]. Ці напрями підтверджують зміщення фокусу до проектів, що одночасно забезпечують економічний ефект і підвищують стійкість національної економіки.

Таким чином, огляд сучасних досліджень демонструє наявність кількох ключових трендів: по-перше, відхід від традиційних моделей інвестування у бік

інструментів дериску та блендінгу; по-друге, зростання ролі міжнародних фінансових організацій як гарантів та каталізаторів капіталу; по-третє, концентрація інвестицій у стратегічно важливих секторах, що визначають відновлення та довгострокову стійкість. Водночас залишаються відкритими питання узгодження інтересів держави, міжнародних інституцій та приватних інвесторів, а також забезпечення прозорості та передбачуваності умов ведення бізнесу. Саме ці аспекти формують дослідницький розрив, який потребує подальшого наукового опрацювання.

Список використаних джерел

1. UNCTAD. (2024, June 20). World Investment Report 2024: Investment facilitation and growth. <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2024>.
2. UNCTAD. (2025, January 20). Global Investment Trends Monitor, No. 48. https://unctad.org/system/files/official-document/diaeiainf2025d1_en.pdf.
3. OECD. (2025, February). States of Fragility 2025. https://www.oecd.org/en/publications/2025/02/states-of-fragility-2025_c9080496.html.
4. Thompson, C. (2020). Financing in fragile contexts (OECD Development Co-operation Working Papers No. 88). OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/e87c2402-en>.
5. World Bank. (2025, February 25). Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment (RDNA4) <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2025/02/25/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released>.
6. World Bank. (2024, April). World Bank Group Support to Ukraine. <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/e3f1180759cce7f52826058517d542b5-0080012024/original/World-Bank-Group-Support-to-Ukraine-April-2024.pdf>.
7. IMF. (2025, March 28). Seventh Review of the Extended Arrangement under the EFF for Ukraine <https://www.imf.org/en/News/Articles/2025/06/30/pr-25227-ukraine-imf-completes-8th-rev-of-ext-arrang-under-eff>.
8. IMF. (2025, June 30). Eighth Review of the Extended Arrangement under the EFF for Ukraine <https://www.imf.org/en/News/Articles/2025/03/28/pr25081-ukraine-imf-completes-the-7th-rev-of-the-extended-arrangement-under-the-eff>.
9. European Commission. (2025, February 13). Ukraine Facility – Investment Framework. https://enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/countries-region/ukraine/ukraine-investment-framework_en.
10. European Commission. (2024, June). Ukraine Facility – guarantees and grants agreements. https://enlargement.ec.europa.eu/funding-technical-assistance/ukraine-facility_en?utm.
11. MIGA. (2023–2024). MIGA’s Ukraine Response and Support for Ukraine’s Reconstruction and Economy Trust Fund (SURE TF). <https://www.miga.org/migas-ukraine-response>.

12. IFC. (2024, November 20). IFC, DFC and Raiffeisen Bank Ukraine Join Forces to Support Ukrainian Businesses. <https://www.ifc.org/en/pressroom/2024/ifc-dfc-and-raiffeisen-bank-ukraine-join-forces-to-support-ukrainian-businesses>.

13. Malynovska, Y., Bashynska, I., Cichoń, D., Malynovsky, Y., & Sala, D. Enhancing the activity of employees of the communication department of an energy sector company. *Energies*, 2022. 15(13), 4701. <https://doi.org/10.3390/en15134701>.

Пігур Р. І.,

УДК 658.8

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів

Шило І. В.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів

Кудляк В. Я.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів

УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ РОЗШИРЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Активізування інвестиційної діяльності вітчизняних підприємств виступає основою для забезпечення ефективного і стабільного економічного розвитку нашої країни. Однак, розвиток економіки України є неможливим без інвестування.

Умови, які сьогодні диктують реалії української економіки (після пандемії, в умовах воєнного стану, та й після його завершення також) ніколи не були такими жорсткими та жорстокими.

Із одного боку, ми стоїмо перед необхідністю докорінних змін, з іншого, перед фактом глибокої соціальної, економічної, політичної криз.

Ситуацію ускладнює фактор невизначеності, що пов'язаний із війною з росією. Через неї надзвичайно складним є будь-яке прогнозування, планування у коротко-, середньо- і довгостроковому періодах. Тому постає гостра необхідність

уміння вітчизняних підприємств, їх керівництва пристосовуватися до викликів за сучасних економічних умов.

Необхідність адаптування до процесів трансформування в сучасній економіці нашої країни створює нагальну необхідність для діючих вітчизняних підприємств опановувати сучасні інноваційні технології, новітні види продукції (послуг, робіт), розширювати виробничо-господарську діяльність, диверсифікуватися, вкладати інвестиційні ресурси у просування товару/послуги/роботи через мережі онлайн-торгівлі тощо.

Від обсягів, рівня якості інвестування, рівня ефективності інвестиційних процесів значною мірою залежатиме й розвиток вітчизняної економіки. А на сьогодні, зважаючи на суттєве руйнування, втрати, вона потребуватиме значних коштів, які мають бути скеровані на відновлення, реструктуризування і підвищення рівня ефективності її функціонування [3].

Проблеми інвестування, управління інвестиційними процесами, підвищення рівня ефективності інвестиційної діяльності вітчизняних підприємств були, є та постійно знаходитимуться в колі фахових наукових інтересів (як науковців, так і практиків). Це обумовлюється тим, що інвестиційні ресурси надають можливостей підприємствам запроваджувати інноваційні технології, форми, системи управління виробничими процесами, сприяють соціально-економічному розвитку тощо. При здійсненні інвестиційної діяльності вітчизняні підприємства постійно зіштовхуються із вибором: інвестиційних ресурсів, інвестиційного рішення, рівнем інвестиційних ризиків тощо. Тобто управлінські рішення у сфері інвестиційних проєктів є достатньо жорсткими (експерт несе відповідальність за майбутню окупність вкладених у проєкт коштів). Вивчаючи парадигму наукової думки щодо визначення сутності поняття "інвестиційні ресурси", на думку провідних авторів, до цих ресурсів відносяться: грошові кошти, земельні ділянки, об'єкти природокористування, будівлі та споруди, обладнання, прилади/пристрої, обчислювальна техніка, транспортні засоби, винаходи, корисні моделі, програмне забезпечення, ноу-хау, товарні знаки тощо [1, 2, 4]. Альтернативним джерелом для формування інвестиційних ресурсів підприємств виступають залучені інвестиційні ресурси, які сформуються за рахунок емісії цінних паперів, збільшення розмірів поточних зобов'язань тощо.

До основних результатів від поставлених завдань для системи управління інвестиційними ресурсами прийнято відносити наступні: забезпечення високих темпів для економічного розвитку і зростання за рахунок інвестування найефективніших напрямків діяльності вітчизняної організації; максимізування доходів (прибутків) вітчизняної організації від її інвестиційної діяльності; досягнення необхідних (допустимих, планових) рівнів фінансової стійкості, платоспроможності тощо вітчизняного підприємства; мінімізування термінів використання кредитних ресурсів вітчизняним підприємством; мінімізування інвестиційних ризиків вітчизняного підприємства тощо.

Рівень ефективності управління інвестиційними ресурсами вітчизняного підприємства сприятиме прискоренню його соціально-економічного розвитку у цілому, динамічнішому формуванню його додаткових грошових потоків у вигляді прибутку від інвестицій, амортизаційних відрахувань тощо. Управління інвестиційними ресурсами вітчизняного підприємства має відповідати принципам стратегічного управління, адже система управління інвестиціями володіє стратегічним характером. Під інвестиційною стратегією слід розуміти систему його довгострокових цілей інвестиційної діяльності, які досягаються за рахунок характеру формування інвестиційних ресурсів, визначення оптимальної послідовності етапів реалізування, найефективніших методів їх досягнення.

Список використаних джерел

1. Бублик Є.О. Запровадження контролю за потоками капіталу: інституційний погляд та можливості України. Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки". 2022. №2. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-2-5662>.
2. Гнаткович О., Овчиннікова Т., Смолінська С. Фінансовий моніторинг в Україні та напрями його покращення. Економіка та суспільство, (38). 2022. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1271>.
3. Гобир І., Буй Ю. Стан та шляхи активізації інвестиційно-інноваційної діяльності у Івано-Франківській області. Економіка та суспільство, (37). 2022. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1190>.
4. Bilous, I. Optimization of settlement operations in foreign trade activities of Ukrainian enterprises // Baltic Journal of Economic Studies. – 2025. – Vol. 9, No. 1. – P. 123–131.

Склярів Н. Ю.,
здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка, м. Київ

УДК 659.127.8:32(477)
DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc251109.07>

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ І ДИСФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ БРЕНДИНГ: УРОКИ ТА ОРІЄНТИРИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Анотація. У роботі досліджено сутність функціонального та дисфункціонального державного брендингу, проаналізовано його роль у формуванні довіри, міжнародного іміджу й консолідації суспільства. На прикладах пострадянських країн виявлено

критерії ефективності бренду держави. Обґрунтовано напрями вдосконалення бренду України як демократичної та стійкої європейської держави.

Ключові слова: державний брендинг, функціональний брендинг, дисфункціональний брендинг, імідж держави, публічна дипломатія, міжнародна репутація, пострадянський простір.

У сучасному світі державний брендинг перетворюється на інструмент політичного впливу, економічної привабливості та міжнародної суб'єктності країни. Від ефективності іміджу держави залежить рівень довіри до її політичного курсу, привабливість для інвесторів, туристів і партнерів, а також здатність протидіяти зовнішнім загрозам у сфері інформаційної безпеки. Для пострадянських країн, зокрема України, питання формування автентичного бренду має особливу вагу, адже воно пов'язане з подоланням наслідків колоніального минулого, зміцненням національної ідентичності та утвердженням демократичних цінностей.

В умовах війни, гібридних викликів і масштабних внутрішніх реформ державний брендинг стає не лише елементом зовнішньої політики, а й потужним чинником суспільної єдності та довіри до влади. Україна сьогодні має унікальну можливість формувати власний позитивний образ на основі реальних досягнень – цифровізації, розвитку громадянського суспільства, волонтерського руху, модернізації армії та антикорупційних зрушень. Такий автентичний брендинг не лише підсилює стійкість держави, а й сприяє розширенню міжнародної підтримки, інтеграції в європейський і світовий простір, утверджуючи Україну як демократичну, відкриту та інноваційну країну.

Мета дослідження – визначити відмінності між функціональним і дисфункціональним державним брендингом та окреслити шляхи підвищення ефективності бренду України.

Ефективність державного брендингу може суттєво впливати на політичний і суспільний розвиток країни, особливо у пострадянському просторі, де імідж держави часто виступає компенсацією за нестачу усталених інституцій. Функціональним можна вважати такий державний брендинг, який відповідає реальному стану речей, сприяє досягненню стратегічних цілей держави та отримує підтримку як всередині країни, так і за її межами. Натомість дисфункціональний брендинг проявляється там, де офіційний образ розходиться з дійсністю, породжуючи недовіру, розчарування або навіть протести. Існують критерії, за якими оцінюють успішність чи провал державного бренду, на конкретних прикладах з пострадянських країн.

Ознаками функціонального державного брендингу є достовірність, консолідуючий потенціал і позитивні результати. Ефективний бренд ґрунтується на реальних змінах і спільних цінностях, формуючи довіру до державної політики. Приклади Грузії після реформ 2003 року та Естонії з концепцією "e-Estonia" демонструють узгодженість дій і риторики [1; 2].

Функціональний брендинг також сприяє єдності суспільства: інклюзивний образ держави, заснований на спільних цінностях, зменшує соціальні розбіжності. У "постмайданній" Україні акценти на гідності, свободі та незалежності сприяли консолідації населення та зростанню довіри до влади [3]. Крім того, успішний бренд зміцнює міжнародну репутацію держави. Позиціонування України як демократичної країни, орієнтованої на європейські стандарти, забезпечило підтримку міжнародних партнерів і статус кандидата в члени ЄС. Отже, функціональність державного бренду визначається узгодженістю дій і слів, здатністю об'єднувати суспільство та генерувати довіру й підтримку [4].

Інформативним прикладом є Казахстан, бренд якого як "стабільної та процвітаючої держави під мудрим керівництвом" до недавнього часу певною мірою відповідав реальності. Економічне зростання та міжетнічна злагода сприяли формуванню позитивного іміджу, що забезпечив приплив іноземних інвестицій у нафтогазовий сектор і підтримку з боку провідних міжнародних партнерів. Попри недемократичний характер політичної системи, брендинг ефективно виконував свою функцію – підвищував економічну привабливість і зміцнював роль Казахстану як регіонального посередника [6].

Навіть авторитарні держави можуть мати ознаки функціонального бренду, якщо забезпечують реальні блага. Азербайджан тривалий час підтримував імідж модерної світської країни завдяки нафтовим доходам, інфраструктурним проєктам і зростанню рівня життя [5]. В результаті владі вдавалося утримувати лояльність значної частини громадян, бо обіцянки добробуту не були пустими для певного прошарку суспільства. Таким чином, навіть за відсутності політичних свобод бренд може вважатися частково функціональним, якщо він приносить відчутні результати, які визнають люди. Однак варто наголосити: такий підхід працює доти, доки реальність відповідає створеному образу хоча б у ключових аспектах.

Дисфункціональний державний брендинг виникає, коли офіційний образ різко суперечить реальності. У таких випадках бренд перетворюється на пропагандистську ширму, що з часом викликає розчарування й недовіру. Так, у росії декларована "суверенна демократія" виявилася фікцією через відсутність політичної конкуренції, переслідування опозиції та знищення незалежних ЗМІ [7]. Така невідповідність породжує цинізм і апатію: значна частина росіян перестає вірити будь-яким заявам влади. Коли бренд суверенної демократії не підкріплений реальними свободами, він стає порожнім звуком.

Другою ознакою дисфункціонального державного брендингу є суспільний спротив офіційній ідеології. Коли державний імідж не відповідає цінностям громадян, виникає недовіра й протест. Так, у Білорусі 2020 року створений образ "острова стабільності" зруйнувався після фальсифікації виборів і насильства, спричинивши масові протести та втрату довіри до влади. [8].

Третьою ознакою є втрата міжнародної легітимності. Коли держава декларує миролюбність, але діє агресивно, зовнішні партнери відмовляють їй у довірі. Показовим є приклад росії, що, позиціонуючи себе як стабілізуючу силу, водночас вдавалася до агресії проти сусідніх держав, зокрема анексувала Крим і розпочала війну проти України [11]. Це зруйнувало її імідж "відповідального гравця" та спричинило міжнародну ізоляцію, санкції й втрату репутації.

Випадки дисфункціонального брендингу у пострадянських країнах не обмежуються авторитарними режимами: іноді й у демократичних державах офіційний імідж суперечив реальним діям влади, що призводило до втрати довіри. Так, в Україні початку 2010-х років режим В. Януковича позиціонував державу як стабільну та європейсько орієнтовану, водночас відбувалося згортання демократичних свобод, посилення корупції й політичні переслідування [9]. Розрив між задекларованим брендом і фактичним станом речей спричинив суспільне розчарування, кульмінацією якого стала Революція Гідності.

Екстремальний приклад Туркменістану демонструє максимальну відчуженість бренду від дійсності: офіційна риторика "епохи відродження" контрастує з бідністю населення, репресіями та міжнародною ізоляцією [10]. У такому випадку державний брендинг виконує суто декоративну, легітимізуючу функцію, повністю втрачаючи здатність сприяти суспільному розвитку.

Таким чином, ефективність державного брендингу визначається його відповідністю дійсності, здатністю консолідувати суспільство та формувати стійку довіру всередині країни й за її межами. Функціональний брендинг базується на реальних перетвореннях і послідовності між словами та діями, тоді як дисфункціональний зводиться до декларацій, що не мають підґрунтя. Такий бренд може тимчасово створювати ілюзію стабільності, але зрештою призводить до внутрішньої недовіри та втрати міжнародної легітимності, як це демонструє приклад росії. Натомість держави, що наповнюють свій імідж реальним змістом, забезпечують собі довготривалу підтримку громадян і партнерів. Таким чином, справжній державний бренд є не інструментом прикриття, а механізмом розвитку, коли за образом стоять автентичні зміни.

Виходячи з вищевказаного пропонуємо для України:

– Зміцнювати автентичність бренду держави через відповідність між задекларованими цілями та реальними діями уряду.

- Формувати інклюзивний наратив, що об’єднує громадян навколо спільних цінностей – гідності, свободи, єдності та європейського вибору.
- Підтримувати комунікаційну послідовність між внутрішньою політикою, реформами й зовнішнім позиціонуванням, аби уникнути розриву між образом і дійсністю.
- Акцентувати на результатах реформ, як на ключових елементах іміджу сучасної європейської України.
- Розвивати міжнародний бренд через довіру, демонструючи прозорість, стійкість до криз та готовність до співпраці на основі спільних цінностей.

Список використаних джерел

1. Amnesty International. Human Rights in Turkmenistan. URL: <https://www.amnesty.org/en/location/europe-and-central-asia/eastern-europe-and-central-asia/turkmenistan/report-turkmenistan> (date access: 07.11.2025).
2. Atlantic Council. Defining Russian election interference: An analysis of select 2014 to 2018 cyber-enabled incidents. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/defining-russian-election-interference-an-analysis-of-select-2014-to-2018-cyber-enabled-incidents-2> (date access: 07.11.2025).
3. Centre for Public Impact. Seizing the Moment: Rebuilding Georgia's Police. 2016. URL: <https://centreforpublicimpact.org/public-impact-fundamentals/seizing-the-moment-rebuilding-georgias-police> (date access: 06.11.2025).
4. Estonia's Remarkable Digital Transformation. IMF F&D Magazine. 2018. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2018/03/trenches> (date access: 07.11.2025).
5. Freedom House. Breaking Down Democracy. URL: <https://freedomhouse.org/report/special-report/2017/breaking-down-democracy> (date access: 07.11.2025).
6. Human Rights Watch. Belarus: Unprecedented Crackdown. URL: <https://www.hrw.org/news/2021/01/13/belarus-unprecedented-crackdown> (date access: 07.11.2025).
7. Reforming the Ukrainian Economy under Yanukovich: The First Two Years. Carnegie Endowment for International Peace. URL: <https://carnegieendowment.org/research/2012/04/reforming-the-ukrainian-economy-under-yanukovich-the-first-two-years> (date access: 07.11.2025).
8. Ukraine's Decentralisation Reforms and the Path to Reconstruction. LSE Public Policy Review. URL: <https://ppr.lse.ac.uk/articles/10.31389/lseppr.87> (date access: 07.11.2025).
9. World Bank. Azerbaijan Economic Report, Spring 2014: Public Investment Still Drives Growth. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/7fe9bed8-c2b8-540c-97ee-bd13ac91dc4d> (date access: 07.11.2025).
10. World Bank. Kazakhstan Overview. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/kazakhstan/overview> (date access: 07.11.2025).
11. Європейська комісія. Шлях України до членства в ЄС. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/ukraines-path-towards-eu-accession_en (дата звернення: 06.11.2025).

Сокіл Т. Є.,

УДК 340.12

здобувачка другого

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc251109.13>

(магістерського) рівня вищої освіти,

Харківський національний університет

імені В. Н. Каразіна, м. Харків

ДІАЛЕКТИКА СВОБОДИ ТА РІВНОСТІ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗМІСТОВНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЯК ЦЕНТРАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

Розглядаючи справедливість як виключно формальну відповідність нормі з погляду юридичного позитивізму, ми нехтуємо її сутнісним наповненням. Однак, в умовах зростання соціальної нерівності та постнекласичних викликів, таких як глобальна економічна диспропорція, кліматична криза чи правове регулювання штучного інтелекту, виникає нагальна потреба в розгляді змістовної справедливості. Стосовно права, змістовну справедливість слід пов'язувати насамперед із діалектичним забезпеченням балансу між вимогами формальної рівності та не менш важливою для характеристики змісту справедливості категорією свободи [5, с. 144].

Передусім, перш ніж розглядати їхню взаємодію, необхідно звернутись до сутнісного розуміння свободи. У світлі глобальних викликів, коли людина зіштовхується з обмеженнями (наприклад, економічні диспропорції тощо), виникає запит на її автономію. Відповідно, свобода постає перед нами як здатність до самовизначення, самостійного вибору та реалізації індивідуальної унікальності (автономія особи). Інакше кажучи, коли право визнає особу як самоцінну одиницю, наділену людською гідністю, тоді створюються умови для її вільної діяльності в рамках закону [2].

Якщо свобода є сутнісною потребою автономної особистості, то реалізація цієї свободи неможлива без рівності [6]. Рівність слід розглядати не як тотожність соціальних результатів, а як універсальну вимогу справедливості. Вільні громадяни тієї країни, яка прагне до справедливості, мають бути забезпечені рівними правовими можливостями та однаковим ставленням закону (формальна рівність). Тобто, рівність є фундаментальним механізмом, що запобігає привілеям і слугує умовою для того, щоб кожен міг скористатися своєю свободою [3].

Водночас діалектика рівності та свободи полягає у їх нерозривній напрузі та взаємообмеженні. Ця напруга виникає тому, що неконтрольована свобода має тенденцію перетворюватися на домінування сильних, тоді як абсолютна рівність

нівелює індивідуальні відмінності. Підтвердження цього знаходимо в монографії українського правника Миколи Козюбри: “<...> утвердження власної свободи недопустиме через заперечення свободи інших людей” [5, с. 144-145]. Іншими словами, якщо людина використовує свою свободу для домінування чи дискримінації інших, то вона порушує принцип рівності та, зрештою, руйнує правову систему. Відповідно, щоб досягти змістовної справедливості, необхідно забезпечити такий правовий баланс, де рівність виступає як межа свободи, а свобода – як мета рівності.

Розгляд крайніх проявів свободи та рівності наочно демонструє, чому їхнє балансування є центральним завданням права. У разі, якщо індивідуальна свобода буде абсолютно необмеженою, виникає ризик перетворення її на привілей та домінування сильних суб'єктів (наприклад, корпорацій чи впливових груп), що руйнує соціальну солідарність. В такому випадку поняття обов'язку (як суспільної солідарності та відповідальності) ігнорується, а право зводиться до інструменту захисту егоїстичних інтересів.

Тоді як необмежена рівність (радикальний егалітаризм) нівелює індивідуальну унікальність та автономію, що призводить до стагнації та втрати стимулів. Наприклад, нерегульований ринок (крайня свобода) призводить до критичної економічної нерівності, де у більшості відсутні реальні можливості скористатися своїми правами. Це відбувається тому, що формальна рівність прав не враховує фактичної нерівності стартових умов, що зрештою створює порожню декларацію свободи. Відповідно, правова система повинна знаходити “золоту середину”, балансуючи між формальною вимогою рівності та сутнісною потребою свободи для забезпечення справжньої, змістовної справедливості.

Виходячи з цього, змістовна справедливість можлива лише тоді, коли формальна рівність правил поєднується з фактичною рівністю можливостей, гарантованою захистом фундаментальних прав особи. Тобто, без захисту невідчужуваних прав і свобод людина не може бути суб'єктом, здатним до автономної дії, що робить рівність порожньою (або ілюзорною/недієвою) декларацією [2].

Людська гідність виступає фундаментальною аксіологічною основою цього балансу, оскільки вона є первинною цінністю, що обумовлює як вимогу рівного ставлення, так і необхідність поваги до унікальності особи [4]. Наприклад, коли громадянин, через гарантовані соціальні права, отримує доступ до якісної освіти, він реалізує не лише право на освіту, але й свободу у виборі свого майбутнього, оскільки отримує практичні можливості для самореалізації. В такому випадку, справедливість перетворюється з абстрактного ідеалу на конкретний суспільний результат.

Іншим, не менш важливим інструментом у запровадженні змістовної справедливості, є процедурна справедливість. Під нею мається на увазі забезпечення неупередженості та належної правової процедури, що спрямовані на гарантування справедливості результату, незалежно від соціального статусу учасників. Тому, дотримання цих процедурних правил є необхідною передумовою для легітимації рішень, що стосуються діалектичного балансу між свободою та рівністю [1].

Розглянемо такий приклад: судова справа про стягнення боргу. Формальна рівність вимагає, щоб закон був застосований однаково до кредитора та боржника. Однак, для забезпечення змістовної справедливості, процедура має гарантувати боржнику (часто економічно слабшій стороні) право на належний захист, безоплатну правову допомогу та час на оскарження. Якщо ці процедурні права порушені, навіть формально “правильне” рішення (свобода кредитора на захист власності) призведе до глибоко несправедливого соціального результату та порушення автономії боржника. Це підтверджує, що процедура виступає фільтром, який захищає слабких від домінування сильних у процесі реалізації їхніх формальних прав.

Попри наведену діалектику, в суспільній свідомості часто трапляється хибне ототожнення рівності з певною однаковістю. Однак, рівність у контексті змістовної справедливості – це не тотожність результатів, а рівність перед законом (формальна), що доповнена рівністю можливостей (фактична). Саме ця двоїста вимога (рівне ставлення та врахування унікальності) необхідна для того, щоб свобода не перетворилася на привілей, а рівність не знищила автономію. Таким чином, осмислення цієї діалектики та обґрунтування механізмів її синтезу в процесі правотворчості та правозастосування є центральним завданням сучасної філософії права [3].

Підсумовуючи вищевикладене, діалектика свободи та рівності є перманентним імпульсом розвитку права. Ця діалектика, ґрунтуючись на людській гідності, уможливорює синтез формальної рівності та індивідуальної автономії. Забезпечення змістовної справедливості є, відповідно, центральним нормативним завданням та одним із головних викликів філософії права. Якщо правова система ігнорує цю діалектику, вона неминуче впадає до крайнощів: або до домінування привілеїв (абсолютна свобода), або до нівелювання особистості (абсолютна рівність), що призводить до втрати правової сутності формальних норм. Актуальність цього синтезу для вирішення сучасних викликів полягає в тому, що лише інтеграція змістовної справедливості дозволяє ефективно реагувати на аксіологічно складні проблеми та забезпечувати гуманність і легітимність правової системи в умовах постнекласичної епохи.

Список використаних джерел

1. Andersson E. Freedom, Equality and Justifiability to All: Reinterpreting Rawls // Journal of Political Philosophy. – 2022. – Vol. 26. – P. 591-612.
2. Rawls J. A Theory of Justice. Cambridge, MA : Belknap Press, 1971.
3. Spicker P. Liberty, Equality, Fraternity. – Bristol : Policy Press, University of Bristol ; Chicago : University of Chicago Press, 2006. – 192 p.
4. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М. І. Козюбри. – К. : Ваіте, 2015. – 392 с.
5. Козюбра М. І. Практична філософія права: Монографія. – К. : “ДУХ І ЛІТЕРА”, 2024. – 496 с.
6. Марченко О. В. Філософія права : навчальний посібник / Марченко О. В. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. – 304 с.

Shevchuk, Y. A.,
applicant for the second (master's)
level of higher education, specialty
“Public Administration and Management”,
Polissia National University, Zhytomyr

УДК 35.073.53:061.1EU
DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc251109.08>

INFLUENCE OF EUROPEAN INTEGRATION ON THE DEVELOPMENT OF COMPETENCE OF PUBLIC PROJECT MANAGERS IN UKRAINE

European integration is a constitutionally enshrined foreign policy priority of Ukraine and at the same time a key driver of the modernisation of the public administration system. The recognition of membership in the European Union as a strategic goal necessitates a profound transformation of state institutions, management practices and personnel policy, including in the field of public project management. Public administration reform is considered a prerequisite for Ukraine's successful progress on the path towards the EU, and the European Union systematically supports this process through expert, technical and financial assistance [1].

Under the conditions of implementation of the Association Agreement and the acquisition of candidate country status for EU membership, the issue of developing the professional competence of public project managers becomes particularly relevant. They are responsible for planning, implementing and monitoring programmes and projects aimed at the implementation of the EU acquis, the

fulfilment of sectoral agreements, and the effective use of financial assistance provided by the Union and other international partners. An insufficient level of competence in this category of managers directly affects the speed and quality of European integration, the level of trust on the part of European institutions and the effectiveness of reforms.

The competence-based approach, which has been gradually introduced into the sphere of public administration in Ukraine since the late 1990s, has been significantly strengthened under the influence of European integration processes. Recent research emphasises the need to move from formal assessment of qualifications to a comprehensive assessment of competences that combine knowledge, skills, abilities, values and behavioural indicators of civil servants [2; 3]. This has led to the renewal of approaches to training, professional development and assessment of public service personnel, including public project managers.

Under the influence of European integration, the content and structure of key competences of a public project manager are changing. Traditional managerial competences (planning, organisation, control, communication, leadership) are complemented by specific competences related to European standards: understanding of the institutional architecture of the EU and its policies; knowledge of the procedures for programming, implementing and monitoring EU-funded projects; ability to work with EU legal acts and adapt them to national legislation; skills of intercultural communication and work in multinational teams; adherence to the principles of good governance, integrity, transparency and accountability.

A separate group consists of competences associated with the introduction of results-based management and the logical framework approach, which are widely used in EU projects. A public project manager must be able to formulate project goals and objectives in the logic of “input – process – output – outcome”, determine indicators for achieving goals, build a monitoring and evaluation system, and take into account risks and assumptions. The competence-based approach to forming and selecting project team members, presented in recent studies, demonstrates the possibility of using integrated competence indicators for making personnel decisions [4].

European integration stimulates the development of the system of professional training for public servants in a separate direction “European integration”. National professional development programmes, coordinated with the National Agency of Ukraine on Civil Service, are focused on building professional knowledge of EU standards in relevant sectors as well as on communication and analytical competences [5; 6]. Within such programmes, public servants and project managers acquire up-to-date knowledge of the legal and institutional aspects of EU–Ukraine

cooperation, mechanisms for attracting European financial assistance, requirements for project cycle management, and criteria for evaluating project effectiveness from the perspective of European partners.

A significant influence of European integration can also be observed in the renewal of professional standards and approaches to the professional identity of civil servants. Recent studies underline that the adaptation of the civil service to EU standards implies not only changes in procedures and regulations, but also the formation of a new managerial culture based on European values, public service ethics, a focus on human rights and the quality of public services [7]. For public project managers, this means strengthened competence blocks such as strategic vision, innovation, ability to cooperate with stakeholders, change and crisis management, as well as a proactive position in introducing European practices.

The alignment of national approaches to public project management with European standards is carried out through a number of tools: harmonisation of legislation in the fields of public administration and public finance; implementation of European principles of good governance; participation of Ukrainian institutions in EU technical assistance programmes; introduction of internationally recognised project management standards (PRINCE2, PMBOK, etc.) into the activities of public authorities; development of internal regulatory documents describing competence models for project leaders. In practice, this is manifested in the combination of formal competence models with performance appraisal systems, the introduction of competitive procedures and transparent selection of project team members based on a combination of professional and behavioural competences.

At the same time, the process of developing the competence of public project managers in Ukraine faces a number of challenges. Among them are the fragmented nature of the professional development system, unequal access to modern training programmes between central and local levels, limited opportunities for practical application of acquired knowledge in specific projects, staff losses caused by the full-scale war, as well as the heavy workload of managers with current tasks. In addition, European integration sets new requirements for digital competences, the ability to work with large data sets, electronic document management systems and e-procurement platforms, which requires additional resources and methodological support.

Promising directions for improving the process of competence development of public project managers under conditions of European integration include: designing and implementing a comprehensive national competence model for this category of managers, taking into account EU recommendations; integrating modules on

European integration, project management and change management into educational programmes in public administration; expanding the practice of dual and blended learning, internships in European institutions and public authorities of EU member states; introducing mentoring and coaching systems for young managers; strengthening the role of professional associations and network interaction. An important prerequisite is also institutionalisation of mechanisms for regular competence assessment and the development of individual trajectories of professional growth for project managers.

Thus, European integration acts not only as an external political benchmark but also as a systemic factor in transforming the content and mechanisms of competence development of public project managers in Ukraine. It promotes the transition to a competence-oriented model of public administration in which professional, value-based, communication and digital competences aligned with EU standards play a key role. The further success of Ukraine’s European integration course will largely depend on the state’s ability to ensure systematic, continuous and practice-oriented development of these competences among public project managers, especially in the context of post-war recovery and future membership in the European Union.

References

1. Public Administration Reform. National Agency of Ukraine on Civil Service. URL: [access date: 09.11.2025].
2. Bolotina Ye. V. Competence-based approach in public administration. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*. 2017. No. 3(49). P. 157–164.
3. Sochynska-Syvirtseva I. M. Implementation of the competence-based approach in the assessment of civil service personnel. *Ekonomika ta derzhava i rehiony*. 2021. No. 4. P. 84–89.
4. Kovalchuk O. Method for assessing and selecting candidates for project teams on the basis of the competence-based approach. *Visnyk LDUBZhD*. 2021. No. 24. P. 120–127.
5. Yevropeiska intehtsiia: zahalna korotkostrokovna prohrama pidvyshchennia kvalifikatsii. Knowledge Management Portal of the National Agency of Ukraine on Civil Service. URL: [access date: 09.11.2025].
6. Pidvyshchennia kvalifikatsii za napriamom “Yevropeiska intehtsiia”. Official website of the National Agency of Ukraine on Civil Service. URL: [access date: 09.11.2025].
7. Yarmystyi M. Professional identification of civil servants in the context of adapting the civil service to EU standards. *Ekonomika, menedzhment, administruvannia*. 2024. No. 1(107). P. 193–198.

Шендюк Р. Б.,

УДК 658.8

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів

Кульматицький В. С.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів

Смолин М. А.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів

ПЕРЕБУДОВА МЕХАНІЗМІВ ЗАЛУЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОГО КАПІТАЛУ: ЦИФРОВА ІНТЕГРАЦІЯ, АДАПТАЦІЯ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ТА НОВІ МОДЕЛІ ОЦІНКИ ПІДПРИЄМСТВ

Вплив кризових викликів на систему зовнішнього інвестування підприємств проявляється насамперед через різке зниження інвестиційної привабливості країн, охоплених війною чи масштабними кризами. Воєнні дії руйнують виробничі та транспортні потужності, створюють додаткові витрати для бізнесу, ускладнюють доступ до ринків збуту й сировинних ресурсів. Окрім матеріальних втрат, ключовим чинником стає підвищення невизначеності, що знижує готовність іноземних інвесторів вкладати капітал у середовище з високими ризиками. Внаслідок цього навіть потенційно прибуткові проекти втрачають свою привабливість без зовнішніх гарантій чи підтримки міжнародних фінансових інституцій.

Серед основних ризиків, які визначають поведінку інвесторів у кризових умовах, можна виділити економічні, політичні та інституційні. Економічні ризики охоплюють інфляцію, валютні коливання, падіння купівельної спроможності та руйнування ланцюгів постачання. Політичні ризики зумовлені нестабільністю влади, загрозами націоналізації активів, військовою ескалацією та зміною регуляторних правил. Інституційні ризики пов'язані з корупцією, низькою ефективністю судової системи, проблемами захисту прав власності та відсутністю

дієвих механізмів арбітражу. Сукупність цих чинників формує середовище, де іноземний інвестор змушений враховувати не лише фінансову доцільність, а й можливість втрати капіталу.

Досвід інших країн, що перебували у подібних умовах, демонструє важливість запровадження спеціальних механізмів підтримки інвестицій. Так, у Хорватії та Боснії і Герцеговині після воєнних конфліктів ключову роль у відновленні відігравали міжнародні донори та гарантійні програми Світового банку й ЄБРР, які дозволяли компенсувати підвищені ризики. У випадку Іраку та Афганістану суттєве значення мало політичне ризикове страхування від MIGA та USAID, що створювало мінімально необхідний рівень довіри для приватних інвесторів. Приклади країн Центрально-Східної Європи також підтверджують, що поєднання міжнародної фінансової допомоги, макроекономічної стабілізації та правових реформ дозволяє відновити інвестиційні потоки навіть після тривалих криз.

Таким чином, воєнні та інші кризові виклики зумовлюють суттєве зниження інвестиційної привабливості, підсилюють спектр ризиків і роблять систему зовнішнього інвестування вразливою. Проте досвід країн, що пройшли шлях від конфлікту до відновлення, свідчить: за умови комплексної державної політики, гарантійних інструментів та міжнародної підтримки можлива поступова відбудова довіри інвесторів і формування основ для нової моделі інвестиційної системи.

Система зовнішнього інвестування у кризових та посткризових умовах зазнає істотних трансформацій, спрямованих на зменшення ризиків і відновлення довіри інвесторів. Ці зміни проявляються у трьох ключових напрямках.

– нові механізми залучення інвестицій. У кризовий період поширюється використання проектного та блендінг-фінансування, що поєднує ресурси донорів, міжнародних фінансових інституцій та приватного капіталу. Значного значення набувають державно-приватні партнерства, які забезпечують розподіл ризиків між державою та бізнесом. Активно впроваджуються інструменти страхування політичних ризиків та гарантії "першої втрати", які підвищують захищеність інвесторів. Додатковим напрямом стає цифровізація інвестиційних процесів, включно з платформами для пошуку інвесторів і краудфандинговими рішеннями.

– посилення ролі державної політики та міжнародних інституцій. Держава відіграє ключову роль у створенні стабільного правового поля, запровадженні спеціальних гарантійних фондів та механізмів підтримки інвесторів. Водночас міжнародні організації, такі як Світовий банк, МВФ, ЄБРР, МФК та MIGA, забезпечують фінансування критично важливих проєктів, сприяють стабілізації макроекономічної ситуації та беруть участь у формуванні довгострокових програм відновлення.

– адаптація корпоративних стратегій підприємств. Компанії переорієнтовують свою діяльність на більш стійкі галузі – енергетику, аграрний сектор, цифрові технології та інфраструктуру. Вони диверсифікують джерела фінансування, поєднуючи зовнішні та внутрішні ресурси, а також активно впроваджують ESG-стандарти та принципи "зеленої" реконструкції, що відповідає глобальним трендам інвестиційної діяльності. Важливим елементом стає налагодження партнерств із транснаціональними корпораціями, що відкриває доступ до міжнародних ринків та інноваційних технологій.

Таким чином, трансформаційні зміни у системі зовнішнього інвестування мають комплексний характер: вони стосуються фінансових інструментів, державної політики та стратегій підприємств. У сукупності ці чинники створюють основу для поступового відновлення інвестиційної активності та формування стійкої моделі розвитку в умовах воєнних і поствоєнних викликів.

Після завершення воєнних дій зовнішнє інвестування стає критичним чинником економічного відновлення. Моделі реконструкції зазвичай спираються на поєднання державних ресурсів, міжнародної допомоги та приватного капіталу. У таких умовах іноземні інвестиції відіграють подвійну роль: вони не лише забезпечують фінансове підживлення економіки, а й сприяють модернізації виробничої бази, впровадженню нових технологій та інтеграції у глобальні ланцюги створення вартості.

Пріоритетними галузями для інвесторів у відновлювальний період виступають енергетика та відновлювані джерела енергії, агропромисловий комплекс, транспортна та цифрова інфраструктура, а також виробничі сектори, що мають потенціал швидкого зростання й експорту. Для кожної з цих сфер важливим є створення сприятливого інституційного середовища та прозорих правил гри.

Водночас результативність зовнішніх інвестицій у поствоєнний період значною мірою залежить від синергії між міжнародними донорами, державою та бізнесом. Донори формують гарантійні та фінансові інструменти, держава створює умови правового захисту і стимулювання, а бізнес забезпечує реалізацію проєктів на практичному рівні. Лише комплексна взаємодія цих суб'єктів здатна забезпечити довгостроковий ефект від інвестицій та перехід від відбудови до сталого розвитку.

Таким чином, зовнішнє інвестування у поствоєнний період стає не лише джерелом капіталу, а й механізмом структурної перебудови економіки, що сприяє модернізації та підвищенню конкурентоспроможності підприємств. Визначення пріоритетних галузей, використання сучасних моделей відновлення та налагодження синергії між усіма учасниками інвестиційного процесу створюють основу для переходу від відбудови до сталого економічного розвитку.

Наступним кроком дослідження є визначення практичних інструментів та рекомендацій, здатних забезпечити ефективність системи зовнішнього інвестування підприємств у нових економічних умовах.

Список використаних джерел

1. European Commission. (2025, February 13). Ukraine Facility – Investment Framework. https://enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/countries-region/ukraine/ukraine-investment-framework_en.
2. European Commission. (2024, June). Ukraine Facility – guarantees and grants agreements. https://enlargement.ec.europa.eu/funding-technical-assistance/ukraine-facility_en?utm.
3. MIGA. (2023–2024). MIGA’s Ukraine Response and Support for Ukraine’s Reconstruction and Economy Trust Fund (SURE TF). <https://www.miga.org/migas-ukraine-response>.
4. IFC. (2024, November 20). IFC, DFC and Raiffeisen Bank Ukraine Join Forces to Support Ukrainian Businesses. <https://www.ifc.org/en/pressroom/2024/ifc-dfc-and-raiffeisen-bank-ukraine-join-forces-to-support-ukrainian-businesses>.
5. Malynovska, Y., Bashynska, I., Cichoń, D., Malynovskyy, Y., & Sala, D. Enhancing the activity of employees of the communication department of an energy sector company. *Energies*, 2022. 15(13), 4701. <https://doi.org/10.3390/en15134701>.

СЕКЦІЯ 6. ЕКОНОМІКА ТА ТЕХНОЛОГІЇ

SECTION 6. ECONOMICS AND TECHNOLOGY

Брюховецька Н. Ю.,

УДК 332.146

д-р екон. наук, професор, завідувачка
відділу проблем економіки підприємств,
Інститут економіки промисловості
НАН України, м. Київ

Ієвлев В. В.,

здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Інститут економіки промисловості
НАН України, м. Київ

АЛГОРИТМ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВ

В сучасних умовах особливу увагу набувають проблеми, пов'язані із забезпеченням людськими ресурсами підприємств в умовах повоєнного відтворення, необхідні для вирішення складних підтримки і розвитку сучасного виробництва. Людські ресурси можна розглядати як компонент інтелектуального капіталу, який, поруч із клієнтським і організаційним капіталом, бере участь у процесі створення цінностей. Поряд з матеріальними ресурсами і капіталом ключовим фактором стають знання, роль людських ресурсів залишається центральною.

А тому ефективність функціонування підприємства в кризових умовах визначається створеною системою управління людськими ресурсами, дієвість якої залежить від внеску всіх працівників у досягнення єдиної організаційної мети [1-2]. Суттєвого значення набуває *управління персоналом як комплексний, цілеспрямований вплив на людські ресурси у напрямку забезпечення оптимальних умов для творчої та ініціативної праці для досягнення цілей підприємства.*

Незважаючи на наявність великої кількості можливих шляхів розвитку для підприємства, відкритим залишається питання щодо вибору конкретної стратегії чи групи стратегій, які відповідають баченням керівництва щодо довгострокових перспектив розвитку, зокрема у воєнних та повоєнних умовах. Однією з найбільш важливих завдань щодо підготовки до реалізації стратегії забезпечення людськими ресурсами підприємства є алгоритм її реалізації (рис. 1).

Алгоритм реалізації стратегії забезпечення людськими ресурсами підприємств в умовах повоєнного відтворення має передбачати такі етапи: визначення цільових параметрів стратегії з урахуванням впливу зовнішнього середовища; здійснення вибору стейкхолдерів та вибору стратегії; реалізація обраної стратегії та проведення аналізу результатів, отриманих від реалізації стратегії, розробка коригуючих заходів.

На першому етапі стратегію забезпечення людськими ресурсами підприємств в умовах повоєнного відтворення можна визначити як *набір довгострокових цілей, спрямованих на розвиток та збільшення людських ресурсів підприємства, а також підвищення їх внутрішньої узгодженості та координації*. Основна мета стратегії полягає у створенні умов для працівників, які дозволяють їм реалізувати різні аспекти свого індивідуального людського капіталу в рамках підприємства, а також у *встановленні координаційних механізмів взаємодії між співробітниками*.

Рис. 1 Алгоритм реалізації стратегії забезпечення людськими ресурсами підприємств в умовах повоєнного відтворення

На другому етапі відбувається визначення всіх зацікавлених сторін (стейкхолдерів). Виявлення внутрішніх та зовнішніх стейкхолдерів є основою бізнес-моделі. Встановлення відносин зі стейкхолдерами слід розглядати як процес формування та розвитку ключових компетенцій підприємства [3]. Організаційні компетенції, у свою чергу, включають знання, навички та досвід, що дозволяють ефективно виконувати поточні завдання (*функціональні компетенції*), адаптуватися до змін і створювати нові ресурси (*динамічні компетенції*), а також набувати стійких переваг перед конкурентами в мінливому середовищі (*ключові компетенції* як унікальна здатність підприємства створювати цінність).

На наступному етапі відбувається вибір альтернативної стратегії. Процес визначення стратегічних альтернатив охоплює три ключові етапи: встановлення місії, визначення перспективних цілей та вибір методів їх досягнення. Важливість місії як основного орієнтиру діяльності та її публічне озвучення полягає в тому, що вона задає вектор для формування та остаточного затвердження обраної стратегії.

Реалізація стратегії відбувається на п'ятому етапі. Даний етап являє собою практичне здійснення обраного шляху забезпечення людськими ресурсами підприємств в умовах повоєнного відтворення. Вона спирається на узгоджені плани, що відповідають загальній стратегії та охоплюють усі сфери діяльності.

На шостому етапі проводиться аналіз результатів та оцінка ефективності стратегії забезпечення людськими ресурсами підприємств, має багаторівневий і багатоаспектний характер та має враховувати синергію учасників на всіх етапах стратегічного управління.

На останньому етапі проводиться у разі необхідності корегування стратегії забезпечення людськими ресурсами підприємств. В умовах воєнного та повоєнного відтворення динамічне коригування стратегії цілком виправдане, воно відбувається завдяки безперервному моніторингу внутрішнього та зовнішнього середовища із використанням різних методик. Сам процес коригування частіше всього складається з аналізу поточного стану, формулювання оновлених цілей та внесення змін до плану дій.

Таким чином, можна стверджувати, що не дивлячись на невизначеність зовнішнього середовища, обумовленого воєнними руйнуваннями, стратегічний погляд на забезпечення людськими ресурсами має принципове значення для існування підприємства як суб'єкта господарювання та його ефективного функціонування на ринках. Структурований підхід у визначенні послідовних етапів забезпечення підприємства людськими ресурсами необхідної кількості і належної якості, що представлено через представлений алгоритм формування стратегії забезпечення людськими ресурсами підприємств, буде сприяти формуванню людського ресурсу з необхідними функціональними, динамічними і ключовими компетенціями працівників.

Список використаних джерел

1. Брюховецька Н. Ю. Управління розвитком людського капіталу підприємств: інституціональний аспект: монографія / Н.Ю. Брюховецька, О.А. Чорна; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Київ, 2015. – 268 с.
2. Булеев І.П. Атаманчук Г.С. Проблеми формування механізму мотивації персоналу промислового підприємства // Вісник економічної науки України. 2010. №1. С.42-47.
3. Adner R., Helfat C.E. Corporate effects and dynamic managerial capabilities // Strategic Management J. – 2003. – № 10. – p. 1011-1025.

Гармаш К. О.,

УДК 339.9:502.131.1:339.137.2

здобувачка першого

(бакалаврського) рівня вищої освіти,

Державний торговельно-економічний

університет, м. Київ

Науковий керівник:

Саркісян Л. Г.,

канд. екон. наук, доцент

кафедри світової економіки,

Державний торговельно-економічний

університет, м. Київ

ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА ЯК ФАКТОР КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НА ГЛОБАЛЬНОМУ РИНКУ

Глобальна економіка трансформується завдяки переходу до екологічно збалансованої моделі розвитку. Зелена економіка, яку визначають як економіку з низькими викидами, ефективним використанням ресурсів і соціальною інклюзивністю, перетворюється зі стратегії на периферії у ключовий пріоритет для держав та корпорацій. Дослідники підкреслюють, що зелена економіка не може існувати автономно та тісно взаємопов'язана з економікою навколишнього середовища, циркулярною, соціальною, феміністською, екологічною та біоекономіками, а її розвиток ґрунтується на принципах добробуту, справедливості, планетних меж, ефективності та належного управління [1]. Нині конкурентоспроможність на світових ринках залежить не лише від вартості

виробництва чи технологій, а й від здатності інтегрувати принципи сталого розвитку бізнес-моделі, формуючи нові механізми глобальних переваг.

Актуальність дослідження зумовлена стрімким зростанням глобального ринку екологічних та кліматичних рішень, який за останнє десятиліття демонструє унікальну динаміку розвитку. За даними LSEG, ринкова капіталізація зеленої економіки зросла з середньорічним темпом 13,8% за останні десять років, досягнувши 7,2 трлн доларів США у першому кварталі 2024 року, що перевищує темпи росту загального фондового ринку більш ніж у півтора рази [2]. Мета полягає в аналізі взаємозв'язку між впровадженням принципів зеленої економіки та формуванням конкурентних переваг на глобальному ринку, виявленні основних механізмів, визначенні перспектив розвитку конкурентоспроможності в умовах глобального переходу до моделі сталого розвитку.

Концептуальні засади зеленої економіки як чинника конкурентоспроможності ґрунтуються на зміні парадигми економічного розвитку, де екологічні інновації перетворюються на джерело стратегічних переваг. Згідно з GSCI 2024, який оцінює країни за 216 кількісними показниками, лише Швеція як лідер рейтингу досягла показника 61 бал зі 100 можливих, тоді як глобальне середнє значення становить 43,4 бала, що свідчить про величезний невикористаний потенціал для впровадження моделей "win-win" у сфері сталого розвитку. Зелена конкурентоспроможність базується на 6 фундаментальних компонентах: індексі природного капіталу, індексі ресурсоефективності, індексі соціального капіталу, індексі інтелектуального капіталу та інновацій, економічній сталості та індексі ефективності управління. Скандинавські країни, які займають 4 з 5 перших місць рейтингу, демонструють, що високий рівень екологічної відповідальності не лише не суперечить економічному зростанню, а навпаки, створює синергетичний ефект, де інвестиції у зелені технології трансформуються у довгострокову конкурентну перевагу через підвищення продуктивності ресурсів, зниження операційних ризиків та формування репутаційного капіталу [3].

Емпіричний аналіз глобальних тенденцій засвідчує, що зелена економіка вже перетворилася на окремий високодинамічний сектор світового господарства з унікальними характеристиками зростання. Дослідження LSEG “Investing in the Green Economy 2024”, яке охоплює понад впр компаній у глобальному масштабі та 133 категорії зелених продуктів і послуг, виявило, що якби зелена економіка розглядалася як самостійна галузь відповідно до Industry Classification Benchmark, вона посідала б 2 місце за фінансовими показниками за останнє десятиліття, поступаючись лише технологічному сектору. Доходи від зеленої економіки зростали з темпом 7,6% річних протягом останнього десятиліття, що

на два відсоткові пункти перевищує темпи зростання сукупних доходів глобального ринку. Географічна диверсифікація зеленої економіки також демонструє зрілість сектору: понад 50 розвинених та ринків, що розвиваються, роблять внесок у зелену економіку, при цьому США залишаються найбільшим ринком завдяки масштабам економіки, однак країни Північно-Західної Європи лідирують за інтенсивністю впровадження зелених технологій. Ці дані спростовують традиційне уявлення про конфлікт між екологічною відповідальністю та економічною ефективністю, натомість демонструючи, що екологічна трансформація відкриває доступ до швидкозростаючих ринків з довгостроковим потенціалом [2].

Корпоративні стратегії у сфері зеленої економіки переконливо ілюструє діяльність компанії Unilever, яка стала одним із глобальних лідерів у впровадженні принципів сталого розвитку та циркулярної економіки в бізнес-модель. Відповідно до звіту Unilever, стратегія компанії ґрунтується на 4 пріоритетних напрямках – клімат, природа, пластик та умови життя – що інтегруються у всі операційні процеси та ланцюги постачання. У межах цієї стратегії Unilever досягла 97 % обсягів закупівель без вирубки лісів для ключових сировинних товарів (пальмова олія, папір, чай, соя), а також реалізувала 23 програми регенеративного землеробства та 13 програм захисту природних екосистем, які охопили близько 130 000 га та 425 000 га відповідно [4]. Unilever розглядає перехід до низьковуглецевої моделі як стратегічний чинник підвищення конкурентоспроможності: інвестиції у регенеративне землеробство, екологічно безпечні матеріали та інноваційні рішення у сфері пакування сприяють не лише зниженню операційних ризиків, але й формуванню репутаційного капіталу та інвестиційної привабливості на міжнародних ринках. Згідно з корпоративною стратегією Growth Action Plan, Unilever прагне одночасно забезпечувати зростання бізнесу та скорочення екологічного сліду, демонструючи можливість поєднання економічної ефективності з екологічною відповідальністю. Таким чином, досвід Unilever засвідчує, що комплексний підхід до екологічної трансформації формує синергетичний ефект між економічними, соціальними та екологічними цілями, створюючи нову парадигму корпоративної конкурентоспроможності у глобальній зеленій економіці [5].

Європейський досвід імплементації зелених стратегій через European Green Deal представляє найбільш амбітний регіональний експеримент у масштабуванні принципів зеленої економіки як основи конкурентоспроможності. З моменту запуску Зеленої угоди у 2019 році сукупні викиди європейського приватного сектору скоротилися на 28%, однак досягнення цільового показника нульових

викидів до 2050 року залишається складним завданням, яке вимагає не лише екологічної трансформації, а й перегляду регуляторних підходів для прискорення промислових інновацій [6]. Згідно з дослідженням European Green Deal Index, Естонія, Швеція, Латвія та Австрія є країнами-лідерами за показниками впровадження Зеленої угоди, що підтверджує ефективність північноєвропейського шляху до зеленої економіки. Green Deal Industrial Plan спрямований на посилення конкурентоспроможності європейської індустрії з нульовими викидами через 4 стовпи: створення сприятливого регуляторного середовища, прискорений доступ до фінансування, розвиток навичок та компетенцій, а також міжнародне співробітництво на засадах справедливої конкуренції. Європейська система торгівлі викидами вже згенерувала понад 200 млрд євро доходів для зелених та соціальних фондів, демонструючи, як механізми ціноутворення на вуглець можуть стимулювати інновації та створювати фінансові ресурси для трансформації. Водночас виникають ризики фрагментації ринку та регуляторних бар'єрів, які можуть уповільнити темпи впровадження зелених технологій та послабити конкурентні позиції європейських компаній відносно азіатських та американських конкурентів [7].

Виклики конкурентоспроможності у контексті зеленої економіки мають особливу гостроту в умовах геополітичної нестабільності та інтенсифікації глобальної конкуренції за технологічне лідерство у сфері чистих технологій. Китай контролює понад 80% світових виробничих потужностей сонячних панелей, що створює стратегічну залежність для країн, що здійснюють енергетичний перехід, і демонструє, як зелена економіка стає ареною геополітичного суперництва за контроль над критичними ланцюгами постачання. Раптові експортні обмеження Китаю на важкі рідкісноземельні метали у квітні 2025 року призвели до зупинки виробництва автомобілів на кількох підприємствах у Європі, підкреслюючи вразливість залежності від концентрованих джерел постачання критичних матеріалів для зелених технологій. У цьому контексті конкурентоспроможність визначається не лише ефективністю виробництва, а й здатністю забезпечити стійкість ланцюгів постачання через диверсифікацію джерел, розвиток технологій переробки та створення регіональних виробничих кластерів. Sustainable Trade Index 2024, що оцінює 30 провідних економік за 72 індикаторами у 3 напрямках сталості, виявив позитивну кореляцію між економічними та соціальними показниками сталості та ВВП на душу населення, однак майже відсутність кореляції між екологічними показниками та рівнем економічного розвитку, що свідчить про те, що екологічна ефективність визначається не стільки рівнем багатства, скільки політичною волею та стратегічними пріоритетами національних урядів [8].

Фінансові механізми та інвестиційні потоки у зелену економіку формують потужну інфраструктуру для масштабування конкурентних переваг та створення довгострокової вартості для стейкхолдерів. Дослідження показують, що компанії з високими ESG-показниками демонструють більшу стійкість до фінансових криз та здатні залучати капітал на кращих умовах завдяки зниженню ризик-премії інвесторів, що створює структурну перевагу у вартості капіталу порівняно з конкурентами з низькими екологічними стандартами. Horizon Europe, дослідницька та інноваційна програма ЄС на період 2021-2027 років, спрямовує понад 35% свого бюджету на боротьбу зі зміною клімату, створюючи потужний стимул для розробки проривних рішень у сфері декарбонізації. Інноваційний фонд ЄС та InvestEU забезпечують фінансування для масштабування чистих технологій, проте середньострокові структурні потреби у фінансуванні значно перевищують поточні можливості, що потребує створення Європейського фонду суверенітету для підтримки промислової трансформації. World Economic Forum у звіті “Delivering on the European Green Deal 2024” підкреслює, що успішна реалізація зеленої трансформації вимагає поглиблення співпраці між державним та приватним секторами, подолання фрагментації ринку та регуляторних бар'єрів, а також прискорення промислових інновацій для посилення економічної конкурентоспроможності регіону в умовах складного геополітичного ландшафту та інтенсивної глобальної конкуренції [6].

Підсумовуючи, взаємозв'язок між зеленою економікою та глобальною конкурентоспроможністю свідчить, що екологічна трансформація стала головним чинником економічного успіху XXI століття. Зелена економіка не суперечить ефективності, а створює нову вартість через інновації, оптимізацію ресурсів і зниження ризиків, забезпечуючи стійкі конкурентні переваги на ринках майбутнього. Щорічне зростання ринкової капіталізації зелених секторів на 13% підтверджує потенціал екологічно орієнтованих бізнес-моделей. Водночас його реалізація потребує подолання геополітичних ризиків, регуляторної фрагментації та дефіциту інвестицій у науку й технології. Найуспішніші країни та корпорації поєднують інновації, стратегічне управління постачанням і державно-приватну співпрацю. Впровадження зеленої економіки є не лише екологічним завданням, а й стратегічним шляхом до технологічно розвиненої та конкурентоспроможної економіки в умовах нової парадигми сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Сич К., Бугайчук В., Грабчук І. Тенденції та перспективи розвитку зеленої економіки в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. № 30. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-48> (дата звернення: 05.11.2025).

2. Investing in the green economy 2024 / L. Dai et al. London : London Stock Exchange Group plc, 2024. 33 p. URL: https://www.lseg.com/content/dam/lseg/en_us/documents/sustainability/investing-in-green-economy.pdf (дата звернення: 05.11.2025).
3. The Global Sustainable Competitiveness Index (GSCI) - SolAbility. *SolAbility Sustainable Competitiveness*. URL: <https://solability.com/the-global-sustainable-competitiveness-index> (дата звернення: 05.11.2025).
4. Unilever PLC. Unilever sees signs of progress towards sustainability goals | Unilever. *Unilever*. URL: <https://www.unilever.com/news/news-search/2025/unilever-sees-early-signs-of-progress-on-sustainability-goals/> (дата звернення: 05.11.2025).
5. Unilever PLC. We're working to reduce emissions across our value chain. *Unilever*. URL: <https://www.unilever.com/sustainability/climate> (дата звернення: 06.11.2025).
6. Delivering on the European Green Deal: A Private Sector Perspective / W. Kaastra та ін. Switzerland : World Economic Forum, 2025. 40 с. URL: https://reports.weforum.org/docs/WEF_Delivering_on_the_European_Green_Deal_A_Private_Sector_Perspective_2025.pdf (дата звернення: 06.11.2025).
7. The European Green Deal. *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (дата звернення: 06.11.2025).

Дяченко А. К.,

УДК 336.77:339.72

здобувачка вищої освіти,
Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ

Олійник А. А.,

канд. екон. наук, доцент
кафедри міжнародного менеджменту,
Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ

РОЛЬ КРЕДИТНИХ РЕЙТИНГІВ У МІЖНАРОДНОМУ КРЕДИТУВАННІ

У сучасних умовах глобалізації світових фінансових ринків, кредитні рейтинги відіграють важливу роль у формуванні фінансової стабільності та довіри між учасниками ринку. Глобалізація ринків капіталу, активне міжнародне інвестування та зростання обсягів зовнішніх запозичень вимагають високого

рівня прозорості й довіри між учасниками фінансових відносин. Саме тому дослідження ролі кредитних рейтингів у міжнародному кредитуванні є актуальним, адже вони виступають важливим інструментом оцінки ризиків і визначення вартості фінансових ресурсів. Аналізуючи вплив кредитних рейтингів на процес залучення капіталу, можна краще зрозуміти механізми функціонування міжнародного кредитного ринку та чинники, що визначають стабільність фінансових систем у глобальному середовищі. Саме від рівня кредитного рейтингу залежить вартість запозичень, доступ до міжнародних ринків капіталу та можливість держав і корпорацій отримувати фінансування на вигідних умовах. Метою дослідження є визначення ролі кредитних рейтингів у міжнародному кредитуванні та аналіз їхнього впливу на фінансову стійкість суб'єктів господарювання й держав [1, 2, 3].

Кредитний рейтинг – це умовний вираз кредитоспроможності суб'єкта рейтингування або його окремого боргового зобов'язання за спеціальною шкалою, прийнятою рейтинговим агентством. Він відображає оцінку якісної та кількісної інформації про боржника, включаючи фінансові показники, ринкову позицію та управлінські ризики в макроекономічному середовищі [1]. Залежно від суб'єкта оцінювання виокремлюють суверенні, корпоративні та індивідуальні рейтинги. Суверенний кредитний рейтинг характеризує рівень інвестиційної привабливості держави та є індикатором політичних і економічних ризиків, з якими стикаються іноземні інвестори. Наявність високого кредитного рейтингу підвищує довіру міжнародних фінансових інститутів і сприяє залученню зовнішнього фінансування на вигідніших умовах. Водночас, низький рейтинг свідчить про підвищену ймовірність дефолту та знижує можливості держави або компанії отримати кредити на світовому ринку [1]. Індивідуальний (персональний) кредитний рейтинг – це інтегрований показник, що відображає рівень кредитоспроможності фізичної особи на основі аналізу її кредитної історії та фінансової поведінки. Високе значення рейтингу свідчить про низький рівень кредитного ризику та підвищує ймовірність отримання нових позик, тоді як низький рейтинг зменшує шанси на схвалення кредитних зобов'язань фінансовими установами [4].

Складові кредитного рейтингу базується на комплексному аналізі кредитної історії позичальника, його фінансового стану та соціально-економічних характеристик. Основним джерелом формування рейтингу є кредитна історія – регулярність і своєчасність виконання зобов'язань за попередніми позиками. Високий рейтинг свідчить про надійність позичальника, тоді як наявність прострочень або непогашених боргів суттєво його знижує [5]. Крім кредитної історії, рейтингові агентства враховують соціальний статус, рівень доходів, наявність активів і майна, що можуть виступати забезпеченням. Якщо

позичальник не має кредитної історії або брав кредити незначну кількість разів, розрахувати рейтинг практично неможливо [1, 4]. У таблиці 1 на основі даних Українського бюро кредитних історій (УБКИ) можна виділити шкалу оцінювання кредитного рейтингу позичальників:

Таблиця 1

Шкала Кредитного рейтингу

Діапазон балів	Рівень кредитного рейтингу	Характеристика позичальника та умови кредитування
0	Вкрай низький	Отримання кредиту неможливе навіть у мікрофінансових організаціях (МФО).
0-250	Низький	Кредит можуть надати лише МФО на невеликі суми та під високий відсоток.
250-350	Нижче середнього	Кредити видаються на короткий термін і з підвищеною ставкою.
350-450	Середній	Можливе отримання кредиту, але на обмежену суму і короткий термін.
450-550	Високий	Позичальник може розраховувати на швидке схвалення кредиту та вигідніші умови у банку.
550-700	Дуже високий	Кредитор вважає позичальника максимально надійним; можливе отримання великих сум під низький відсоток.

Джерело: складено автором на основі даних [5].

У сфері міжнародного кредитування кредитні рейтинги виступають індикатором ризику для банків та інвесторів. Країни та компанії з високими рейтингами отримують кредити під нижчі відсоткові ставки, оскільки вважаються більш надійними позичальниками. Водночас низький рейтинг збільшує вартість позик або навіть обмежує можливість їх отримання. Рейтинги також впливають на рішення таких міжнародних інституцій, як Міжнародний валютний фонд і Світовий банк, при ухваленні програм фінансової підтримки [2,3].

Визначення кредитних рейтингів здійснюють міжнародні агентства Moody's, Standard & Poor's та Fitch Ratings, які розробили власні методології аналізу. Їхні оцінки базуються на таких факторах, як стан державних фінансів, рівень інфляції, зовнішній борг, політична стабільність та якість управління. Від результатів рейтингової оцінки залежить не лише довіра інвесторів, а й доступ позичальників до фінансових ринків [1].

У контексті міжнародного кредитування важливо визнавати, що застосування кредитних рейтингів має суттєві обмеження та ризики. Зокрема, спостерігається конфлікт інтересів між рейтинговими агентствами та емітентами, що може впливати на об'єктивність оцінок. Рейтинги часто із запізненням реагують на економічні зміни, що знижує їхню прогностичну цінність. Крім того, зниження рейтингу здатне поглиблювати фінансову нестабільність, підвищуючи вартість запозичень, тоді як обмежена прозорість методик і монополізація ринку агентств посилюють ризики недовіри до результатів оцінювання [6, 7].

За даними Світового банку та МВФ, країни з інвестиційним рівнем кредитного рейтингу (від BBB- і вище за шкалою S&P) залучають зовнішнє фінансування в середньому на 2–3 відсоткові пункти дешевше, ніж держави з рейтингом нижче інвестиційного рівня. Наприклад, середня прибутковість облігацій країн із рейтингом “А” становить близько 3,2 %, тоді як для країн із рейтингом “В” – понад 7 %. У 2024 році обсяг глобального боргу перевищив 307 трлн доларів, що становить близько 336 % світового ВВП, і саме кредитні рейтинги визначають розподіл цього боргового навантаження між державами та корпораціями [2, 6, 7]. Підвищення рейтингу навіть на один рівень зазвичай скорочує вартість запозичень на 10–20 базисних пунктів, що суттєво впливає на фінансову стійкість позичальників і доступ до міжнародних ринків капіталу. Таким чином, рейтинги не лише відображають поточний стан економіки, а й формують умови майбутнього кредитування.

Незважаючи на недоліки, кредитні рейтинги залишаються ключовим інструментом оцінки фінансової надійності та регулювання міжнародного кредитування. Вони сприяють **підвищенню прозорості фінансових ринків**, визначенню вартості позик і рівня ризику, а також підвищують **інвестиційну привабливість держав та компаній**. Разом із тим, існує необхідність у **підвищенні об’єктивності рейтингів**, розробленні альтернативних моделей оцінки та вдосконаленні регуляторних механізмів. Це дозволить зміцнити довіру до кредитних рейтингів та забезпечити **більш стабільне й ефективне функціонування глобальної фінансової системи**.

Список використаних джерел

1. Google Share. Інформаційні матеріали про кредитні рейтинги. URL: <https://share.google/ZAjzn5fg3WCQym6qg> (дата звернення: 22.10.2025).
2. Міністерство фінансів України. Світовий банк. URL: <https://mof.gov.ua/uk/svitovij-bank> (дата звернення: 22.10.2025).
3. Національний банк України. Аналітичні матеріали. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 22.10.2025).
4. ReCredit. Що таке персональний кредитний рейтинг. URL: <https://recredit.ua/uk/news/chto-takoye-personal-nyi-kreditnyi-reiting> (дата звернення: 22.10.2025).
5. IdeaBank. Фактори, що впливають на кредитний рейтинг. URL: <https://ideabank.ua/uk/experts/shcho-take-kredytyny-reytynh-factory-shcho-vplyvayut-na-kredytyny-reytynh> (дата звернення: 24.10.2025).
6. Реформа кредитно-рейтингового агентства не завершена. Брукінгсом. URL: <https://www.brookings.edu/research/credit-rating-agency-reform> (дата звернення: 26.10.2025).
7. Credit Rating and Debt Crises. PDF-документ. URL: [Credit Rating and Debt Crises.pdf] (дата звернення: 26.10.2025).

Калита П. Я.,
канд. техн. наук, старший науковий
співробітник, президент Української
асоціації досконалості та якості,
віцепрезидент Українського союзу
промисловців і підприємців, академік
Української академії наук, м. Київ

УДК 005.21:005.591.6:(477)
DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc251109.09>

ДОСКОНАЛИЙ МЕНЕДЖМЕНТ – СТРАТЕГІЧНА ОСНОВА РОЗВИТКУ: ВІД МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ – ДО ЯКОСТІ МЕНЕДЖМЕНТУ

Пропонується переосмислити природу управління – його цілі, засоби та стратегічну роль у сучасному світі. І особливо – в умовах війни, коли якість управління стає не просто професійною категорією, а питанням національної стійкості, безпеки і майбутнього.

Від функції – до філософії

Тривалий час управління якістю сприймалося як окрема функція – важлива, але ізольована. Воно асоціювалося з контролем, відповідністю, сертифікацією. Проте сьогодні цього вже недостатньо. Світ змінився – і разом із ним змінилася управлінська парадигма.

Наприкінці XX – на початку XXI століття відбувся якісний зсув: від "управління якістю" до "менеджменту якості". І це не просто зміна термінів – це зміна мислення. Від контролю – до створення цінності. Від відповідності – до довіри. Від формального дотримання процедур – до стратегічного лідерства.

Міжнародні стандарти ISO серії 9000 чітко артикулюють цю зміну. Вже з 2000 року вони орієнтують організації не на управління якістю, а саме на менеджмент якості – системний, процесний, орієнтований на зацікавлені сторони.

Від менеджменту якості – до якості менеджменту

Але час не стоїть на місці. Там, де раніше було достатньо повільно рухатися вперед, сьогодні вже треба бігти. Там, де колись вистачало просто "задовільної якості", сьогодні потрібні інновації, гнучкість, відповідальність, екологічність, етика, стійкість.

Так, безумовно, якість – це одна з ключових цінностей сучасного світу. Але скажіть: чи зможе компанія залишитися на плаву, якщо в неї, скажімо, якісний продукт, але неякісна комунікація? Або якщо вона не вміє працювати з ризиками, не має бачення, не розвиває людей, не вчиться на помилках?

Відповідь одна: потрібен сучасний, досконалий менеджмент. Менеджмент, який охоплює не лише якість продукції, а й якість рішень, процесів, стратегій, культури, лідерства.

Таким чином ми переходимо від локального менеджменту якості – до якості глобального менеджменту, який є основою життєздатності не лише окремої компанії, а й цілої країни.

Один із найвідоміших гуру менеджменту, Пітер Друкер, слушно зауважив: **"Не існує країн слаборозвинених – є лише погано керовані"**. Погано керовані – у всіх сферах: в економіці, освіті, охороні здоров'я, безпеці, культурі.

Менеджмент – інструмент досягнення цілей

Менеджмент – це не лише про якість. Це про здатність організації чи держави визначати та досягати складні, багатовимірні цілі у динамічному, непередбачуваному світі. Це про інновації, екологічну стійкість, освітню досконалість, антикорупцію, цифрову трансформацію, безпеку, інклюзію.

І саме тому якість менеджменту – критично важлива. Недосконалий менеджмент не здатен забезпечити ні якість, ні інновації, ні довіру. Він перетворюється з ресурсу – на ризик.

Якість менеджменту – це здатність керувати не лише якістю, а й людьми, ризиками, знаннями, змінами. Це здатність не просто реагувати – а передбачати, формувати, надихати.

Стандарти, моделі, методи: багатовимірність досконалості

Сучасний менеджмент досконалості – це не лише стандарти. Це ціла екосистема підходів:

- ISO 9001 – лідерство, контекст, ризики;
- ISO 56000 – управління інноваціями;
- ISO 37000 – належне корпоративне управління;
- ISO 21001 – якість освітнього менеджменту;
- EFQM Model – стратегічна досконалість;
- Six Sigma – зменшення варіацій і дефектів;
- Lean Management – усунення втрат і оптимізація;
- Balanced Scorecard – стратегічне управління через показники;
- Kaizen, TQM, PDCA – філософії постійного вдосконалення.

Ці підходи – це не просто інструменти. Це мова досконалості. Мова Перемоги.

І важливо: ці моделі не конкурують між собою. Вони доповнюють одна одну. Вони дозволяють організаціям обрати свій шлях – залежно від культури, контексту, рівня зрілості.

Трансформація управління: від control – до direct – і до management

Наприкінці XX – на початку XXI століття управління трансформується: поряд з control (оперативне управління – регулювання, виконання, моніторинг) набирає вагу direct (стратегічне керівництво – передбачення, формування політик, лідерство). І з'являється сучасне розуміння management – як скоординованої діяльності, що поєднує direct і control в єдину систему.

Це перехід від реактивного – до проактивного. Від адміністративного – до системного. Від виконавчого – до стратегічного.

У сучасному світі стратегічне управління – не опція, а вимога. І саме якість менеджменту визначає здатність організації адаптуватися, аргументовано діяти і створювати майбутнє.

Український контекст: якість в умовах війни

Вже понад три роки Україна перебуває у стані виснажливої, руйнівної, повномасштабної війни, розв’язаної російськими агресорами. За цей час знищено тисячі підприємств, інфраструктурних об’єктів, освітніх і медичних установ. Сотні тисяч людей загинуло. Мільйони були змушені покинути свої домівки.

Але попри все – Україна тримається. І не лише завдяки героїзму на фронті, а й завдяки здатності до самоорганізації, адаптації, управління в умовах невизначеності.

Проте війна – це не лише виклик. Це тест на якість. На якість рішень, комунікацій, лідерства. На якість управління – в усіх його проявах: державному, корпоративному, громадському.

І саме в цьому тесті виявились глибинні проблеми, які накопичувались роками. Проблеми, що пов’язані не лише з ресурсами чи інституціями, а з управлінською парадигмою – з тим, як ми розуміємо і практикуємо менеджмент.

Ще у 2000 році, коли в Україні було прийнято державний стандарт ДСТУ ISO 9000, проголошений "ідентичним" міжнародному, відбулася концептуальна підміна: сучасне розуміння менеджменту було зведено до звичного оперативного управління. Без акценту на стратегічне керівництво (direct), без розуміння лідерства як ключової компетентності. Це відобразилось і на якості підготовки відповідних фахівців у вищій школі, і на якості систем управління/менеджменту, які розробляли і застосовували в українських організаціях, і на якості державного управління країною в цілому.

Протягом чверті століття ця помилка не була виправлена. Навпаки – вона була "законсервована" і поширена через десятки інших нормативних документів. Через неналежне ставлення до менеджменту він і досі залишається "безхазяйним": жоден центральний орган виконавчої влади не опікується розвитком менеджменту в масштабах країни. В жодній державній політиці розвитку не відображені проблеми менеджменту та необхідність їх усунення. А в результаті – переважна більшість українських організацій ще й сьогодні керується застарілим уявленням про управління: контроль, відповідність, сертифікація, реагування на відхилення.

І це не просто технічна неточність. Це системна вада, яка коштує нам ефективності, гнучкості, довіри. І в умовах війни – ця вада стає критичною.

Бо війна вимагає не лише мужності, а й стратегічного мислення. Не лише оборони, а й передбачення. Не лише реагування, а й проактивного управління.

Тому сьогодні, як ніколи, ми маємо усвідомити: Україні потрібна глибока, системна реформа управлінської культури. Реформа, яка передбачає:

- Відхід від фрагментації – і перехід до координації;
- Відхід від формальності – і перехід до відповідальності;
- Відхід від інерції – і перехід до ініціативи.

Нам потрібна нова якість управління. Якість, що базується не на інструкціях, а на довірі. Не на жорсткому контролі, а на гнучкості. Не на закритості, а на прозорості.

Це виклик не лише для держави. Це виклик для всіх нас – для професійної спільноти, для бізнесу, для освітян, для лідерів громад.

Провідну роль у цій трансформації мають відігравати ті, хто вже сьогодні формує нову управлінську культуру: Українська асоціація досконалості та якості, Український союз промисловців і підприємців, Головне управління державного гарантування якості, а також провідні освітні та наукові інституції, зокрема Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана.

Саме ці та подібні структури здатні забезпечити:

- методологічну ясність,
- термінологічну узгодженість,
- діалог з міжнародними партнерами на спільній мові – мові досконалого менеджменту.

Бо нова управлінська парадигма – це не про бюрократію. Це про лідерство. Не про контроль – а про розвиток. Не про реакцію – а про стратегію.

І якщо ми хочемо перемогти не лише на полі бою, а й у сфері відновлення, модернізації, інтеграції до європейського простору – ми маємо почати з якості самого управління/менеджменту.

Висновок: якість менеджменту – це якість нашого майбутнього

І в підсумку всі ми маємо усвідомити: сучасний менеджмент – це не просто набір процедур чи регламентів. Це стратегічна компетентність, яка визначає, чи зможемо ми як суспільство:

- Побудувати стійку, інноваційну економіку;
- Відновити довіру до інституцій, які мають служити людям;
- Забезпечити прорив у науці, освіті, технологіях;
- Створити гідне, безпечне, справедливе майбутнє для наступних поколінь.

Менеджмент – це не лише про ефективність. Це про цінності. Про здатність бачити далі, діяти системно, об'єднувати зусилля.

Якість – це не окремий відділ, який перевіряє інших. Це спосіб мислення, який пронизує всю організацію, всю систему, всю країну. Це не контроль – це культура. Не інструкція – а стратегія. Не формальність – а відповідальність.

І якщо ми справді хочемо досягати складних, багатовимірних цілей – від оборони до відновлення, від реформ до інтеграції – ми маємо зробити якість не окремою функцією, а спільною справою. Справою лідерів, фахівців, громадян. Справою держави.

Менеджмент – це не лише про якість. Це про те, як ми приймаємо рішення. Як ми реагуємо на виклики. Як ми будуємо довіру. Як ми формуємо культуру.

Досконалий менеджмент – це не розкіш мирного часу. Це стратегічна основа Перемоги. І водночас – основа подальшого розвитку, відновлення, модернізації.

Бо якість менеджменту – це якість нашого майбутнього. І якщо ми обираємо якість – ми обираємо життя, гідність, стійкість і свободу.

Невенченко А. А.,
здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, м. Харків

УДК 336.1

ОСОБЛИВОСТІ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Ефективна фіскальна політика є базовим інструментом державного управління, через який формуються доходи бюджету та визначаються правила розподілу публічних коштів між пріоритетами розвитку. На боці доходів ідеться не лише про податкові ставки, а й про якість адміністрування, широту податкової бази, боротьбу з ухиленням, баланс між прямими та непрямими податками й передбачуваність податкових змін. На боці видатків ключовими є чіткі пріоритети, програмно-цільовий підхід, оцінка ефективності витрат, запобігання нецільовому використанню та корупційним ризикам.

У будь-якій фазі економічного циклу фіскальна політика має поєднувати стабілізаційну й розвиткову функції. У спадах - підтримувати сукупний попит через автоматичні стабілізатори та таргетовані заходи; у зростанні - утримувати проциклічні спокуси й нарощувати фіскальні буфери. Тому важливими є фіскальні правила (наприклад, обмеження дефіциту чи боргу, "якорі" видатків), які з одного боку дозволяють уряду застосовувати контрциклічні інструменти, а з іншого - стримують політично вмотивоване роздування витрат і забезпечують стійкість боргу.

Додатковою умовою результативності є узгодженість фіскальної політики з монетарною, інвестиційною та соціальною політиками, а також міжбюджетна координація: фінансова спроможність громад, справедливий розподіл ресурсів і прозорі трансферти. Суттєву роль відіграють прозорість і підзвітність: відкриті дані бюджету, незалежний фіскальний аналіз, громадський контроль і середньострокове бюджетне планування, що задає передбачувану траєкторію доходів і видатків.

Для України це означає комплекс завдань: підвищення якості податкового адміністрування без посилення фіскального тиску на легальний бізнес; концентрацію видатків на обороні, відновленні інфраструктури та людському капіталі; посилення середньострокового планування й боргової стійкості; а також інституціалізацію правил, які одночасно дають простір для антикризових дій і не допускають розбалансування бюджету. Такий підхід робить фіскальну політику не лише джерелом наповнення бюджету, а й інструментом довгострокового розвитку й довіри.

Попри тривалі спроби удосконалення системи державних фінансів, в Україні залишається невирішеною проблема забезпечення ефективної, стабільної та соціально орієнтованої фіскальної політики. Сучасні виклики, спричинені воєнним станом та економічною нестабільністю, вимагають нових підходів до формування бюджетних пріоритетів, раціонального розподілу ресурсів і посилення фінансової дисципліни. Недостатня узгодженість між податковою, бюджетною та інвестиційною політиками, а також обмежені можливості держави впливати на економічні процеси без зростання фіскального тиску свідчать про потребу у глибокій трансформації фіскальної системи [1, 2].

Під час воєнного стану роль фіскальної політики ще більше зростає, адже економіка зазнає як прямих, так і непрямих втрат: скорочення ВВП, згортання інвестицій, вплив робочої сили, зростання оборонних і соціальних видатків. Унаслідок падіння ділової активності доходи державного та місцевих бюджетів зменшуються, тоді як потреби у видатках (насамперед на оборону) зростають [2].

Проект Плану відновлення України підкреслює, що для швидкого відновлення, макроекономічної стабільності та руху в бік європейської інтеграції необхідні зважена фіскальна політика, підвищення ефективності бюджетних витрат, а також поліпшення податкового й митного адміністрування. В таких умовах особливого значення набуває стимулювальна складова фіскальної політики, спрямована на пом'якшення наслідків шоків, зміцнення стійкості місцевих фінансів і створення умов для їх належного наповнення [3].

Для забезпечення економічного розвитку територій у воєнний час фіскальна політика має підтримувати диверсифікацію місцевих економік: ефективніше використовувати наявні й залучати недовикористані ресурси, зміщувати акценти на потенціал місцевих ринків. Пошук альтернативних джерел доходів місцевих бюджетів – одне з першочергових завдань органів місцевого самоврядування сьогодні [2].

Підсумовуючи, фіскальна політика в умовах війни відіграє ключову роль у забезпеченні економічної стійкості держави. Вона має бути спрямована не лише на фінансування оборонних потреб, а й на підтримку виробничого сектору, розвиток регіональних економік та підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів.

Для досягнення цих цілей важливо:

- забезпечити прозорість і цільовий характер бюджетних видатків;
- удосконалити систему податкового та митного адміністрування;
- розширити дохідну базу місцевих бюджетів;
- залучати міжнародну допомогу на умовах контролю за її ефективним використанням;
- стимулювати економічну активність бізнесу через помірну фіскальну політику.

Таким чином, ефективна фіскальна політика має стати інструментом не лише фінансової стабілізації, а й економічного відновлення країни. Її результативність визначатиметься здатністю держави поєднати короткострокові потреби воєнного часу з довгостроковими пріоритетами сталого розвитку та інтеграції України у європейський економічний простір.

Список використаних джерел

1. Гуть Є. Соціально орієнтована фіскальна політика в умовах війни: загрози, обмеження та адаптаційні механізми. Сталий розвиток економіки. 2025. №2 (53). С. 411-416.
2. Bogdan T. Ukraine's fiscal developments and needs for economic recovery, reconstruction and European integration. Policy Notes and Reports 88. The Vienna Institute for International Economic Studies Wiener Institut für Internationale Wirtschaftsvergleiche, 2024. 76 p.
3. Myronenko O. Adapting to the unknown: Ukraine's public finances in the third year of war. Centre for Economic Strategy, 2025. 23 p.

Павлова С. І.,

УДК 640.432

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економіки, менеджменту,
маркетингу та готельно-ресторанної справи,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир

Кравчук М. М.,

здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ БАРУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО КОМПЛЕКСУ

Бар як складова готельно-ресторанного комплексу виконує не лише обслуговувальну функцію, а й виступає центром соціальної взаємодії, де поєднуються естетика простору, культура споживання напоїв та ефективне управління бізнес-процесами. У сучасній сфері гостинності саме бар часто формує перше емоційне враження про заклад і визначає рівень задоволеності відвідувачів. Тому результативне управління баром вимагає не тільки професійної

підготовки у галузі ресторанної справи, а й глибоких знань зі стратегічного менеджменту, маркетингу та психології споживацької поведінки [1, с. 46].

Типологія барів безпосередньо пов'язана з концепцією готельно-ресторанного комплексу, його позиціонуванням на ринку та характеристиками цільової аудиторії. Наприклад, у бізнес-готелях домінують лобі-бари, орієнтовані на швидке та комфортне обслуговування клієнтів, тоді як у курортних закладах перевага надається лаунж-барам, які створюють невимушену атмосферу відпочинку й спілкування. Особливу увагу тут приділяють інтер'єру, музичному супроводу та загальному візуальному образу простору [2, с. 203]. У світовій практиці все більшої популярності набувають вузькоспеціалізовані формати – винні, коктейльні, кавові або гастро-бари. Така концепція допомагає закладу виокремитися серед конкурентів, підкреслити власну ідентичність і залучити цільову групу споживачів [3, с. 67].

Організація, ефективної роботи бару базується на раціональному використанні простору, чіткій структурі розподілу обов'язків між персоналом і суворому дотриманні стандартів обслуговування. Відлагодженість цих процесів впливає не лише на швидкість подачі напоїв, а й на загальне сприйняття сервісу гостями. Застосування сучасних технологій – автоматизованих систем обліку, цифрових платформ для управління запасами та контролю замовлень – сприяє підвищенню операційної діяльності. Використання POS-систем, CRM-рішень і безконтактних форм оплати зменшує ризик помилок, оптимізує роботу персоналу та покращує контроль за фінансовими потоками [4].

Важливою складовою успішної діяльності бару є **управління асортиментом напоїв**. Гармонійне поєднання класичних позицій із авторськими коктейлями, урахування сезонності та використання локальних інгредієнтів формують позитивну репутацію закладу й визначають рівень прибутковості. Особливої популярності набувають бари, які роблять акцент на місцевій продукції, адже це підкреслює регіональну ідентичність і створює атмосферу автентичності. Такий підхід узгоджується з принципами сталого розвитку, оскільки підтримка локальних виробників і екологічно свідомих практик позитивно впливає на імідж готельно-ресторанного комплексу [5].

Культурно-естетичний компонент відіграє не менш важливу роль у діяльності бару. Сучасний бар перетворився з місця споживання напоїв на простір соціальної взаємодії та емоційного відпочинку. Гармонійне поєднання дизайну, кольорових рішень, ароматичного та музичного супроводу створює особливу атмосферу, яка формує впізнаваний стиль і вирізняє заклад серед конкурентів. Продумана концепція інтер'єру, сервісу та брендингу стає складовою іміджу комплексу й сприяє формуванню позитивних емоційних вражень у гостей [6, с. 90].

Ключовим чинником успішної роботи бару залишається **людський капітал**. Бармен –це не лише майстер мікології, а й комунікатор, який формує настрій закладу, створює дружню атмосферу та підтримує стандарти сервісної культури. Його професійні навички – креативність, емпатія та культура спілкування безпосередньо впливають на рівень задоволеності клієнтів. Тому сучасна система підготовки персоналу має приділяти увагу не лише технічним умінням, а й розвитку **soft skills**, умінню працювати з гостями різних культур і формуванню емоційного інтелекту [7, с. 58].

Маркетинговий аспект функціонування бару сьогодні стає одним із провідних інструментів просування готельно-ресторанного бізнесу. Використання сучасних **digital-технологій** – сторітелінгу, відеоконтенту, візуальної реклами в соцмережах, колаборацій із брендами напоїв – сприяє розширенню аудиторії та зміцненню іміджу закладу. Бар дедалі частіше набуває статусу культурного простору, де проводяться дегустації, тематичні вечори, музичні виступи та артподії. Такі заходи створюють емоційний зв’язок із відвідувачами, підвищують рівень лояльності та середній чек [8].

З економічної точки зору бар є одним із найприбутковіших підрозділів готельно-ресторанного комплексу. Реалізація напоїв із високою націнкою дозволяє покривати витрати на персонал, обладнання й утримання приміщення. Крім того, діяльність бару має синергійний ефект : клієнти, що користуються барними послугами, крім того частіше замовляють інші сервіси закладу. Систематичний аналіз продажів, грамотне фінансове планування та контроль витрат забезпечують стабільність доходів і конкурентоспроможність закладу готельно-ресторанного господарства [9, с. 211].

Одним із перспективних напрямків розвитку барної індустрії є поява **безалкогольних форматів** – так званих mocktail-барів. Їхня концепція базується на принципах здорового способу життя, використанні натуральних інгредієнтів та інноваційних технологій міксології. Такий формат відповідає глобальним тенденціям свідомого споживання, турботи про здоров’я та соціальну відповідальність бізнесу [10].

Таким чином, бар у структурі готельно-ресторанного комплексу слід розглядати як **багатофункціональну систему**, що поєднує економічні, культурні, організаційні й технологічні аспекти. Ефективність його роботи визначається узгодженістю цих елементів і здатністю адаптуватися до ринкових змін. Успішний бар – це не лише прибутковий осередок, а й важливий інструмент створення іміджу закладу, підвищення його конкурентоспроможності та формування унікального досвіду для гостей. Майбутнє барної культури полягає у персоналізації сервісу, інноваційності та дотриманні принципів сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Бойко М. М. *Організація обслуговування в готельно-ресторанному бізнесі*. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 312 с.
2. Котлер Ф., Боуен Дж., Мейкенз Дж. *Маркетинг гостинності і туризму*. Київ : Вільямс, 2019. 742 с.
3. Романенко О. В. *Барна справа та культура споживання напоїв*. Львів : Новий Світ, 2021. 280 с.
4. Buhalis D., Leung R. Smart Hospitality: Technologies and Experiences. *Tourism Review*. 2021. Vol. 76(2). – URL: <https://doi.org/10.1108/TR-03-2020-0110> (дата звернення: 25.10.2025).
5. Hjalager A.-M. Innovations in hospitality services. *Tourism Management*. 2020. Vol. 78. – URL: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2019.104056> (дата звернення: 25.10.2025).
6. Гончаренко І. С. *Управління якістю сервісу в готельно-ресторанних комплексах*. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2022. 256 с.
7. Чеботарьова Т. П. *Психологічні аспекти обслуговування в індустрії гостинності*. Одеса : Астропринт, 2018. 198 с.
8. Wirtz J., Zeithaml V. *Services Marketing: People, Technology, Strategy*. 9th ed. McGraw-Hill, 2022. – URL: <https://www.mheducation.com> (дата звернення: 25.10.2025).
9. Пашков С. А. *Економіка готельно-ресторанного господарства*. Київ : Ліра-К, 2021. 340 с.
10. Shachaf R., Wang P. Hospitality Trends: Non-alcoholic Beverages and Sustainable Consumption. *Journal of Tourism Research*. 2023. Vol. 12(4). – URL: <https://journaltourismresearch.org/articles/2023-trends> (дата звернення: 25.10.2025).

Сосницька Я. С.,

канд. геогр. наук, доцент,

доцент кафедри економічної

та соціальної географії,

Волинський національний університет

імені Лесі Українки, м. Луцьк

УДК 911:3:33

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc251109.10>

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У XIX ст. цифровізація охоплює все більше сфер економіки і життя громадян та виступає одним із ключових чинників сучасних трансформацій. Обравши європейський вектор розвитку, Україна активно впроваджує цифрові технології в систему публічного управління. Територіальні громади, як основна ланка

децентралізації держави, відіграють особливу роль у реалізації концепції "Цифрова держава", оскільки на місцевому рівні відбувається безпосередня взаємодія влади і громадян.

Цифрова трансформація громад відображається не лише у запровадженні й використанні інформаційно-комунікаційних технологій та сервісів, але й є інституційною зміною, яка формує нову сферу управління, орієнтовану на відкритість, прозорість і партнерство.

Поняття "цифровізація" (діджиталізація) у науковій літературі трактується як процес інтеграції цифрових технологій у всі сфери життєдіяльності суспільства з метою підвищення ефективності, прозорості та доступності послуг. Для територіальних громад це означає створення цифрової системи, у якій дані, сервіси, громадяни та управлінські структури, взаємодіють у реальному часі.

Цифрова трансформація територіальних громад передбачає формування цифрової інфраструктури, розвиток електронного врядування, впровадження аналітичних та геоінформаційних систем та створення умов для інноваційної економіки.

Цифровізація територіальних громад створює нову якість місцевого управління, що проявляється через ряд позитивних ефектів: скорочення бюрократичних процедур; підвищення прозорості бюджету; доступ громадян до публічної інформації; розвитку малого підприємництва; формування позитивного інвестиційного клімату тощо.

У 2024 році Міністерство цифрової трансформації України запустило пілотний проєкт "Індекс цифрової трансформації територіальних громад". Його розроблення передбачає оцінювання основних складових цифрового розвитку громад: рівня цифрової економіки, цифрової компетентності населення, стану цифрової інфраструктури, ступеня цифровізації публічних послуг і цифрової трансформації органів місцевого самоврядування. Підсумкове числове значення індексу, що коливається від 0 до 100 балів, визначається на основі сумарної оцінки за кожним із зазначених критеріїв [1].

Станом на 1 жовтня 2025 р. найвищий показник індексу цифрової трансформації територіальних громад мали громади Львівська (55 бали), Дніпропетровська (52), Полтавська (51), Тернопільська (49) та Волинська (47). Найнижчі показники спостерігалися у Херсонській (39 балів), Чернівецькій (38), Запорізькій (31) та Донецькій (28) областях [1].

Визначення індексів цифрової трансформації територіальних громад поступово стає ключовим інструментом для усвідомлення реальних потреб розвитку під час планування повоєнного відновлення. Воно сприяє врахуванню специфіки кожної громади та формуванню ефективних рішень, спрямованих на

подолання актуальних проблем. Отримані індекси дозволяють відстежувати тенденції розвитку, виявляти вразливі аспекти функціонування громад і розробляти цілеспрямовані заходи реагування.

Окрім того, в Україні формується низка успішних кейсів цифровізації, зокрема у Хмельницькій області реалізується проєкт "Smart Region", де впроваджено електронний документообіг, геопортал публічної інформації та систему моніторингу бюджетних видатків. У Малинській громаді (Житомирська область) створена "Цифровий центр громадянина" з можливістю онлайн-звернень, реєстрації документів та бронювання адміністративних послуг. Луцька міська рада активно використовує ГІС-системи у сфері просторового планування, земельних відносин і транспорту. Дніпровська громада запровадила систему "Відкрите місто", що забезпечує зворотний зв'язок між мешканцями та владою [4].

До основних проблем формування та функціонування цифрових громад належать обмежене фінансування та нераціональне використання коштів, спрямованих на реалізацію проєктів цифрової трансформації. Часто фінансові ресурси витрачаються передусім на створення чи оновлення морально та технічно застарілої інформаційної інфраструктури. Зазвичай такі інвестиції орієнтовані на розв'язання окремих короткострокових завдань, без урахування потреби подальшої апаратної та програмної інтеграції створених ресурсів у єдину муніципальну інформаційну систему, а також їхнього підключення до регіональних, національних і, у перспективі, глобальних мережевих комунікацій.

Також до основних викликів належить недостатнє фінансування, низький рівень цифрової грамотності фахівців і мешканців, фрагментація нормативно-правової бази, а також технічні й організаційні труднощі [2].

Успішна цифровізація територіальних громад потребує не лише технічного оновлення, а й глибокого переосмислення моделей управління, пріоритетів місцевого розвитку та взаємодії між владою, громадянами й бізнесом. Сучасні громади мають усвідомити, що цифрова трансформація – це не кінцева мета, а безперервний процес підвищення якості життя, конкурентоспроможності та інституційної спроможності.

Передусім важливо забезпечити формування стратегічних документів цифрового розвитку на рівні кожної громади. Вони мають бути невід'ємною частиною загальних стратегій розвитку територій і включати такі компоненти, як аудит цифрової інфраструктури, визначення пріоритетів цифрової трансформації, створення дорожніх карт реалізації та системи моніторингу результатів. Це дозволить зробити процес цифровізації системним і підзвітним [3].

У межах децентралізаційної політики держава має підтримати громади у створенні цифрових офісів або департаментів трансформації, які б координували

впровадження технологій, адміністрували дані та забезпечували сталий розвиток цифрових проєктів. Важливо, щоб цифрова стратегія громади мала підкріплення у вигляді відповідного фінансування, партнерств і кадрового потенціалу.

Наступним пріоритетом є розвиток цифрової грамотності населення. Без підготовлених користувачів – від старости села до школяра – цифрова трансформація залишиться формальністю. Програми "Дія.Цифрова освіта", регіональні IT-хаби та університетські центри цифрових компетентностей повинні стати невід’ємною частиною місцевого освітнього середовища.

Особливої уваги потребує підготовка управлінців нового типу – фахівців, здатних ухвалювати рішення на основі даних (data-driven governance), працювати з геоінформаційними системами, відкритими реєстрами, аналітичними панелями. Формування цифрової культури у сфері публічного управління стане підґрунтям для ефективної взаємодії між громадянами та владою.

Цифрова трансформація неможлива без якісної інфраструктури. Важливою умовою є забезпечення стабільного інтернет-покриття у всіх населених пунктах громади, модернізація серверних потужностей, створення локальних дата-центрів і впровадження технологій кіберзахисту.

Особливе значення має впровадження політики відкритих даних. Коли громади відкривають інформацію про бюджет, земельні ресурси, інфраструктурні проєкти, це підвищує прозорість, довіру громадян і залучає інвесторів. Відкриті дані стають не лише інструментом контролю, а й ресурсом для розвитку бізнесу, стартапів і громадських ініціатив.

Наступним стратегічним напрямом є створення інтегрованих цифрових екосистем, що об’єднують усі інформаційні системи громади – від реєстру мешканців до систем управління комунальними послугами. Такі платформи дозволяють швидко обмінюватися даними, автоматизувати адміністративні процеси та створювати єдиний цифровий простір громади.

Розвиток Smart-рішень у сфері енергоменеджменту, транспорту, екологічного моніторингу та просторового планування дає змогу ефективніше використовувати ресурси. Геоінформаційні системи допомагають приймати зважені рішення щодо землекористування, забудови, розвитку інфраструктури.

Важливо забезпечити нову модель фінансування цифровізації, орієнтовану на партнерство громади з бізнесом та міжнародними організаціями. Приватний сектор може стати рушійною силою цифрової трансформації, пропонуючи інноваційні рішення, технічну експертизу та інвестиції.

Партнерські програми та грантові інструменти ЄС створюють додаткові можливості для залучення ресурсів. Особливо перспективним є розвиток

соціальних інновацій – платформ, що поєднують державні, бізнесові та громадські ініціативи.

Одним із ключових викликів цифрового майбутнього залишається питання безпеки та етики. Громади мають розробляти внутрішні протоколи захисту персональних даних, навчати працівників основ кібергігієни та створювати резервні системи зберігання інформації.

У перспективі цифрова стійкість (digital resilience) стане новим критерієм ефективності громади - здатністю забезпечити безперервність сервісів навіть за умов воєнних, енергетичних чи технологічних криз.

Цифрова трансформація громад повинна відбуватися синхронно з європейськими тенденціями. Орієнтиром має стати Європейська цифрова програма 2030, яка визначає чотири стовпи: цифрові навички, інфраструктура, бізнес і публічні сервіси. Українські громади можуть інтегруватися в європейські мережі Smart Cities, обмінюватися досвідом, отримувати консультативну підтримку та залучати інвестиції на розвиток цифрової інфраструктури.

Отже, перспективи цифровізації територіальних громад України ґрунтуються на гармонійному поєднанні трьох вимірів – технологічного, інституційного та соціального. Майбутнє належить тим громадам, які здатні не лише впроваджувати інновації, а й формувати цифрову культуру довіри, відкритості та взаємодії. Цифровізація – це шлях до зміцнення демократії, ефективного управління та сталого розвитку територій, де люди стають активними учасниками цифрового суспільства, а не лише користувачами його послуг.

Список використаних джерел

1. Індекс цифрової трансформації територіальних громад України. Дія.Цифрова громада: веб-портал. <https://hromada.gov.ua/index>.
2. Кравчук Н. О., Римар О. Г., Бортнік Н.В. Цифрова економіка як один з напрямів розвитку повоєнної економіки України. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2022. № 3 (52). С. 155 – 169. DOI: [https://doi.org/10.18524/2413-9998.2022.3\(52\).275799](https://doi.org/10.18524/2413-9998.2022.3(52).275799) (дата звернення: 18.10.2025).
3. Тетерін О. А., Гунька Б. В., Процак К. В. Цифровізація в житлово-комунальному господарстві територіальних громад: переваги та перешкоди. *Економіка та суспільство*. Вип. 70, 2024. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-143> (дата звернення: 18.10. 2025).
4. Шульжик Ю. О., Квасній З. В., Мельник А. П., Строгуш Ю. Б. Цифрова трансформація територіальних громад України: виклики та перспективи. *Актуальні питання економічних наук*. № 8, 2025 DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14942699> (дата звернення: 18.10.2025).

Талько В. О.,
курсант 3 курсу 2 групи,
Військово-юридичний інститут,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

УДК 336.74:336.71:343.72

ВАЛЮТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАХОДИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД

За умов повномасштабної збройної агресії та введення воєнного стану фінансова система України зіштовхнулася з великою кількістю викликів, які загрожують її стабільності, як наслідок, національній безпеці. Зважаючи на це, Національний банк України (НБУ), як ключовий регулятор фінансового сектору, застосував екстраординарні заходи, основу яких склали жорсткі валютні обмеження та посилений фінансовий моніторинг.

Введення в Україні 24 лютого 2022 року воєнного стану суттєво розширило повноваження органів державної влади, зокрема у сфері фінансів. Правову основу діяльності Національного банку України в цей період становить система нормативних актів різної юридичної сили. Загальні засади визначено Законом України “Про правовий режим воєнного стану” від 12.05.2015 р, № 28. Водночас ключові повноваження регулятора зазначені у Законі “Про Національний банк України” від 20.05.1999 р, № 29. Саме цей закон визначає основною функцією Національного банку - забезпечення стабільності грошової одиниці України. [1, ст. 6], а також надає йому право регулювати діяльність банківської системи та встановлювати в межах своєї компетенції правила проведення банківських операцій.

Також важливим є Закон України “Про валюту і валютні операції” від 17.03.2018 р, № 30, який наділяє НБУ правом запроваджувати заходи захисту у разі виникнення обставин, що загрожують стабільності фінансової системи [2, ст. 12]. З метою швидкої стабілізації фінансового ринку, НБУ використав своє право на запровадження заходів захисту. Ці заходи можна об'єднати за кількома ключовими напрямками. Було запроваджено фіксацію офіційного курсу гривні до долара США. Цей крок, був необхідним для зупинки спекулятивного тиску на гривню та забезпечення передбачуваності розрахунків за операціями критичного імпорту, передусім для потреб оборони та життєдіяльності країни. Також, було встановлено жорсткі обмеження на транскордонні валютні перекази. Фактично було запроваджено мораторій на виведення капіталу з України, за винятком операцій, визначених НБУ як критичні, до таких винятків було віднесено оплату

товарів критичного імпорту, платежі, пов'язані з виконанням мобілізаційних завдань, та розрахунки з міжнародними фінансовими організаціями.

Також, регулятор вдався до контролю готівкового ринку. Було встановлено щоденні ліміти на зняття готівкової гривні з рахунків для управління ліквідністю банківської системи, Заборонити видачу в Україні готівкових коштів у гривнях з рахунку клієнта в національній валюті в обсязі, що перевищує 100000 гривень у день (без урахування комісії банку), крім зняття готівкових коштів у гривнях [4, п. 3].

В умовах воєнного стану система фінансового моніторингу, окрім своїх традиційних завдань, набула чітко вираженого безпекового характеру. Її було переорієнтовано на протидію фінансовим загрозам, безпосередньо пов'язаним з агресією. Ключовим заходом стало блокування активів держави-агресора та пов'язаних з нею осіб. НБУ зобов'язав банки зупинити видаткові операції за рахунками резидентів Російської Федерації та Республіки Білорусь, а також юридичних осіб, власниками яких є ці резиденти. Це стало превентивним кроком для унеможливлення використання фінансової системи України для підтримки агресії. Водночас НБУ продемонстрував гнучкий підхід, адаптуючи процедури ідентифікації та верифікації (KYC) до реалій воєнного стану. Регулятор дозволив банкам застосовувати спрощені механізми дистанційної ідентифікації для громадян України, зокрема внутрішньо переміщених осіб, та для збору коштів на підтримку Збройних Сил України. Це дозволило зберегти доступ населення та волонтерського руху до банківських послуг, мінімізувавши ризики. Банки також були зобов'язані посилити моніторинг операцій щодо виявлення спроб обходу запроваджених санкцій та валютних обмежень.

Проведений аналіз засвідчив, що Національний банк України, ефективно використовуючи надані йому в особливий період повноваження, оперативно створивши гнучку систему адміністративного регулювання. Отже можна стверджувати, що запроваджені заходи валютного регулювання ,зокрема фіксація офіційного курсу, мораторій на транскордонні перекази та ліміти на готівкові операції - виявилися критично необхідними та ефективними інструментами для подолання паніки, збереження золотовалютних резервів та забезпечення макрофінансової стабільності в короткостроковій перспективі. Водночас система фінансового моніторингу була успішно переорієнтована на виконання безпекових завдань, зокрема на блокування активів, пов'язаних з агресором, та адаптована до потреб громадян і волонтерського руху через спрощення процедур ідентифікації. Разом з тим, довготривале застосування ручних адміністративних обмежень неминуче створює диспропорції в економіці та стримує ділову активність.

Список використаних джерел

1. Закон України Про Національний банк України від 20.05.1999 р, № 29 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
2. Закон України Про валюту і валютні операції від 17.03.2018 р, № 30 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19>.
3. Закон України Про правовий режим воєнного стану від 12.05.2015 р, № 28 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.
4. Постанова Правління Національного банку України "Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану" від 24.02.2022 р. № 18 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22>.
5. Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" від 28.02.2020 р, № 25 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20>.
6. Duravkin P., Perepelytsia M., Sharenko M., Shulga T. International standards in the system of financial monitoring of Ukraine: issues of implementation. Amazonia Investiga, Volume 8. Issue: 19. P. 266-277, 2019. URL: <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/228>.

Томчук В. В.,

УДК 657.471:658.012.8

канд. екон. наук, доцент,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса, м. Вінниця

Білоус О. П.,

здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса, м. Вінниця

УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ КРИЗИ

Постановка проблеми. В умовах економічної нестабільності, воєнних ризиків та динамічних змін ринку особливої ваги набуває управлінський облік як ключовий інструмент забезпечення стійкості та ефективності діяльності. Цифровізація,

автоматизація процесів і зростання значення аналітичних технологій змінюють підходи до формування управлінської інформації, роблячи її стратегічним ресурсом для прийняття рішень. Недостатній розвиток систем управлінського обліку на підприємствах України призводить до браку достовірних даних, що у кризових умовах може спричинити неефективне використання ресурсів і помилкові управлінські дії. Удосконалення управлінського обліку та його адаптація до викликів сучасної економіки є необхідною передумовою стабільного функціонування підприємств у період невизначеності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний розвиток управлінського обліку характеризується цифровізацією, інтеграцією нових технологій і зростанням ролі сталого розвитку. Вагомий внесок у формування його теоретичних і методологічних основ зробили українські науковці – Атамас П. Ю., Бутинець Ф. Ф., Голов С. Ф., Лень В. С., Пушкар М. С., Сопко В. В., Фоміна О. В. та інші, які адаптували управлінські підходи до вітчизняних реалій [1].

Сучасні дослідження підкреслюють важливість цифрових технологій, аналітики великих даних і ESG-критеріїв, що підвищують ефективність управлінських рішень, але потребують оновлення методичних підходів [3].

У працях Констенко Ю., Курей О., Пристемського О., Сакуна А. розглядається роль стратегічного управлінського обліку в умовах кризових процесів. Попри наявні напрацювання, питання ефективної організації управлінського обліку на українських підприємствах залишаються відкритими та потребують подальших досліджень.

Метою дослідження є обґрунтування методологічних засад формування та використання обліково-аналітичної інформації управлінського обліку в системі управління підприємством, з урахуванням впливу сучасних викликів.

Основна частина. Сучасні кризові умови функціонування національної економіки вимагають принципово нового підходу до формування інформаційного забезпечення управління підприємством. Саме тому зростає роль управлінського обліку як ключового елементу аналітично-інформаційної системи, що забезпечує менеджмент достовірними даними для прийняття стратегічних і тактичних рішень.

Аналіз наукових підходів свідчить, що єдиного трактування поняття “*управлінський облік*” не існує. Зарубіжні та вітчизняні дослідники надають йому різні змістові інтерпретації: від внутрішньогосподарського або виробничого обліку до складової менеджменту чи самостійної підсистеми бухгалтерського обліку. *Фоміна О. В. систематизувала ці підходи, виокремивши сучасні напрями розуміння управлінського обліку [4]:*

- внутрішній (внутрішньогосподарський) облік;
- облік витрат або виробничий облік;

- управлінська бухгалтерія
- елемент системи менеджменту;
- застосування методів обробки економічної інформації;
- підсистема бухгалтерського обліку або управління;
- самостійна інформаційна система;

Економіка України нині переживає глибоку структурну кризу, що проявляється у неефективному використанні виробничого потенціалу, кадрових ресурсів, відсутності послідовної стратегії реформ і зниженні фінансової стійкості підприємств. Основна причина такої ситуації полягає у недосконалому управлінні та недостатньо розвиненому інформаційному забезпеченні управлінських процесів.

Для подолання наслідків кризи підприємствам необхідно впроваджувати ефективні моделі антикризового управління, які базуються на глибокому аналізі обліково-аналітичних даних. Управлінський облік у цьому контексті виступає головним інструментом формування інформаційного поля, що відображає реальний стан підприємства, прогнозує наслідки управлінських рішень і дозволяє оцінити рівень ризику кожної дії.

Основна **мета управлінського обліку** в умовах антикризового управління полягає у формуванні повної, достовірної та релевантної інформаційної бази, яка дає змогу менеджерам оцінити фінансові та господарські процеси минулого, спрогнозувати наслідки поточних рішень і визначити можливості майбутнього розвитку підприємства [1].

Для реалізації цієї мети управлінський облік повинен виконувати такі завдання:

- 1) формувати правдиву і повну інформацію про внутрішньогосподарські процеси і результати діяльності, доводити її до керівництва через систему управлінської звітності для підтримання стратегічних позицій підприємства на ринку;
- 2) надавати дані для оцінки фінансової стійкості, платоспроможності, операційного важеля та ризику банкрутства;
- 3) забезпечувати процес бюджетування, план-фактичного аналізу та контролю за виконанням фінансових і виробничих планів;
- 4) обчислювати показники собівартості продукції (робіт, послуг), аналізувати відхилення від встановлених норм, стандартів, кошторисів;
- 5) забезпечити як поточний, так і фактичний контроль за наявністю і ефективним рухом активів, матеріальних, грошових і трудових ресурсів;
- 6) виявляти резерви підвищення ефективності діяльності підприємства для забезпечення стійкого фінансового стану;
- 7) формувати інформаційну базу для зменшення ризику помилок та збільшення можливостей системної реалізації завдань, що стоять перед підприємством, для прийняття тактичних і стратегічних управлінських рішень [1].

Одним із головних викликів функціонування управлінського обліку у кризових умовах є забезпечення достовірності, своєчасності та релевантності інформаційного потоку, на основі якого здійснюється управлінський аналіз. В умовах нестабільності економічного середовища підприємства не мають права на помилку: будь-яке рішення, ухвалене на основі викривлених даних, може призвести до неефективних дій і поглиблення кризових явищ [2].

Тому першочерговим завданням стає побудова системи управлінського обліку, здатної гарантувати оперативне оновлення та перевірку інформації, її аналітичну обробку, зіставлення із зовнішніми показниками і внутрішніми планами. Для цього необхідно:

- автоматизувати збір і аналіз даних, використовуючи інтегровані ERP-системи;
- посилити внутрішній контроль;
- забезпечити методологічну єдність показників обліку, планування й контролю;
- підвищити кваліфікацію управлінського персоналу, який безпосередньо працює з аналітичною інформацією;
- створити внутрішню культуру "інформаційної відповідальності", коли кожен структурний підрозділ відповідає за точність наданих даних.

Тільки за таких умов управлінський облік перетворюється на реальний інструмент антикризового управління, що забезпечує обґрунтованість рішень і мінімізує ймовірність стратегічних помилок.

Висновок. Сучасна економічна нестабільність вимагає оновлення системи управління підприємствами, у центрі якої має бути достовірна та аналітично обґрунтована інформація. Вирішальне місце у цьому процесі посідає управлінський облік, що формує інформаційну базу для прийняття ефективних управлінських рішень і забезпечує реалізацію антикризових заходів.

Основна проблема полягає у забезпеченні достовірності та своєчасності управлінської інформації, адже будь-яка помилка в обліку може призвести до неефективних рішень у кризових умовах. Тому необхідно вдосконалювати систему внутрішнього контролю, автоматизувати облік і підвищувати професійну компетентність персоналу, який працює з аналітичними даними.

Управлінський облік повинен бути гнучким, оперативним і аналітично глибоким, охоплюючи всі рівні управління підприємством. Саме він є ключовим елементом антикризового управління, що забезпечує стабільність, адаптивність і стратегічний розвиток суб'єктів господарювання в умовах економічної турбулентності.

Список використаних джерел

1. Гавриленко В. О. Управлінський облік в умовах кризових економічних явищ. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія “Економічні науки”. 2017. Вип. 45, ч. 1. С. 21–29.

2. Крачок Л. Управлінський облік у підприємствах України в умовах сучасних викликів. Економіка та суспільство. 2024. № 63. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-56> (дата звернення: 08.11.2025).

3. Скрипник С. Адаптація систем управлінського обліку до сучасних викликів. Сталий розвиток економіки. 2025. № 2 (53). С. 78–85. URL: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-53-11> (дата звернення: 08.11.2025).

4. Фоміна О. В. Організація управлінського обліку на підприємстві торгівлі. Бізнес Інформ. 2015. № 7. С. 295–299.

Церковна М. С.,
здобувач вищої освіти,
Військово-юридичний інститут,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

УДК 343.73

ГАРМОНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У сучасному глобалізованому світі інтеграція фінансових систем є базовою умовою економічного розвитку і безперебійного функціонування ринку. Для України, яка перебуває на шляху до членства в Європейському Союзі, адаптація норм національного законодавства до стандартів і директив ЄС становить пріоритетне значення. Платіжні системи виконують центральну роль у цій системі, забезпечуючи рух капіталу, інновації в фінансових послугах і захист прав учасників ринку. Процес гармонізації спрямований на приведення українського законодавства у відповідність із регламентами, що діють у ЄС, з метою підвищення безпеки, ефективності і сумісності платіжних систем [1].

Ключовим правовим документом Європейського Союзу у сфері регулювання платіжних послуг є Директива PSD2 (Directive (EU) 2015/2366). Вона замінила попередню PSD1 і суттєво модернізувала правила функціонування ринку платіжних послуг в ЄС. PSD2 розширює коло платіжних ініціаторів, посилює безпеку платежів, зокрема через багатофакторну аутентифікацію, та забезпечує захист кінцевих користувачів. Значущим є положення про відкритий банкінг (Open Banking), яке запроваджує обов’язковий доступ зовнішніх постачальників послуг до інформації банківських рахунків клієнтів за їхньою згодою, що сприяє інноваціям і конкуренції.

Ще одним важливим нормативно-технічним стандартом є ISO 20022 є міжнародним стандартом для фінансових повідомлень, який забезпечує уніфікацію і покращення комунікації між фінансовими установами. Його впровадження у ЄС й інших країнах є кроком до створення єдиної європейської платіжної інфраструктури з високою швидкістю і прозорістю операцій [2].

Україна здійснює поступовий процес оновлення свого законодавства щодо платіжних систем, орієнтуючись на директиви ЄС і міжнародні стандарти. Закон України "Про платіжні послуги", який регулює діяльність учасників платіжного ринку, був переглянутий з метою наближення до PSD2, насамперед через введення більш жорстких вимог щодо ліцензування постачальників платіжних послуг, підвищення прозорості та рівня захисту користувачів. Водночас юридична база України відстає у деяких аспектах, зокрема у регулюванні цифрових валют і застосуванні відкритого банкінгу. Вітчизняне законодавство має обмежену регуляторну базу для криптовалют і блокчейн-технологій у контексті платіжних систем, що створює ризики та обмежує впровадження новітніх технологій у фінсекторі. Крім того, відсутній чіткий механізм взаємодії між державними регуляторними органами для контролю за ризиками, пов'язаними з кібератаками та шахрайством у платіжній індустрії [3].

Правове регулювання фінтеху в Україні потребує системної гармонізації з європейським правом, адже саме синхронізація нормативних підходів до цифрових фінансових послуг, відкритого банкінгу та захисту даних є ключем до інтеграції України в єдиний європейський фінансовий простір. Зокрема, автор підкреслює необхідність створення комплексної нормативно-правової бази для фінтех-стартапів, електронних грошей, токенізованих активів та цифрових платформ, а також для забезпечення ефективного контролю за кібератаками та шахрайством у фінансовому секторі [6].

Досвід інших європейських країн, таких як Королівство Бельгія, показує важливість комплексного підходу до регулювання Fintech, який включає ліцензування, нагляд за інноваційними платформами, захист прав споживачів та кібербезпеку. Бельгійська модель поєднує чітку нормативну базу з гнучкими регуляторними механізмами, що дозволяє стимулювати розвиток цифрових фінансових послуг і забезпечує баланс між інноваціями та безпекою фінансового ринку [7].

Імплементація стандарту ISO 20022 в Україні сприяє уніфікації та підвищенню ефективності електронного обміну даними між банками і платіжними операторами. Це поліпшує швидкість обробки транзакцій та відкриває нові можливості для інтеграції з європейською платіжною системою SEPA (Single Euro Payments Area). Водночас вимагає значних інвестицій у

модернізацію платіжної інфраструктури і адаптацію IT-систем. Основні виклики гармонізації законодавства з ЄС пов'язані з технічними, нормативними та інституційними аспектами. По-перше, необхідно усунути законодавчі прогалини, які перешкоджають повній імплементації положень PSD2, особливо у сфері захисту персональних даних і прав споживачів фінансових послуг. По-друге, українська фінансова інфраструктура потребує комплексної технічної модернізації, зокрема для підтримки стандарту ISO 20022 та безпечного впровадження інновацій [4].

Воєнний стан в Україні додає складнощів, але держава активно впроваджує тимчасові механізми підтримки фінансової стабільності, що не суперечать європейським нормам. Це дозволяє здійснювати гармонізацію на поступовій основі, одночасно зберігаючи стабільність платіжного ринку.

Однією з важливих перспектив є впровадження відкритого банкінгу, який відкриває нові можливості для розвитку фінансових технологій і конкуренції на ринку. Водночас це створює передумови для розвитку цифрових фінансових продуктів, зокрема мобільних платіжних додатків, смарт-контрактів та токенизованих активів, що сприятиме залученню інвестицій і підвищенню фінансової інклюзії [6].

Отже, процес гармонізації законодавства України про платіжні системи з правом Європейського Союзу є складним, але необхідним кроком для інтеграції країни у європейський фінансовий простір. Приведення нормативної бази у відповідність із директивами ЕУ сприяє покращенню безпеки, прозорості і ефективності платіжних операцій. Для подальшого успішного впровадження інновацій та захисту прав споживачів необхідно посилити нормативно-правову базу щодо цифрових валют, вдосконалити правила взаємодії на фінансовому ринку та підвищити інституційну спроможність органів регулювання. Така робота створить передумови для ефективного функціонування національного платіжного сектору на засадах європейської інтеграції.

Список використаних джерел

1. Атаманчук Н.І. Гармонізація законодавства України щодо адміністрування митних платежів з правом Європейського Союзу // Вісник Львівського університету. Юридичні науки. – 2025. – № 3. – С. 42–56.
2. Валько Л.А. Гармонізація законодавства України та ЄС у сфері захисту прав споживачів цифрових послуг // Вісник юридичного університету. – 2025. – Вип. 9. – С. 15–26.
3. Ментух Н.Ф. Гармонізація законодавства України про фінансові послуги з правом Європейського Союзу в рамках угоди про асоціацію між Україною та ЄС. – 2016. – 38 с.

4. Штогрін К. Проблеми гармонізації законодавства України та ЄС у банківській сфері // Молодий вчений. – 2021. – Вип. 10. – С. 88–92.
5. Даниленко О.І. Міжнародні стандарти та імплементація у правову систему України. – Київ, 2023. – 120 с.
6. Sharenko M. Legal regulation of Fintech in Ukraine and The European Union. XXV International scientific and practical conference "Current Trends in the Development of Scientific Research in Today's Conditions" (May 29-31, 2024). Florence, Italy. International Scientific Unity, 2024. P. 69-71. URL: https://isu-conference.com/wp-content/uploads/2024/05/Current_trends_in_the_development_of_scientific_research_in_todays_conditions_May_29_31_2024_Florence_Italy.pdf.
7. Шаренко М. С. Правове регулювання Fintech у Королівстві Бельгія. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право. №83, ч.2. 2024. С.371-375. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/07/83-part-2.pdf>.

СЕКЦІЯ 7. ІНОЗЕМНІ МОВИ

.....

SECTION 7. FOREIGN LANGUAGES

Horun, H.,

УДК 378.147:811.111

Associate Professor,

Department of Language Skills Training

Lviv State University of Internal Affairs, Lviv

DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF NON-LINGUISTIC STUDENTS IN THE PROCESS OF LEARNING A FOREIGN LANGUAGE

The rapid processes of globalization, international academic mobility, and the growing role of intercultural communication in professional activity determine the need for a high level of communicative competence among students of non-linguistic specialties. For future specialists in economics, engineering, law, medicine, or information technology, knowledge of a foreign language is not merely an academic requirement but an essential component of professional success. Therefore, the methodology of teaching foreign languages in non-linguistic higher education institutions should focus primarily on the development of communicative competence as an integrated, multifunctional skill.

Communicative competence is traditionally defined as the ability to use linguistic, sociolinguistic, and pragmatic knowledge effectively and appropriately in various communicative contexts. It includes not only grammatical correctness but also the ability to use language adequately in social interactions. In the context of teaching English as a foreign language to non-linguistic students, communicative competence encompasses several interrelated components: linguistic, sociolinguistic, discourse, strategic, and sociocultural competence. The effectiveness of communication depends on the balanced development of all these aspects.

In modern methodology, the communicative approach is considered one of the most effective for developing students' communicative competence. It focuses on real-life communication, student-centered learning, and the use of authentic materials. The main task of the teacher is to create conditions for meaningful interaction, problem-solving, and discussion that encourage students to use the target language for expressing personal opinions and performing professional tasks. This approach transforms students from passive recipients of knowledge into active participants in the learning process.

An important aspect of communicative teaching in non-linguistic universities is the integration of professional content into language learning. The concept of Content and Language Integrated Learning (CLIL) is increasingly applied, where foreign language instruction is combined with subject-related materials. For example, engineering students may analyze technical reports or presentations in English, while economics students discuss international market trends. This contextualization enhances motivation and ensures that language learning is directly relevant to students' professional needs.

Modern educational technologies play a crucial role in fostering communicative competence. Digital tools such as interactive platforms (Zoom, Google Classroom, Moodle), online discussion forums, and AI-based language applications enable the creation of virtual communicative environments. They provide opportunities for collaborative projects, simulations, and intercultural exchanges. Moreover, gamified learning platforms and online assessments can increase engagement and provide instant feedback, which is essential for communicative skill formation.

Another significant methodological factor is the development of students' intercultural awareness. Effective communication requires not only linguistic accuracy but also sensitivity to cultural differences and communicative norms. Teachers should therefore include tasks that promote intercultural reflection, comparison of customs, and discussion of professional etiquette in different countries. This contributes to the formation of globally minded specialists who can operate successfully in multicultural environments.

Assessment of communicative competence also requires innovative approaches. Traditional testing often fails to capture the dynamic nature of communication. Therefore, formative assessment methods such as project work, role-playing, peer evaluation, and self-assessment are increasingly recommended. These methods allow the teacher to evaluate students' communicative abilities in authentic contexts and to provide personalized feedback.

In conclusion, the development of communicative competence among non-linguistic students is a complex and multidimensional process that integrates linguistic, sociocultural, and technological components. The communicative and CLIL approaches, supported by digital technologies and intercultural education, form the methodological foundation for achieving this goal. The role of the teacher is to design interactive, professionally oriented, and culturally relevant learning environments that foster students' motivation and ability to communicate effectively in a foreign language. As a result, students not only acquire language proficiency but also develop key professional and intercultural skills necessary for successful participation in the modern globalized world.

References

1. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press.
2. Coyle, D., Hood, P., & Marsh, D. (2010). CLIL: Content and Language Integrated Learning. Cambridge University Press.
3. Byram, M. (2021). Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Multilingual Matters, 280 p.

Davydenko, I.,

УДК 811.111`373:165.194

Doctor of Philosophy (Philology),

Associate Professor at the Department of
business foreign language and translation,

V. N. Karazin Kharkiv National

University, Kharkiv

INTELLIGENCE, INTELLECT AND MIND AS COGNITIVE DIMENSIONS OF THE CONCEPT OF “I”

In contemporary cognitive studies, the concept of “I” remains the most fundamental and inexhaustible foundation, representing the core of self-awareness, subjective experience, and personal identity. It functions as the central axis from which all mental operations, reflective reasoning, and adaptive problem-solving emerge, forming the structural and functional basis of human consciousness [1; 2; 3; 4; 5]. Within this framework, the concepts of MIND, INTELLECT and INTELLIGENCE operate not as separate faculties but as layered cognitive expressions of the concept of “I”, each revealing distinct dimensions of selfhood while remaining intrinsically connected to the overarching structure of identity. These layers collectively constitute the cognitive architecture of the “I,” encompassing immediate experience, reflective abstraction, and adaptive functionality, and they provide a multidimensional perspective on the human self [2; 3].

The concept of MIND constitutes the most immediate and phenomenologically rich layer of the “I”, integrating perception, emotion, volition, attention, memory, and cognitive regulation [1; 4]. The lexeme *mind* manifests a remarkable semantic breadth, including “the part of a person that thinks”, “a person’s intellect or intelligence”, “memory or recollection”, “opinion, intention, or mental decision”,

“sanity or mental health”, “attention or concentration”, “desire, inclination, or volition”, “a person who thinks or decides”, “obedience or care”, “concern or annoyance”, “mental state in meditation or spiritual practice”, and “a characteristic way of thinking or mentality” [2]. Through *mind*, the concept of “I” structures the flow of subjective experience, regulates behavioral responses, and mediates between inner consciousness and external reality [2; 3]. This layer encompasses both the operational and contemplative aspects of cognition, allowing the “I” to navigate daily experiences while also accessing deeper reflective and transformative states [2; 3]. *Mind* captures not only intellectual capacity but also the richness of affective life, attentional focus, intentionality, and spiritual or meditative awareness, underscoring its role as the phenomenological substrate of selfhood.

The concept of INTELLECT represents a reflective, analytical, and evaluative stratum of the “I”, enabling abstract reasoning, philosophical contemplation, and systematic understanding [2]. The lexeme *intellect* conveys meanings such as “capacity for reasoning and abstract thought”, “high-level or exceptional mental ability”, “an intellectual person distinguished by cognitive skill”, and “divine or universal reason” [2]. INTELLECT allows the concept of “I” to transcend immediate perception, integrate knowledge, and engage in metacognitive processes. It emphasizes analytical depth, conceptual organization, epistemic insight, and the apprehension of universal or metaphysical principles. Through this layer, the “I” acquires the capacity for reflection, discernment, and ethical or philosophical judgment, highlighting its contemplative potential and its ability to organize experience into coherent frameworks [2]. INTELLECT not only supports rational comprehension but also nurtures the epistemic virtues of critical thinking, intellectual humility, and reflective self-awareness, further enriching the cognitive and ethical dimensions of the Self [2].

The concept of INTELLIGENCE embodies the adaptive, operational, and functional dimension of the “I”, representing the Self’s capacity to interact strategically with the environment, solve problems, and apply knowledge effectively [2; 5]. The lexeme *intelligence* encompasses meanings such as “cognitive or mental capacity”, “person’s highest mental ability”, “information gathering or espionage”, “biological intelligence in non-human animals”, and “artificial intelligence” [2]. This layer illustrates how the concept of “I” operationalizes cognitive faculties, applies learning and reasoning in practical contexts, and engages in complex adaptive behavior. INTELLIGENCE integrates the reflective insight of INTELLECT and the experiential immediacy of MIND into functional action, enabling the Self to navigate challenges, recognize patterns, and optimize outcomes [2]. It reflects the outward-directed aspect of cognition, linking internal mental structures to external problem-

solving, strategic planning, and both human and non-human adaptive processes [6; 7], including technological and artificial systems [6; 7].

Together, MIND, INTELLECT, and INTELLIGENCE form intersecting and complementary layers of the cognitive structure inherent in the concept of “I”. MIND represents the phenomenological immediacy of experience, attention, memory, volition, emotion, and spiritual awareness; INTELLECT embodies abstract reasoning, conceptual integration, and reflective judgment; INTELLIGENCE manifests as adaptive, applied, and strategic cognition across biological, technological, and social contexts [2]. These layers interact dynamically, each informing and enriching the others, while remaining anchored in the foundational concept of “I”, which serves as both the origin and the integrative center of cognitive processes [2].

Linguistic and semantic analysis demonstrates that the lexemes *mind*, *intellect*, and *intelligence* do not simply label distinct mental faculties but articulate nuanced aspects of the concept of “I”, reflecting its structure, processes, and potential [2].

The concept of “I” is, thus, the basal and inexhaustible reference for all cognitive inquiry. The layers of MIND, INTELLECT, and INTELLIGENCE are interdependent yet distinct, illuminating the varied ways in which the self perceives, reflects, and acts [2]. Their interplay demonstrates that subjective experience, analytical reflection, and adaptive competence coexist within a unified cognitive framework. This comprehensive perspective emphasizes the importance of “I” as the central object of study for interdisciplinary research in psychology, linguistics, philosophy, neuroscience, and artificial intelligence. Each cognitive layer extends understanding of the self while continuously returning to the foundational core of “I”, confirming its role as the most essential and inexhaustible locus for the exploration of human consciousness, identity, and cognitive potential.

References

1. Chalmers D. *The Conscious Mind: In Search of a Fundamental Theory*. New York : Oxford University Press Inc., 1996. 433 p. https://personal.lse.ac.uk/ROBERT49/teaching/ph103/pdf/Chalmers_The_Conscious_Mind.pdf (Last accessed: 01.09.2025).
2. Davydenko I.V. "I" as MIND, INTELLECT and INTELLIGENCE. *Закарпатські філологічні студії*. 2025. № 41. P.98-105. DOI: 10.32782/tps2663-4880/2025.41.1.16.
3. Davydenko I., Kalyuzhna A., & Litovchenko Ya. Behind the “I”: Conscience and Consciousness. *The journal of V. N. Karazin Kharkiv National University*. 2023. № 98. P. 21–30. DOI: 10.26565/2786-5312-2023-98-03.
4. Dennett D. *Consciousness Explained*. New York : Black Bay Books, 1991. 530 p. <https://mozammelhq.com/wp-content/uploads/2018/03/Consciousness-Explained.pdf> (Last accessed: 15.09.2025).

5. Gardner H. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. New York : Basic Books, 1983. 529 p. URL: https://dspace.sxcjpr.edu.in/jspui/bitstream/123456789/720/1/Howard%20Gardner%20-%20Frames%20of%20Mind_%20The%20Theory%20of%20Multiple%20Intelligences-Basic%20Books%20%282011%29%20%281%29.pdf (Last accessed: 01.10.2025).

6. Russell S. J. and Norvig P. Artificial Intelligence. A Modern Approach. Pearson Education Limited, 2022. 1166 p. URL: http://lib.ysu.am/disciplines_bk/efdd4d1d4c2087fe1cbe03d9ced67f34.pdf (Last accessed: 28.09.2025).

7. Russell S. J. Human-Compatible Artificial Intelligence. Oxford University Press, 2019. 23 p. URL: <https://people.eecs.berkeley.edu/~russell/papers/mi19book-hcai.pdf> (Last accessed: 17.09.2025).

Kravets, O.,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of Foreign Languages
and the latest technologies for their teaching,
Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr

УДК 378.016:811.11

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc251109.11>

USE OF SMART LEARNING TECHNOLOGIES IN TEACHING ENGLISH TO STUDENTS OF THE SPECIALTY “PRIMARY EDUCATION AND ENGLISH LANGUAGE”

In connection with Ukraine’s integration into the common economic, political, cultural and educational space of Europe and with the expansion of international cooperation, the need for specialists who speak foreign languages is growing. The strategy for reforming modern foreign-language education is aimed at its globalization and modernization and envisages the renewal of the content, forms and methods of teaching foreign languages through the introduction of new technologies. The main goal of modern higher education is to train a specialist who is competent in his or her professional field, capable of working effectively in accordance with world standards, and able to engage in continuous self-improvement and self-development. For this reason, the importance of foreign-language instruction and the formation of the future specialist’s communicative competence is increasing. This is especially true of future primary-school teachers with a specialization in teaching English in the primary grades, because they are the ones who form the basic knowledge of English for its further development in middle and high school [1].

Smart learning technologies are becoming the most popular and effective in teaching English to students of the specialty “Primary Education and English Language”, because, on the one hand, they make it possible to organize the teacher’s and student’s time as efficiently as possible, and on the other hand, they make the process of learning the language interesting and accessible, equipping future primary-school teachers with methods and technologies for using smart tools in English lessons.

The problem of using new information technologies in the educational process has been actively studied over the last decade, but it remains highly relevant. In particular, the use of SMART technologies in foreign-language teaching has been investigated by O. Dmytruk, H. Doroshenko, N. Koptiuh, O. Kosovska, V. Lavshchuk and L. Lavshchuk, M. Tomchuk and others.

The development of information technologies has created new prospects for teaching foreign languages in institutions of higher education. Internet technologies are the automated acquisition, processing, storage, transmission and use of knowledge in the form of information and its impact on the object, implemented via the Internet and including both machine and human (social) components. The use of Internet technologies increases students’ motivation and cognitive activity, their interest in the subject, helps to intensify and individualize learning, and removes the psychological barrier to using a foreign language as a means of communication [2].

Smart technologies are gradually being introduced into the practice of teaching English. Due to their accessibility, mobility, simplicity of use and low cost, they are becoming common and natural teaching tools. They not only change the place and quality of learning, but also influence this process from a didactic and methodological point of view.

Smart technologies are technologies based on information and knowledge that are transformed into procedures built on interaction and exchange of experience. Educational programs with accompanying software from the educational corporation SMART—namely the software package Smart Notebook, SmartSync, SmartResponse—make it possible to conduct multimedia classes in the classroom using ready-made teaching materials as well as to create multimedia content independently [3]. They allow students to work with learning material at any time and in any place, synchronously or asynchronously with teachers and other students. The flexibility, individualization, interactivity and multimedia nature of the learning process supported by smart technologies make it possible to combine individual and group classes.

Recently, the terms “interactive whiteboard” and even “multimedia whiteboard” have been used more and more frequently in higher-education institutions. An interactive whiteboard is a peripheral device of the computer and serves as an additional computer monitor. It differs from an ordinary monitor by its touch-sensitive surface and large size, which makes it convenient for working with an audience [4].

The smart board is indeed an extremely flexible and convenient tool for recording, displaying and analyzing information in any format; it makes it possible to work with an electronic map, diagram, drawing or picture.

Our study has shown that learning material becomes more accessible and understandable when the Smart Notebook software is used in the teaching process. Its distinctive feature is that it enables recording of fragments of the lesson and contains tools that allow various actions to be performed with objects: moving, copying, and modifying them. The capabilities of Smart Notebook make it possible to write down, highlight and pin objects, move and rearrange them, as well as add drawings, images and photos [4]. Students perform various tasks with the resulting objects: they divide them into groups, complete sentences, arrange items in the correct order, clone images and words, establish correspondences, highlight the main points in a text, connect its parts, compose and act out dialogues, and play games. Learning becomes easy, engaging and natural. The dynamism of the learning process increases significantly, and accordingly the desire to learn, understand, master and use new information grows.

Thus, the study allows us to state that modern institutions of higher education demonstrate valuable experience in using foreign-language teaching technologies in the context of smart education, which is characterized by rapid development. This, in turn, expands the possibilities for their use in the educational process. It has been found that technologies which previously relied on information and knowledge are being transformed into innovative technologies based on interaction and exchange of experience—specifically smart technologies, which transform the demanding work of acquiring knowledge into “smart” learning, introducing innovative changes into the strategy of pedagogical management of this process.

References

1. SMART Response™ VE User's Guide, 72 p. [Electronic resource]. Available at: http://ssd6.org/files/2017/01/SMART_Response_VE_Users_Guide.pdf.
2. SMART Sync 2010. New Features – SMART Technologies [Electronic resource]. Available at: <http://downloads.smarttech.com/media/sitecore/ru/support/product/smartsync/smartsync2010win/other/newfeaturessync2010win14apr10.pdf>.
3. Hohol I. O. Model of blended learning of a foreign language for students of non-linguistic universities. Use of the blended learning model in teaching foreign languages: abstracts of reports. Kyiv: Kyiv National University of Trade and Economics, 2018, pp. 23–26.
4. Dmytruk O. P. Use of the smart board in English lessons in primary school [Electronic resource]. Available at: <http://www.psyh.kiev.ua> / Dmytruk O. P. Use of the smart board in English lessons in primary school. Kyiv, 2013.

Приймак А. М.,

УДК 811.162.1:81'375.45

канд. філол. наук, доцент,

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc251109.12>

доцент кафедри слов'янської

і германської філології та перекладу,

Житомирський державний університет

імені Івана Франка, м. Житомир

Олійник І. О.,

здобувачка другого

(магістерського) рівня вищої освіти,

Житомирський державний університет

імені Івана Франка, м. Житомир

ТИПИ МОВНИХ КОНТАКТІВ І МЕХАНІЗМ ЗАПОЗИЧЕННЯ В ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ

Мовні контакти та механізми запозичення залишаються ключовими аспектами мовознавства, оскільки безпосередньо впливають на формування та розвиток лексичного складу будь-якої мови. Вони виникають внаслідок історичних, економічних, культурних і соціальних процесів, що обумовлюють взаємодію мовних спільнот. Типи мовних контактів визначають способи впливу однієї мови на іншу та можуть бути безпосередніми або опосередкованими. Безпосередні контакти виникають у ситуаціях, коли носії різних мов тривалий час співіснують, наприклад, у випадку завоювань, міграцій, колонізації або політичного об'єднання. Опосередковані контакти відбуваються переважно через письмові джерела, наукові публікації, засоби масової інформації або різні форми міжкультурної комунікації.

Вивчення механізмів запозичення дозволяє простежити, як різні типи мовних контактів впливають на структуру, функціонування та розвиток мов. Однією з головних особливостей запозичень є їхній поступовий процес адаптації в мові-реципієнті, який може відбуватися на різних рівнях: фонетичному, морфологічному, синтаксичному та семантичному [6]. Аналізуючи мовні контакти з історичної перспективи, можна помітити, що запозичення завжди відбувалися в умовах активної взаємодії народів. Так, давні мовні контакти зумовлено завоюваннями, торгівлею, міграціями, міждержавними об'єднаннями, культурними обмінами тощо. Наприклад, нормандське завоювання Англії у XI столітті призвело до масового запозичення французьких слів у сферах адміністрації, права, кулінарії та мистецтва. Значний вплив на українську мала польська мова в період XVI-XVII століть,

коли запозичення проникали в державну лексику, військову термінологію, суспільно-політичну лексику.

У сучасних умовах глобалізації основним джерелом запозичень є англійська мова, яка домінує в науці, технологіях, бізнесі, ЗМІ, культурі та цифрових комунікаціях, що й зумовлює масове проникнення англіцизмів у різні мови світу, включаючи українську й польську (*startup* від англ. *startup*, *wieżowiec* від англ. *skyscraper*, *finansista* від англ. *financier*, *burza mózgów* від англ. *Brainstorming*) та інші [5]. Запозичена лексика може мати різний ступінь асиміляції у мові-реципієнті. Одні слова інтегруються настільки, що сприймаються як власні, у інших залишається відтінок "іншомовності" й зберігаються характерні риси мови-джерела.

Процес засвоєння запозичених слів включає фонетичні, орфографічні, морфологічні та семантичні зміни відповідно до норм мови-реципієнта. Фонетико-графічна адаптація є одним із найскладніших аспектів запозичення, оскільки відсутність уніфікованих правил передачі іншомовних слів призводить до їхньої варіативності, що ускладнює сприйняття та закріплення в мові [1].

Фонетична адаптація передбачає зміну вимови запозичених слів відповідно до норм мови-реципієнта. Наприклад, англійське *football* у польській мові має відповідник *piłka nożna*, хоча розмовна форма *futbol*, адаптована до польської фонетики, також уживається. Французьке *menu* в польській мові вживається без змін – *menu*, але вимовляється згідно з польськими орфоепічними нормами. Інший приклад – *biuro* (українське *офіс*). Це слово походить від французького *bureau* і потрапило до польської через німецьку мову. Воно адаптоване до польської фонетики: закінчення *-eau* спрощене до *-o*, що типово для польських запозичень із французької. Слово *biuro* вважається повністю асимільованим, воно має розвинену словотвірну систему (*biurowy*, *biurowiec*), активно вживається в побуті й офіційній комунікації.

Граматична адаптація полягає в зміні морфологічних властивостей слова: запозичені слова починають відмінюватися та узгоджуватися відповідно до граматичних норм мови-реципієнта. Наприклад, слово *manager* у польській мові вживається як *menedżer* і має форми *menedżera*, *menedżerowi*, *menedżerem*. Запозичене з англійської, це слово в польській мові зазнало характерної зміни звука *g* на *dź*, що відповідає польській орфоепічній традиції. У результаті утворилася форма *menedżer*, яка має польське написання і відмінюється за всіма правилами граматики: *menedżera*, *menedżerowi*, *menedżerem* тощо. Така зміна демонструє глибокий рівень засвоєння запозиченого слова в польській мовній системі [2].

Семантична адаптація полягає в тому, що слово може змінювати своє значення і/чи набувати нових конотацій у мові-реципієнті. Наприклад, англійське

слово *ranking* означає систему оцінювання, тоді як у польській мові *ranking* може також позначати список популярності відомих осіб або продуктів медіа. Деякі запозичені слова набувають значень, яких не мали в мові-джерелі, що є наслідком їхнього переосмислення носіями іншої мови [3]. Ще одним прикладом семантичного запозичення є слово *pirat*. Спочатку воно мало значення "морський розбійник", але з розвитком цифрових технологій отримало нове значення – "особа, яка незаконно копіює або розповсюджує контент" (*pirat komputerowy*). Ці приклади ілюструють, як під впливом англійської мови польські слова можуть розширювати свою семантику, не змінюючи форми.

Одним із механізмів мовних контактів є поява гібридних слів, які складаються з іншомовного кореня та питомих словотворчих елементів мови-реципієнта. Наприклад, польське слово *finansista* містить французький корінь *finance*- та польський суфікс *-ista*, що полегшує його інтегрування в систему мови.

Запозичення можуть бути безпосередніми або опосередкованими. Безпосередні запозичення виникають у результаті прямого контакту між мовами, наприклад, через торговельні відносини або культурні впливи. Опосередковані запозичення відбуваються через інші мови як проміжні носії. Наприклад, багато латинських слів потрапило в польську мову через французьку або німецьку (*biuro* < лат. *bura*, через фр. *bureau*).

Різні типи мовних контактів можуть мати неоднакові наслідки для мовної системи. При короткотривалих контактах іншомовні слова можуть не закріпитися в лексиці, при тривалих контактах відбувається глибша інтеграція запозичень. Велике значення має також соціальний статус мови-джерела: мови з високим престижем (латина в середньовічній Європі, французька у XVIII столітті, англійська у XXI столітті) стають основними донорами лексичних запозичень. Деякі запозичення зберігають свій екзотичний характер. Наприклад, японське *kimono* чи індійське *sari* в польській мові є екзотизмами, які не мають точних відповідників, тому використовуються без змін [4].

Запозичення також можуть мати різний ступінь стійкості. Деякі слова швидко входять у широкий вжиток і закріплюються в літературній мові, інші залишаються у вузькоспеціалізованих сферах або взагалі виходять із ужитку. Наприклад, слово *pager* (*pejdżer*) певний час було поширеним, а тепер майже не використовується.

Окрім уже згаданих чинників, що впливають на процес запозичення в польській мові, варто звернути увагу на соціальні та психологічні аспекти, які також відіграють вагомую роль. У сучасному суспільстві мовці схильні використовувати іншомовні слова для підкреслення власного соціального

статусу, престижності чи належності до певної професійної групи. Наприклад, у бізнес-середовищі чи серед молоді англіцизми нерідко сприймаються як ознака сучасності, освіченості, прогресивності. Люди послуговуються запозиченнями не лише через їхню функціональну необхідність, а й тому, що такі лексеми надають мовленню особливого стилістичного та експресивного забарвлення.

Типи мовних контактів і механізми запозичення є складними й багат шаровими процесами, які відіграють ключову роль у мовній еволюції. Вони сприяють збагаченню мови, розширенню її виражальних можливостей, але водночас можуть викликати проблеми, пов'язані з адаптацією нових слів у мові та їхнім впливом на мовну структуру. Лексичні запозичення є важливим чинником розвитку польської мови, оскільки вони збагачують її словниковий склад і відображають міжмовні контакти, спричинені історичними, соціокультурними та економічними факторами.

У різні періоди польська мова зазнавала впливу латини, німецької, французької, української та інших, а в сучасну епоху головним джерелом запозичень стала англійська мова. Запозичені слова адаптуються через фонетичні, морфологічні, синтаксичні та семантичні зміни, що дозволяє їм органічно інтегруватися в мовну систему. Водночас надмірне запозичення, особливо англіцизмів, може спричинити мовну інтерференцію та зміну традиційних мовних норм.

Розвиток польської мови відбувається в постійному балансі між необхідністю збереження її самобутності та відкритістю до нових мовних впливів. З огляду на глобалізацію, роль запозичень у польській мові продовжує зростати, що робить їх вивчення особливо актуальним у сучасному мовознавстві й лексикознавстві, зокрема.

Список використаних джерел

1. Борщевський С. В. Фінно-угорський субстрат у лексичному складі сучасної польської мови. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов. Київ, 2009. Вип. 3. С. 10-14. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/3529>.
2. Васейко Ю. С. Польська мова : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. 268 с.
3. Малахова Ю. В. Японські запозичення в контексті міжкультурної комунікації : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.13. К., 2007. 19 с.
4. Матвіяс І. Варіанти української літературної мови. К., 1998. 162 с.
5. Мозер М. Причинки до історії української мови. Харків: Харківське історико-філологічне товариство. 2008, 832 с.
6. Мозер М. Фонетичні полонізми у Граматиці Лаврентія Зизанія. Українська історична та діалектна лексика : збірник наук. праць. Львів, 2007. Вип. 5. С. 111-143.

СЕКЦІЯ 8. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

SECTION 8. PHYSICAL CULTURE AND SPORT

Брусак О. М.,

УДК 796.015.6:378.147

старший викладач кафедри
олімпійського та професійного спорту,
ДЗ "Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка", м. Лубни

Бичков О. В.,

здобувач вищої освіти,
ДЗ "Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка", м. Лубни

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПОРТИВНИХ СПОРУД І
ТРЕНАЖЕРІВ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПЕРШОГО
(БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
А7 "ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ"**

Сучасний етап розвитку системи вищої освіти в Україні характеризується підвищенням вимог до якості підготовки фахівців у галузі фізичної культури і спорту. Від майбутнього фахівця очікується високий рівень теоретичних знань й практична компетентність у сфері організації, проведення та контролю фізкультурно-оздоровчих і спортивних занять. Одним із ключових чинників забезпечення ефективності цього процесу є відповідний рівень використання спортивних споруд і тренажерів у навчально-тренувальній діяльності здобувачів вищої освіти. Питання використання спортивних споруд і тренажерів тісно пов'язані з вимогами Стандарту вищої освіти України за спеціальністю А7 "Фізична культура і спорт", де зазначено необхідність формування у здобувачів компетентностей, пов'язаних із раціональною організацією занять і безпечним використанням матеріально-технічної бази [6].

Матеріально-технічна база закладів вищої освіти – це показник їхнього престижу, важливий елемент формування професійних компетентностей здобувачів спеціальності А7 "Фізична культура і спорт". Раціональне використання спортивних споруд і тренажерів сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу, удосконаленню фізичної підготовленості, розвитку спеціальних рухових якостей, формуванню професійно-прикладних умінь і навичок, що необхідні майбутнім фахівцям у практичній діяльності.

Разом із тим, аналіз практики показує, що в багатьох закладах вищої освіти існує проблема недостатньої ефективності використання наявної спортивної інфраструктури, що зумовлено як обмеженістю матеріальних ресурсів, так і недостатньою методичною підготовленістю до використання сучасних тренажерів і спеціального обладнання. Проблема ефективного використання спортивних споруд і тренажерного обладнання у процесі підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності А7 "Фізична культура і спорт" є однією з провідних у сучасній теорії та методиці фізичної культури і спорту.

Вагомий внесок у вивчення питань організації та експлуатації спортивних споруд зробили І. Випасняк, Я. Луцький, В. Луцький, Р. Римик, які у навчально-методичних посібниках "Спортивні споруди та обладнання" систематизували типологію об'єктів фізкультурно-спортивного призначення, визначили вимоги до їх проектування, будівництва й використання у закладах освіти [1]. Аналогічний напрям висвітлено С. Решетило у праці "Спортивно-фізкультурні споруди та обладнання", де обґрунтовано роль навчально-матеріального забезпечення у формуванні професійної готовності майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту [5]. У роботі Ю. Литвинчука, Т. Скалія, В. Шаверського розкрито сучасні підходи до використання спортивних споруд в умовах змішаного навчання, питання дистанційного моделювання спортивних процесів та безпечного середовища підготовки здобувачів освіти [8]. А. Конох, А. Орлов, П. Пиптюк у конспекті роботи "Фізкультурно-спортивні споруди та обладнання" конкретизували зміст освітніх компонентів освітніх програм бакалаврів, визначили особливості експлуатації спортивних об'єктів і їх вплив на якість освітнього процесу [3].

Актуальність теми підсилюється тенденцією до цифровізації освітнього процесу, впровадження інноваційних технологій та зміною підходів до організації освітнього середовища, орієнтованого на здобувача. У цих умовах особливого значення набуває оптимізація використання спортивних споруд і тренажерів як засобів підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту.

Мета дослідження – виявити особливості використання спортивних споруд і тренажерів у процесі підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності А7 "Фізична культура і спорт".

Сучасна система фізичної культури і спорту здобувачів вищої освіти неможлива без належної матеріально-технічної бази, важливим елементом якої є спортивні споруди та тренажери. Саме вони створюють необхідні умови для організації навчально-тренувального процесу, забезпечення безпеки занять, підвищення їх ефективності та мотиваційної привабливості для студентської молоді.

Тренажер (від англ. train – тренувати, виховувати, навчати) – це навчально-тренувальний пристрій механічного, електричного чи комбінованого типу. Тренажерне обладнання поділяється на VI груп за такими ознаками:

- I. За призначенням.
- II. За вирішенням завдань.
- III. За принципом дії.
- IV. За спрямованістю.
- V. За характером інформаційного обміну.
- VI. За якістю [7, с. 20-24].

Зміцнення матеріально-спортивної бази і будівництво нових спортивних об’єктів – необхідна умова формування здорової нації. Будівництво, відродження, реконструкція спортивно-оздоровчих об’єктів – одна із найважливіших суспільних задач, яка може суттєво підвищити рівень фізичної культури і спорту, сприяти формуванню здорового способу життя [4, с. 316].

Здатність використовувати спортивні споруди, спеціальне обладнання та інвентар – є надзвичайно важливою для формування професійної готовності майбутніх фахівців у галузі фізичної культури і спорту, що сприяє підвищенню ефективності фізичного виховання, формуванню мотивації до рухової активності та забезпеченню безпечних умов занять. Крім того, володіння цією компетентністю дозволяє майбутньому фахівцю планувати заняття з урахуванням технічних характеристик обладнання, дотримання норм експлуатації та гігієнічних вимог.

У закладах вищої освіти фізичної культури і спорту та на факультетах фізичного виховання викладається дисципліна "Спортивні споруди і обладнання", яка відіграє важливу роль у фаховій підготовці майбутніх учителів фізичної культури та тренерів-викладачів. Опанування відповідного навчального матеріалу сприяє формуванню загальних і фахових компетентностей і програмних результатів навчання у здобувачів вищої освіти [2, с. 195-198].

Таким чином, на основі аналізу теоретичних і методичних джерел установлено, що ефективне використання спортивних споруд і тренажерів здобувачами вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності А7 "Фізична культура і спорт" характеризується професійно-практичною спрямованістю навчально-тренувального процесу, впровадженню інноваційних технологій та науково-методичного забезпечення, а також комплексним дотриманням вимог безпеки й комфортності освітнього середовища. Сукупність цих особливостей забезпечує формування фахових компетентностей, розвиток рухових якостей і підвищення якості підготовки майбутніх фахівців у галузі фізичної культури і спорту.

Список використаних джерел

1. Луцький Я., Луцький В., Випасняк І., Римик Р. Спортивні споруди та обладнання: навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ, 2011. 213 с.
2. Маленюк Т. В. Особливості викладання навчальної дисципліни "Спортивні споруди і обладнання". *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. Серія 15. 2025.
3. Орлов А. А., Пиптюк П. Ф., Конох А. П. Фізкультурно-спортивні споруди та обладнання : конспект лекцій для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності 014 "Середня освіта" предметної спеціальності 014.11 "Середня освіта (Фізична культура)" освітньо-професійної програми "Середня освіта (Фізична культура)". Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2024. 74 с.
4. Поліщук В. В. Значення фізкультурно-спортивних споруд у формуванні здорового способу життя. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. Серія 15. 2023. С. 12-18.
5. Решетило С. Спортивно-фізкультурні споруди та обладнання: навч. посіб. Львів : ЛДУФК, 2010. 103 с.
6. Стандарт вищої освіти України. Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти. Галузь знань 01 "Освіта/Педагогіка". Спеціальність 017 "Фізична культура і спорт" / затв. наказом МОН України від 24.12.2019 № 1648. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/017-Fizkultura.sport-bakalavr.28.07.pdf>.
7. Степанюк С. І., Ткачук В. П., Грабовський Ю. А., Городинська І. В., Коваль В. Ю. Сучасні технічні засоби та тренажери у фізичній культурі та спорті : навч.-метод. посібн. для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня при викладанні вибірових компонент освітньо-професійних програм: "Середня освіта (фізична культура)"; "Фізична культура та спорт". Херсон: Книжкове вид-во ФОП Вишемирський В. С., 2022. 84 с.
8. Шаверський В., Скалій Т., Литвинчук Ю. Спортивні споруди і обладнання: навчальний посібник. Бердичів: Вид-во ФОП Мельник М. В., 2024. 155 с.

**Research
Europe.org**